

En bok är en bok är en bok?
– en fördjupningsstudie av e-böckerna i dag

ISSN 1653-0942
ISBN 978-91-86673-73-4
Riksdagstryckeriet, Stockholm, 2013

Förord

Kulturutskottet beslutade i februari 2013 att ta fram en förstudie kring frågan om elektroniska böcker – e-böcker – ur ett brett perspektiv.¹ Underlagen till förstudien togs fram av utvärderings- och forskningssekretariatet i samarbete med kulturutskottets kansli. Utskottets uppföljnings- och utvärderingsgrupp tog del av förstudien den 21 mars 2013 och beslutade den 25 april att gå vidare med en fördjupningsstudie.

Syftet är att beskriva och analysera e-boken i Sverige i dag, med några internationella utblickar. Fokus riktas mot frågor med policyrelevans. Viktiga aktörer och aktuella diskussioner speglas, liksom utbudet, marknaden och konsumtionen av e-böcker. Vidare beskrivs vilka lagar och regler som berör e-böcker. Fördjupningsstudien har särskilt inriktats på tre områden: läsande, integritetsfrågor och ersättning vid biblioteksutlåning. Studien bygger på forskning, statistik, andra rapporter, artiklar och intervjuer.

I kulturutskottets uppföljnings- och utvärderingsgrupp ingår:

Per Lodenius (C), ordförande
Isak From (S)
Anne Marie Brodén (M)
Tina Ehn (MP)
Maria Lundqvist-Brömster (FP)
Margareta Larsson (SD)
Bengt Berg (V)
Lars-Axel Nordell (KD)

Studien har utarbetats av forskningssekreterare Anna Kåring Wagman vid utvärderings- och forskningssekretariatet i samarbete med kulturutskottets kansli.

¹ Kulturutskottet, protokoll 2012/23:14 utskottssammanträde 2013-02-21.

Innehållsförteckning

Förord.....	3
Innehållsförteckning.....	4
Sammanfattning.....	6
1 Inledning.....	8
1.1 Oro, förhoppningar och missförstånd	8
1.2 Syfte och frågor	9
1.3 Källor, metod och genomförande	10
2 E-boken i dag	12
2.1 Vad är en e-bok?.....	12
2.2 Vad man läser en e-bok på.....	13
2.3 Epub det dominerande formatet.....	13
2.4 E-boksmarknaden	14
2.5 Illegal nedladdning	16
2.6 Utgivning i förändring.....	17
2.7 Imitation för legitimitet?.....	19
2.8 Icke-kommersiell tillgång till e-böcker.....	20
2.9 Sammanfattning.....	22
3 Lagar, regler och förslag som berör e-böcker.....	24
3.1 Upphovsrättslagen	24
3.2 Biblioteksersättningen	24
3.3 Moms.....	25
3.4 Fria bokpriser.....	25
3.5 Bibliotekslagen	25
3.6 Litteraturutredningen och litteraturpropositionen	26
3.7 Sammanfattning.....	27
4 E-boksläsningen	28
4.1 Vilka läser och vilka läser inte?.....	28
4.2 Pojkars e-läsning	30
4.3 Komplement eller substitut?.....	31
4.4 Intervjuerna	32
4.5 Sammanfattning.....	33
5 E-boksläsarens integritet	35
5.1 Relationen mellan läsare och distributör.....	35
5.2 Omedvetenhet om insynen	37
5.3 Intervjuerna	39
5.4 Sammanfattning.....	40
6 Frågan om ersättning vid utlåning av e-böcker	41
6.1 Avtalen	41
6.2 Samtal för att nå en gemensam lösning	43
6.3 Intervjuerna	45
6.4 Sammanfattning.....	49
7 E-boksfrågan i andra länder.....	51
7.1 USA	51
7.2 Storbritannien	51
7.3 Norge.....	52

7.4 Danmark	54
7.5 Finland	55
7.6 Sammanfattning	56
8 En bok är en bok är en bok? Avslutande analys	57
Bilaga 1 Intervjuer	61
Bilaga 2 Källförteckning	62

Sammanfattning

- E-bokens genomslag har förutsått i flera år, men kan ännu inte sägas ha ägt rum. Försäljning, utlåning och läsning ökar nu snabbare än tidigare, men utgör fortfarande en liten andel i relation till tryckta böcker.
- Upphovsrättslagen skiljer på tryckta böcker och e-böcker, vilket får konsekvenser för bland annat folkbibliotekens rätt att låna ut e-böcker, för ersättningen till upphovsrättshavare och för hur e-böcker beskattas.
- Litteraturutredningen, litteraturpropositionen och den nya bibliotekslagen betonar vikten av att folkbiblioteken erbjuder e-böcker. Litteraturutredningen och litteraturpropositionen understryker samtidigt att det måste finnas en balans mellan bibliotekens och förlagens intressen för att utlåningen ska bli långsiktigt hållbar.
- Hittills har e-böckernas likhet med tryckta böcker betonats. På senare tid har uppmärksamhet riktats mot att det inte är okomplicerat att e-böcker "imiterar" pappersböcker.
- E-böckerna påverkar etablerade förlags- och distributionsstrukturer på ett fundamentalt sätt. Den illegala nedladdningen är ett stort problem för förlag och distributörer.
- Det är möjligt att biblioteken kommer att påverkas av att förlag har påbörjat "e-utlåning" mot en avgift.
- På senare tid har antalet distributörer ökat, vilket gör att den tidigare nästintill monopolliknande situationen – åtminstone i relation till folkbiblioteken – förmodligen kommer att upphöra.
- De mest frekventa e-boksläsarna återfinns bland yngre och personer med utbildning, tillgång till surfplatta eller smartmobil och etablerade läs- och biblioteksvanor. Det är ungefär lika många kvinnor som män som läser e-böcker.
- Så gott som alla som läser e-böcker läser också tryckta böcker.
- Tryckta böcker och e-böcker anses av användarna ha mycket olika fördelar. Det finns inget som i dag tyder på att e-boken kommer att ersätta pappersboken. I stället kommer förmodligen de olika formaten att väljas till olika sorters läsning.
- E-böcker kan eventuellt användas som ett verktyg för att arbeta läsfrämjande med unga pojkar, men det krävs mer kunskap för att fastställa ett sådant samband.
- E-boken kan vara en möjlighet för personer med läsnedsättning. Formatet Epub3 stödjer mjukvara som utvecklats för att öka tillgängligheten för personer med läsnedsättning. OECD uppmanar sina medlemsländer att uppmuntra e-boksbranschen till självreglering, så att alla e-böcker framöver publiceras i Epub3.
- Integritetsfrågor kopplade till e-boksläsningen har inte tidigare diskuterats i så stor omfattning, men uppmärksamheten på frågorna har ökat. Missbruk av uppgifter förefaller inte vara ett stort problem i dag, men riskerna bedöms av vissa som stora. Några betraktar distributörens möjlighet att samla information om läsaren och läsningen som ett hot mot

informationsfriheten, andra som något som är vanligt förekommande och accepterat inom näthandeln.

- Någon gemensam lösning för att komma fram till hur upphovsrätts-havarna ska ersättas för utlåningen vid folkbiblioteken kan inte väntas. I stället förhandlar enskilda förlag och bibliotek. SKL förbereder sig för att företräda folkbiblioteken. Förmodligen kommer utvecklingen att gå mot att biblioteken köper bok för bok och att priset varierar mellan olika titlar. Flera aktörer påpekar att det inte är självklart att folkbiblioteken kommer att kunna låna ut e-böcker om parterna inte lyckas komma överens.
- Det finns en vilja att komma bort från fokuseringen på utlåning av topplisteböcker. Flera aktörer funderar på hur man kan hitta alternativa sätt att förse allmänheten med e-litteratur.
- E-boksutvecklingen har kommit längst i USA, följt av Storbritannien. En viktig förklaring är att ett företag där mycket målmedvetet försökt etablera nya konsumtionsmönster och att den engelskspråkiga litteraturen har en stor marknad.
- Den kommersiella utgivningen har länge varit av begränsad omfattning i Norge, Danmark och Finland. Liksom i Sverige har man i dessa länder haft svårt att hitta former för ersättning till förlagen för folkbibliotekens utlåning. Centralt finansierade insatser för att bredda e-boksutbudet förekommer i grannländerna.
- Förmodligen kommer e-böckerna inom några år att erbjuda fler tjänster, såsom länkar, animationer och ljudeffekter. Det leder i sådana fall till att skillnaden mellan tryckta böcker och pappersböcker ökar och att e-böckerna och de traditionella böckerna kan komma att betraktas som kompletterande produkter, snarare än konkurrerande.
- Många av de meningsmotsättningar som präglar debatten om e-böcker kan härledas till det faktum att e-boken i flera bemärkelser är en bok, men i andra inte. På flera sätt stämmer uttalandet att ”en bok är en bok är en bok” – det är oftast exakt samma innehåll, och e-boken är många gånger utformad för att likna en tryckt bok. Å andra sidan betraktas e-boken inte som en produkt utan en tjänst i upphovsrättslig mening. Att ”köpa” eller snarare licensiera en e-bok ger inte samma fullständiga tillgång till boken som ett köp av en tryckt bok ger. Publiceringen av en e-bok kan inbegripa andra aktörer än utgivningen av en traditionell bok. Att inte ta hänsyn till de skillnader som finns kan leda till att e-boken uppfattas som något annat än den är, vilket ökar risken för missförstånd och konflikter.
- Teknikutvecklingen har gjort att tidigare begrepp och regler inte är lika enkla att tillämpa längre. Att tekniska förändringar under en period förorsakar instabilitet och anpassning av beteenden och samhällliga regleringar är inte unikt för e-böckerna. I fallet med e-böcker handlar det mycket om begrepp som förändras. Den dag man kan definiera var gränsen går mellan en tryckt bok, en e-bok och annat digitalt innehåll på nätet, kommer man också att ha svaret på många av de andra frågor som finns runt e-böcker.

1 Inledning

1.1 Oro, förhoppningar och missförstånd

Den första läsplattan lanserades i Sverige 2009. Många trodde då att e-boksläsningen ganska snabbt skulle gå om läsningen av tryckta böcker, men så blev inte fallet. En vanlig dag är det endast någon enstaka procent av befolkningen som läser e-böcker. Utgivningen växer och utlåningen på biblioteken ökar, men jämfört med de tryckta böckerna utgör e-böckerna fortfarande en liten andel.

Frågan är om e-boksutvecklingen går snabbt eller långsamt. Man kan se två motsägelsefulla diskurser om e-böcker, menar litteraturvetaren Ann Steiner. Å ena sidan finns en teknikoro och en diskussion om hur man ska kunna bevara den bokliga läskulturen. Å andra sidan finns en besvikelse över att utvecklingen inte går tillräckligt snabbt.²

E-boksförespråkare lyfter gärna fram det nya mediets fördelar. De ser stora praktiska förtjänster med att kunna samla tusentals böcker i en läs- eller surfplatta. Man behöver inte ta sig till en bokhandel eller ett bibliotek för att kunna börja läsa en bok. E-böcker kräver varken fällda träd, lagerlokaler eller hantering av returerna. Kanske kan de också komma att locka nya grupper till läsning. Andra menar att det är svårt att ladda ned e-böcker, att e-boken inte ger samma läsoplevelse som den tryckta boken och att läsningen kommer att bli mer fragmentarisk. Det finns farhågor om att det framför allt kommer att läsas e-böcker på engelska och att det hotar den svenska läsningen och utgivningen.³

Å ena sidan presenteras belägg för att ögonen och hjärnan har svårare att läsa böcker på skärm, å andra sidan pekar forskare på att människan i alla tider haft svårt att inledningsvis acceptera nya format för informationsöverföring.⁴ Det finns forskningsrapporter som visar att barn och unga som läser digitalt ligger på en högre läsnivå än andra, och det finns forskningsrapporter som visar motsatsen.⁵

² Steiner, Ann: ”Läsarnas marknad, marknadens läsare. Reflektioner över litteraturens materiella villkor”, i *Läsarnas marknad, marknadens läsare. En forskningsantologi utarbetad för Litteraturutredningen*, 2012, s. 27.

³ OECD: *E-books: developments and policy considerations*, OECD Digital Economy Papers, 2012, s. 4. ”Därför är svenska e-böcker svårsålda”, *Svenska Dagbladet* 2012-11-15. ”I väntan på vadå?”, *Filter* nr 31, april/maj 2013, s. 131–133. En rapport från KTH diskuterar om pappers- eller e-böcker har störst påverkan på miljön, men kan inte ge ett generellt svar. Många faktorer påverkar, bland annat hur pappret framställts, om man använder bil för att kunna köpa boken och hur många böcker man läser på en platta under dess livslängd. Se Borggren, Clara & Åsa Moberg: *Pappersbok och elektronisk bok på läsplatta – en jämförande miljöbedömning*, KTH Centre for Sustainable Communications, 2009.

⁴ Se till exempel ”Does the brain like e-books?”, *New York Times Room for debate*.

⁵ Clark, Christina: *Children’s and Young People’s Reading Today*, National Literacy Trust 2012, s. 47. *Digital och traditionell läsning. Analys av olika elevgruppers läsning utifrån PISA 2009*, Skolverket 2013, s. 24.

Det sägs ibland i debatten att en bok är en bok är en bok, oavsett format. Det är sant så till vida att innehållet nästan alltid är exakt detsamma. E-böckerna försöker också ofta efterlikna de tryckta böckerna: på skärmen står de ”uppställda” som bokryggar eller omslag i en bokhylla. När man bläddrar drar man fingret över sidan som om det vore en pappersbok och man ser då bladet vändas. Ibland har e-böckerna till och med ”slitet” eller gulnat papper. Men en e-bok är inte detsamma som en tryckt bok. I exempelvis upphovsrättslig mening är de två skilda saker. Den tryckta boken är ett exemplar som ägs och kan lånas ut och ges bort. E-boken är en licens (innehållande ett antal villkor för användning och läsning) och licensen kan inte lånas ut eller ges bort utan särskilt tillstånd. Det får i sin tur konsekvenser för hur e-böcker beskattas, hur de kan lånas ut på bibliotek eller vad man som e-böcksköpare får göra med sin bok.

E-böcker är böcker, men också något annat. De är på samma gång självklara och invecklade och de kan anses ha såväl fördelar som betydande nackdelar. De skapar både oro och förhoppningar. Just denna klivenhet gör dem viktiga att studera. Ju mer vi vet och förstår om dem, desto mindre kommer vi framöver att förknippa e-böcker med missförstånd, besvikelser och konflikter.

E-böckerna är förstås bara en del av den digitala utvecklingen, och även för andra medier har förändringarna varit omvälvande. Musikbranschen har till stora delar redan digitaliserats och har fått brottas med frågor om upphovsrätt och anpassning till nya konsumtionsmönster. Man kan sitta hemma i soffan och titta på digitala filmer när man önskar, vilket mildt uttryckt har förändrat förutsättningarna för biograferna. Tidningar på nätet är populära, men väcker frågor om finansiering och presstöd. Open Access-rörelsen har på ett fundamentalt sätt förändrat den vetenskapliga publiceringen. De flesta vetenskapliga tidskrifter numera är digitala, och många bekostas av den som vill publicera sig i stället för den som vill ta del av innehållet.⁶

För vissa medier har omställningen pågått längre och förändringstakten har börjat avta. Det börjar bli möjligt att få en överblick över hur teknikutvecklingen och konsumtionsmönstren kan tänkas komma att se ut. För e-böckerna är vi däremot fortfarande mitt uppe i en period då det råder stor osäkerhet om hur stora förändringarna kommer att bli och vad de kommer att innebära.

1.2 Syfte och frågor

Riksdagen har beslutat om riktlinjer för riksdagens arbete med forsknings- och framtidsfrågor. I riktlinjerna konstateras att riksdagsarbetet ställer stora krav på både en god allmän informationsförsörjning till ledamöterna och kvalificerade beslutsunderlag i de ärenden där riksdagen ska fatta beslut. Ett

⁶ Är förändringarna av den omfattningen att de på ett fundamentalt sätt ändrar förutsättningarna för en bransch brukar de benämnas disruptiva eller omvälvande innovationer. Termen myntades ursprungligen av Clayton Christensen i boken *The innovator's dilemma*, 1997.

viktigt inslag i detta måste vara information om såväl forskningsresultat och aktuell forskning som analyser av framtida teknik- och samhällsutveckling.⁷

När e-böckerna diskuteras behandlas oftast en enskild aspekt eller del-fråga i taget. Syftet med denna fördjupningsstudie är att beskriva och analysera e-boken i Sverige i dag, med några internationella utblickar. Fokus riktas mot frågor med policyrelevans. I studien ingår att spegla viktiga aktörer och aktuella diskussioner och att ge en översikt över utbudet, marknaden och konsumtionen av e-böcker och då inte enbart affärsmarknaden, utan även det icke-kommersiella utbudet (till exempel digitaliserad litteratur vid arkiv och bibliotek). Vidare beskrivs i korthet vilka lagar och regler som berör e-böcker.

De andra länder som tas upp är USA och Storbritannien, Norge, Danmark och Finland. De två första har valts för att de representerar länder där e-böcker är mer etablerade. Grannländerna har undersökts då de delar många förutsättningar och egenskaper med Sverige.

Som ett första steg genomfördes en förstudie som behandlades av kulturutskottets uppföljnings- och utvärderingsgrupp i mars 2013. Med utgångspunkt i förstudien valde kulturutskottets grupp att gå vidare med tre fördjupningsområden:

För det första frågan om vilka som läser och inte läser e-böcker. Finns det skillnader jämfört med annan läsning? Hur förhåller sig läsning av e-böcker till läsning av tryckta böcker? Kommer läsning av e-böcker att ersätta läsning av traditionella böcker? Särskild uppmärksamhet riktas mot frågan om e-böcker kan vara en metod att inspirera pojkar till läsning.

Det andra frågeområdet för gruppens studie handlar om e-boksläsarens integritet. Läsning av e-böcker kräver att man som läsare registrerar sig och den som tillgängliggör boken kan ta del av information om läsaren och läsningen. E-boken kan återkallas av förlaget. Det väcker frågor om läsarens ställning och om det finns risker för att information om läsaren och läsningen kan användas på ett oriktigt eller olämpligt sätt.

Det tredje fördjupningsområdet behandlar hur ersättningssituationen och förhandlingsläget ser ut i dag samt vilka olika alternativ som finns. Förlag och folkbibliotek har haft svårt att komma överens om hur ersättningen vid utlåning av e-böcker ska utformas. De samtal som tidigare förts om att hitta en gemensam lösning har avbrutits.

1.3 Källor, metod och genomförande

E-böcker har inte funnits under så lång tid, och den utveckling som pågår är snabb, vilket påverkar källmaterialläget. Flera svenska forskningsprojekt har relativt nyligen påbörjats⁸, men de har ännu inte hunnit publicera så många resultat. Litteraturutredningens forskningsantologi innehåller dock flera relevanta artiklar. Den internationella forskningen kan bidra med intressanta

⁷ Framst. 2005/06:RS3, bet. 2005/06:KU21.

⁸ Det mest omfattande är *E-bokens framväxt i ett litet språkområde: media, teknologi och effekter i det digitala samhället*, vid Göteborgs universitet/Högskolan i Borås. Projektet ska pågå till 2016, är finansierat av Vetenskapsrådet och leds av prof. Tom Wilson, prof. Lars Höglund och prof. Elena Maceviciute.

perspektiv.⁹ En avgränsning har gjorts till forskning som specifikt berör e-böcker, men däremot inte böcker, läsning, bokmarknaden eller biblioteken i vid bemärkelse. Studien gör inte anspråk på att redovisa all forskning.

Det finns flera svenska och utländska rapporter som behandlar olika aspekter av e-boksfrågan. Dessa är dock ofta publicerade av personer eller institutioner med ett särskilt intresse i frågan, varför de framför allt är användbara för att beskriva olika aktörers ståndpunkter.

En viktig källa är *E-books – Developments and Policy Considerations*, publicerad 2012 av OECD:s direktorat för vetenskap, teknologi och industri. Rapporten har både ett internationellt perspektiv och resonerar om e-bokspolitik, vilket är relevant för den aktuella fördjupningsstudien.

Artiklar i dagstidningar samt teve- och radioinslag är viktiga för att beskriva den pågående utvecklingen och debatten. Tillgången till svensk och internationell statistik om e-boksmarknaden och e-läsning är relativt god.

Riksdagsbiblioteket har bistått vid sökningen av källor och litteratur. Professor Elena Maceviciute har bidragit med information om forskningsläget och vägledning i sökningen av relevant forskning.

Inför studien har sju intervjuer genomförts (se bilaga 1). Representanter för följande institutioner har intervjuats: Kulturdepartementet, Statens kulturråd, Kungliga biblioteket (KB), Sveriges Kommuner och Landsting (SKL), Svenska Förläggareföreningen, Svensk Biblioteksforening och Sveriges Författarförbund.

Synonymt med e-böcker används begreppen e-litteratur eller e-titlar. ”Vanliga” böcker benämns pappersböcker, tryckta böcker, fysiska böcker eller traditionella böcker.

Det som ofta kallas e-boksutlåning är egentligen ett tillgängliggörande av en kopia av en fil under en bestämd tidsperiod. I den aktuella studien används uttrycken utlåning och låntagare, eftersom det är så man i det offentliga samtalet benämmer bibliotekens tillgängliggörande av e-böcker.

Studien har faktagranskats av Elena Maceviciute, professor vid institutionen biblioteks- och informationsvetenskap, Högskolan i Borås, Anna-Maria Rimm, docent litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet och Katarina Renman Claesson, juridiska institutionen, Stockholms universitet. Dessa har dock inget ansvar för eventuella fel eller för studiens slutsatser.

⁹ En genomgång av forskning finns i Rajendra Kumbhars artikel ”E-books: review of research and writing during 2010” i *The Electronic Library* 2012, men den är till stora delar redan inaktuell.

2 E-boken i dag

2.1 Vad är en e-bok?

Det finns ingen exakt definition av vad en elektronisk bok eller e-bok är. Tidigare användes ibland begreppet e-bok om den läsapparat eller det läsprogram som behövs för att man ska kunna läsa e-boken.¹⁰ Numera syftar de flesta på innehållet – texten – när man använder begreppet e-bok.

Begreppet digital bok används ibland synonymt med e-bok. Till digitala böcker kan dock även räknas ljud- och talböcker.

De flesta som diskuterar e-böcker betonar att det är samma innehåll i en e-bok och en tryckt bok och att det som skiljer är vad man läser texten på; papper eller skärm. Kungliga bibliotekets e-boksutredning beskriver e-boken som en elektronisk version av en tryckt bok avsedd att läsas med hjälp av en dator, smart mobiltelefon, läsplatta eller annat mobilt läsverktyg. En e-bok möjliggör enligt utredningen en funktionalitet som är jämförbar med eller som överträffar de möjligheter som en tryckt bok kan erbjuda.¹¹ Även Svenska datatermgruppen¹² – med uppgift att ge rekommendationer om hur datatermer bör hanteras på svenska – Svenska Förläggareföreningen¹³, Litteraturutredningen¹⁴ och den officiella biblioteksstatistiken¹⁵ lyfter fram likheterna mellan tryckta böcker och e-böcker. OECD beskriver e-boken som en publikation med en boks omfång som består av text och ibland bilder i digital form, formaterad för att läsas på en läsplatta, dator eller mobiltelefon.¹⁶

Begreppet e-bok har ifrågasatts. Själva termen är begränsande, menar exempelvis SOM-institutets Annika Bergström och Lars Höglund. Den för tankarna till en tryckt bok, men en e-bok kan enligt dem vara så mycket mer än en text på en skärm.¹⁷

Ibland används begreppet ”utökade e-böcker”. Man syftar då på e-böcker som innehåller till exempel länkar, kommentarer, filmer, ljudeffekter och

¹⁰ Andersson, Sus: *E-boken – lätt att göra, svår att sälja*, Svenska Förläggareföreningen, 2009, s. 9.

¹¹ Utredningen tar också upp vad som *inte* är en e-bok. Inlästa ljudböcker, talböcker, digitala arkiv som innehåller skannade eller fotograferade bilder av äldre böcker, digitala manuskript, digitala tryckfiler, text- och bildfiler är inte e-böcker. Se *När kommer boomen?* Kungl. biblioteket 2011, s. 5–7.

¹² Svenska datatermgruppen menar att en e-bok är en bok som har getts ut i elektronisk form. Ljudböcker räknas inte som e-böcker, Datatermgruppens webbplats.

¹³ Andersson 2009, s. 9.

¹⁴ SOU 2012:65 *Läsandets kultur*, s. 226.

¹⁵ Definitionen finns med i högskole- och universitetsbibliotekens statistik: ”Dokument i digital form som huvudsakligen innehåller sökbar text och som är jämförbar med en tryckt bok (monografi) och som kräver speciell teknisk utrustning för att kunna läsas. E-böcker kan överföras till användarens PC för användning eller lånas ut till användare på läsplattor.”, Biblioteksstatistik, Kungl. bibliotekets blogg.

¹⁶ OECD 2012, s. 34–37.

¹⁷ Bergström, Annika & Lars Höglund: ”Tidiga läsare av e-böcker” i *Vägskäl, SOM-undersökningen 2012, 2013*, s. 357.

textuppläsning. Utvecklingen av utökade e-böcker har kommit längre i de anglosaxiska länderna än i Sverige.¹⁸

2.2 Vad man läser en e-bok på

E-böcker kan läsas på läsplattor, surfplattor, datorer och mobiltelefoner.

Digitaliserad litteratur har funnits i flera decennier, men det var först i och med utvecklingen av avancerade *läsplattor* som efterfrågan på e-böcker blev starkare. Läsplattorna är utvecklade just för läsning av längre texter och använder särskilt ”e-bläck” på ”e-papper” för att underlätta läsning under lång tid. De är mindre, lättare och har längre batteritid än en surfplatta. Läsningen på en läsplatta liknar till stora delar läsningen av en pappersbok. Sidorna liknar den tryckta bokens och många funktioner är skapade för att efterlikna upplevelsen av att hålla en bok i handen. Texten är dock inte fast, utan flödar om och anpassas till den sid- och stilstorlek som valts. Några vanliga läsplattor är Kindle, Nook, Sony Reader och Kobo. Vissa återförsäljare har knutit sina böcker till särskilda plattor. Till exempel kunde Amazons böcker tidigare endast läsas på en Kindle.¹⁹ På tidiga läsplattor kunde man bara koppla upp sig för att köpa nya böcker, men nu går utvecklingen mot plattor där man även kan göra annat på internet.²⁰

En *surfplatta* är framtagen även för annat än e-boksläsning, exempelvis att läsa mejl, spela spel eller titta på film. Exempel på surfplattor är Ipad, Galaxy och Nexus. Amazon har tagit fram en surfplatta – Kindle Fire – som ger trådlös tillgång till Amazons utbud, men som inte kan läsa andras e-böcker.²¹

Det går även att läsa e-böcker i *smarta mobiltelefoner*. Det begränsade formatet och skärmens ljus gör att telefoner inte tidigare har betraktas som något verkligt alternativ. Men telefoner har slagit igenom som ett redskap för e-boksläsning i bland annat Japan. Med en tradition av läsning av kortare texter såsom noveller och serier har telefoner där blivit populära för e-läsning.²²

2.3 Epub det dominerande formatet

Epub kan i dag betraktas som standardformat för e-böcker. Det kan läsas av de flesta appar på läsplattor, datorer, surfplattor och smarta mobiltelefoner. Undantaget är Amazons Kindle-platta, som endast kan läsa Amazons eget format (azw). Det finns även e-böcker i pdf-format, som kan läsas i alla miljöer. Nackdelen med pdf är att texten är fast och inte anpassar sig efter sidan.²³

¹⁸ SOU 2012:65 *Läsandets kultur*, s. 226.

¹⁹ OECD 2012, s. 18–21. Sedan en tid kan dock Amazons böcker även läsas på andra plattor.

²⁰ Snickars, Pelle: ”Boken som medium” i *Läsarnas marknad, marknadens läsare. En forskningsantologi utarbetad för Litteraturutredningen 2012*, s. 224.

²¹ OECD 2012, s. 16.

²² OECD 2012, s. 17–18.

²³ OECD 2012, s. 14–15.

E-böcker kan underlätta för personer med läsnedsättning. Till exempel kan stor textstorlek och starkare bakgrundsljus användas och det är ibland möjligt att få boken uppläst med talsyntes. Formatet Epub3 stöder mjukvara som utvecklats för att öka tillgängligheten för personer med läsnedsättning. OECD uppmanar sina medlemsländer att uppmuntra e-boksbranschen till självreglering, så att alla e-böcker framöver publiceras i Epub3 och därmed blir tillgängliga för målgruppen.²⁴

2.4 E-boksmarknaden

E-boksmarknaden är inte homogen, utan består av olika delar. Det man oftast talar om i medierna är massproducerade, skönlitterära e-böcker. Inom den vetenskapliga publiceringen finns en helt annan, omfattande marknad för e-böcker. Likaså är e-boksutgivningen av professionell litteratur, kurslitteratur och läromedel betydande.²⁵

USA är det land där e-boksmarknaden är i särklass störst; 2010 stod e-böckerna för uppskattningsvis 8 procent av intäkterna från bokförsäljning. De amerikanska förläggarna uppger att e-böckerna 2012 utgjorde 20 procent av den totala bokförsäljningen. I Europa är andelen än så länge betydligt lägre och utgjorde 2010 mellan 0,5 och 1,5 procent. Men ökningstakten är snabb, och den globala marknaden förväntas växa ordentligt. 2010 köptes e-böcker för 1 miljard dollar och 2015 väntas siffran vara den tredubbla.²⁶ Förlag som ger ut engelskspråkig litteratur kan dra fördelar av att både kunna agera på en nationell och en internationell marknad.

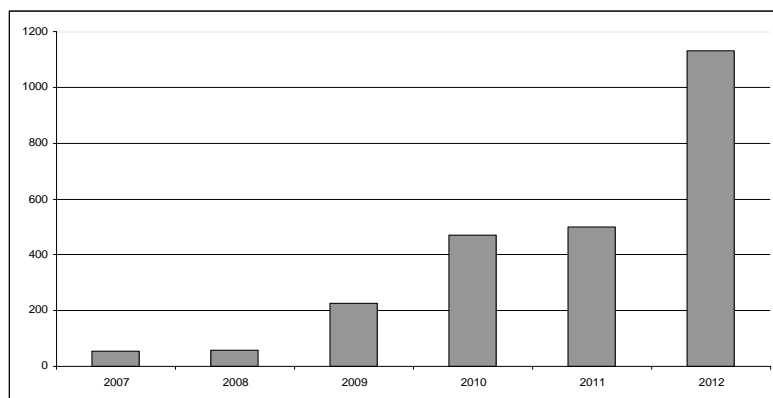
Marknaden för utgivning av svenskspråkig e-litteratur är av förklarliga skäl betydligt mindre än marknaden för engelskspråkig. Utgivningen av svenska e-böcker kom också igång sent i ett internationellt perspektiv, och den svenska e-boksmarknaden är fortfarande förhållandevis liten. Antalet e-bokstitlar ökar, men utgör en liten del av den totala bokförsäljningens inkomster. Enligt Förläggareföreningens statistik för 2012 utgjorde e-böckerna 23 procent av årets utgivning, men stod för endast 1 procent av inkomsterna. Av försäljningen går 85–90 procent till biblioteken.²⁷

²⁴ OECD 2012, s. 59–60.

²⁵ SOU 2012:65 Litteraturutredningen, *Läsandets kultur*, s. 228.

²⁶ OECD 2012, s. 34–37. ”Bookstats 2013”, Association of American Publishers.

²⁷ *Branschstatistik 2012*, Svenska Förläggareföreningen, s. 3.

Diagram 1 Utgivning av nya e-bokstitlar, antal

Källa: *Branschstatistik 2012*, Svenska Förläggareföreningen 2013, s. 13.

Elib är den i särklass största *e-boksproducenten* i Sverige. Elib ägs av fyra förlag: Bonniers, Norstedts, Piratförlaget samt Natur och Kultur. Närmare hälften av de e-böcker Elib erbjuder är fackböcker, och en tredjedel är skönlitteratur. Resten är barn- och ungdomslitteratur.²⁸ Elib har också under våren 2013 lanserat en tjänst riktad till skolorna (ElibU). E-böckerna kan läsas strömmade på uppkopplade datorer och läsplattor via skolans nätverk, men kan inte laddas ned.²⁹ ElibU innehåller fack- och skönlitteratur och tjänster som gör det möjligt för elever och lärare att arbeta interaktivt.

Publit är ytterligare en e-boksproducent. Publit har fått industriforskningsanslag, bland annat från Vinnova, för att utveckla tjänster för att konvertera, distribuera och sälja e-böcker.³⁰

Dessutom digitaliserar de stora förlagen i stort sett all ny skönlitteratur och viss äldre. Några förlag gör det själva, andra köper tjänsten från Elib eller Publit.

Elib har länge varit den dominerande *distributören* av e-böcker i Sverige och har enligt vissa en nästintill monopolliknande ställning, särskilt vad gäller e-boksförsäljning till biblioteken.³¹ Fler företag har dock påbörjat e-boksförsäljning, exempelvis Adlibris, BTJ, Dito, Ebokia, Bokon och Cdon. Det nyaste tillskottet (augusti 2013) är Atingo. Atingo är ett samarbete mellan Publit och Axiell, och man riktar särskilt in sig på e-boksförmedling till bibliotek.

Det har länge spekulerats om huruvida Amazon tänker ge sig in på den svenska marknaden och vad det i sådana fall skulle betyda för de svenska distributörerna.³²

²⁸ Facht, Ulrika: "Aktuell statistik om e-böcker", i *Läsarnas marknad, marknadens läsare. En forskningsantologi utarbetad för Litteraturutredningen*, 2012, s. 237.

²⁹ Cederskog, Georg: "Floder av e-böcker når skolelever", *Dagens Nyheter* 2013-05-11.

³⁰ Publits webbplats.

³¹ Andersson, Pelle: "Bonniers kväver nytänkande", *Dagens Nyheter* 2012-05-07.

³² Se till exempel "Den enes bov – den andras hjälte", *Svenska Dagbladet* 2013-06-30. "Amazon allt närmare den danska marknaden", *Ehandel.se* 2013-06-23. "Amazon vill börja sälja svenska böcker", *Sydsvenskan* 2013-10-27.

Konkreta försök att från folkbibliotekshåll bryta det man uppfattat som Elibs monopol har gjorts. Till exempel har Stockholms stadsbibliotek slutit ett avtal med förlaget Ordfront om att få låna ut 300 av deras e-bokstitlar.³³

2011 beslutade regeringen om en treårig satsning som innebär att förlag kan söka medel från Kulturrådet för att ge ut befintliga, tryckta titlar elektroniskt. 2013 kunde stöd sökas även för planerad utgivning av e-böcker. Syftet är att stärka och stimulera den inhemska e-boksmarknaden i avsikt att stimulera litteraturens ställning, öka läsandet och lyfta fram kvalitetslitteratur. Beloppet utgår från utgivningens tekniska produktionskostnader, vilka beräknas uppgå till 5 000–10 000 kronor per titel.³⁴

Litteraturutredningen har presenterat ett antal förslag för att stödja den svenska e-boksutgivningen, bland annat digitalisering av äldre titlar. Regeringen ser i litteraturpropositionen *Läsa för livet* positivt på utredningens förslag.³⁵

Någon andrahandsmarknad för e-böcker har inte funnits. Våren 2013 vann Amazon dock rätten till ett patent, som ger dem rätt att öppna ett antikvariat för e-böcker.³⁶

Amazon har också börjat erbjuda sina e-böcker för utlåning till kunder med ett särskilt medlemskap. Dessa kunder kan i dag välja mellan 350 000 e-böcker mot en kostnad på ungefär 500 kronor om året. Ett annat exempel är företaget Oyster, som lanserar sig som ett "Spotify för böcker" och som ger tillgång till 100 000 titlar för ca 65 kronor i månaden.³⁷

2.5 Illegal nedladdning

Förlagen pekar på en omfattande illegal nedladdning av e-böcker. Svenska Förläggareföreningens undersökning från 2008 anger att uppemot 85 procent av alla ljudböcker på Svensk Bokhandels försäljningstopplista då fanns utlagda på The Pirate Bay. En rapport från Förläggareföreningen hävdar att problemen sedan dess har ökat ytterligare. Till exempel finns det särskilda sidor och tjänster inriktade på att sprida e-böcker gratis.³⁸

Illegal nedladdning innebär ett brott mot upphovsrättslagen och medför att upphovsrättshavaren inte får ersättning för sitt verk. För att förhindra detta förses e-böcker ofta med DRM-skydd (Digital Rights/Restrictions Management). DRM-skydden förhindrar till exempel kopiering av boken till andra enheter. Skydden skiljer sig åt mellan olika återförsäljare, och det har diskuterats om de kan betraktas som konkurrenshämmande. Det har förts

³³ "Stockholms stadsbibliotek + Ordfront = 300 nya böcker", Stockholms stadsbiblioteks webbplats.

³⁴ *Årsredogörelse 2012*, Statens kulturråd 2013, s. 39.

³⁵ SOU 2012:65 *Läsandets kultur*, s. 429. Regeringens prop. 2013/14:3 *Läsa för livet*, s. 49–50.

³⁶ "Amazon öppnar e-boksantikvariat", Computer Swedens webbplats, 2013-02-13.

³⁷ "How much would you pay for a Spotify for ebooks?", tidskriften Forbes webbplats.

³⁸ *E-böcker och ljudböcker på The Pirate Bay*, Svenska Förläggareföreningen 2008. En internationell undersökning visade att var tredje fildelare tankar hem e-böcker: *Sverige är fortfarande piraternas paradiset*, Svenska Förläggareföreningen 2011. Söderling, Fredrik: "Olaglig nedladdning av e-böcker förvånar branschen", *Dagens Nyheter* 2011-09-20. *Fritt eller gratis? Den digitala bokens framtid*, Svenska Förläggareföreningen 2013, s. 24–25.

fram förslag på lagstiftning eller andra åtgärder för att förmå e-boksproducenterna att standardisera DRM-skydden, och det finns tecken på att utvecklingen går i den riktningen.³⁹

Det är lätt och billigt att kopiera en e-bok illegalt, menar OECD, och det sker i stor omfattning. Ett sätt att komma till rätta med illegal nedladdning anser OECD är att förlagen ser till att den lagliga e-boken är överlägsen den illegala versionen. Till exempel skulle den kunna innehålla bonusmaterial, kommentarer från författaren eller ge möjlighet att köpa den tryckta boken billigare. En annan väg kan vara att göra e-boken mer användarvänlig och minimera antalet tekniska skydd. Tekniska skydd som går längre än vad som uppfattas som nödvändigt eller som hindrar användaren från att tillgodogöra sig e-bokens fulla potential leder till reaktioner och protester från användarna, menar OECD.⁴⁰

2.6 Utgivning i förändring

E-böckerna har förändrat de etablerade publicerings- och förlagsmönstren radikalt. I den traditionella värdekedjan för publicering av böcker får författare, agenter, förlag, grossister och återförsäljare (till exempel bokhandel) alla del av intäkterna vid försäljning. När Amazon i slutet av 00-talet gav sig in på e-boksmarknaden på allvar med sin internetförsäljning antog de rollen av både grossist och bokhandel. De var också angelägna om att knyta kunder till sin egen e-boksläsare (Kindle) och valde att sänka e-bokspriserna ordentligt.⁴¹ Amazon har lyckats med sina föresatser: de har en marknadsandel på 60–70 procent i USA och uppåt 90 procent i Storbritannien.⁴²

Apple införde i och med sitt inträde på marknaden 2010 en möjlighet för förlagen att bestämma försäljningspriset, vilket brukar kallas ”agenturmodellen”.⁴³ I den modellen är det förlaget som sätter försäljningspriset. Modellen förhindrar dumpning av priserna och har bland annat inneburit högre priser på nya och populära titlar, medan äldre och smalare titlar blivit billigare. Så småningom övergick även Amazon till samma modell och numera är agenturmodellen standard för prissättning av e-böcker. Modellen har dock kritiserats av EU och USA för att hämma konkurrensen, och OECD bedömer dess framtid som osäker.⁴⁴ Apple har 2013 stämts av

³⁹ OECD 2012, s. 15–16, 51–52, 56–57.

⁴⁰ OECD 2012, s. 53–55. Ett liknande resonemang förs av litteratursociologen Ann Steiner, som pekar på att möjligheten att stoppa illegal nedladdning är liten. Steiner, Ann: ”Utmanad men inte hotad” i *Framtiden är nu. Kultursverige 2040*, 2010, s. 138–139.

⁴¹ OECD menar dock att förändringarna egentligen inte var knutna till e-boken som sådan, utan till Amazons marknadsstrategi. OECD 2012, s. 24–31.

⁴² Sundin, Staffan: ”Ökad integration och koncentration. Den svenska bokmarknaden i förändring” i *Läsarnas marknad, marknadens läsare. Litteraturutredningens forskningsantologi*, s. 276.

⁴³ Att det heter agenturmodellen utgår från bilden att återförsäljarna är agenturer som får arvode från förlagen när de säljer e-boken till kunden. OECD kallar den traditionella modellen för ”wholesale model”, ungefär grossistmodell. I den tänker man att förlaget säljer boken till en grossist som i sin tur säljer den till en återförsäljare som säljer den till kunden.

⁴⁴ OECD 2012, s. 11–12, 25–31, 49–50.

USA:s justitiedepartement för att tillsammans med fem stora bokförlag ha begränsat priskonkurrensen inom e-bokshandeln.⁴⁵

E-böckerna har också förändrat den etablerade utgivningen av böcker på andra sätt. En avgörande skillnad är att utgivning av e-böcker kringgår beroendet av ett förlag. Numera kan en författare, eventuellt med hjälp av en agent, publicera sig direkt via olika e-boksplattformar.⁴⁶ Det förändrar förstås fördelningen av inkomsterna från försäljning. Dessutom gör det att förlagets traditionella uppgift att läsa och antingen acceptera eller refusera en text försvinner. Möjligtvis leder utvecklingen till att författarna får en större andel av inkomsterna.⁴⁷ Amazon erbjuder dessutom de författare som så önskar olika sedvanliga förlagstjänster via sitt förlag Amazon Publishing. Företag som tidigare framför allt inriktade sig på hårdvaror agerar sedan några år tillbaka på ett sätt som gör att de traditionella förlagens funktioner och roller förändras radikalt.

Det finns också exempel på författare som på egen hand ger ut böcker och väljer att ta olika mycket betalt beroende på vilken tjänst läsaren önskar. Till exempel kan texten vara kostnadsfri som e-bok, avgiftsbelagd som print-on-demand och riktigt dyr som inbunden bok. För en stor summa pengar erbjuder sig författaren att skriva en extra berättelse. Tillvägagångssättet kallas ibland för freemium-modellen, vilket syftar på att enkla e-versioner är gratis, medan tilläggstjänster ("premier") kostar.⁴⁸

Det är de små förlagen som har mest att vinna – eller i alla fall minst att förlora – när e-boken blir viktigare, menar Anna-Maria Rimm, som forskar om bokmarknadens struktur. Små och medelstora förlag kan gå samman för att distribuera sina e-böcker och därmed bli mer inflytelserika.⁴⁹

I förhoppning om att behålla kontrollen över marknaden har svenska förlag prioriterat utgivning av tryckta böcker och väntat med att ta sig in på e-boksmarknaden, anser informatikern Mathias Klang. Att som förlag låta bli att ge ut sin litteratur som e-bok tror dock inte Klang är någon framkomlig väg. Han menar att förlag som ger ut litteratur i små språkområden – som Sverige – därmed tar stora risker. En storsäljande svensk författare skulle kunna välja att vända sig direkt till Amazon med sin fil och på så sätt helt gå förbi det svenska förlagsledet, anser Klang.⁵⁰

Det är dock inte alltid förlaget som avgör om en tryckt bok ska bli e-bok. Utgivningen kräver rättighetshavarnas tillstånd om texten fortfarande är skyddad av upphovsrätt, det vill säga om det inte har gått 70 år sedan författaren dog. Äldre förlagsavtal innehöll av förklarliga skäl inga bestämmelser om e-rättigheter, varför rättigheterna fortfarande innehåller av författaren eller dennes arvingar. För alla de böcker som förlagts innan e-publicering var

⁴⁵ "Apple stäms för priskartell", *Dagens Nyheter* 2012-04-11.

⁴⁶ Lenas, Sverker: "Självpublicering är en revolution", *Dagens Nyheter* 2013-06-03.

⁴⁷ OECD 2012, s. 31–33.

⁴⁸ "Cory Doctorow and the freemium model", tidskriften Meanjins webbplats.

⁴⁹ Wikström, Morris: "Små förlag går samman för att utmana digitalt", Sveriges Radio Kulturnytt 2012-10-22.

⁵⁰ Lundgren, Eva: "De vet vad, när och hur du läser", *GU Journalen* nr 7, 2012. "Deckare och e-böcker förändrar vårt läsande", Sveriges Radio Vetenskapsradion Forum 2013-01-14.

aktuellt och där det ännu inte gått 70 år sedan rättighetshavarens död, måste förlaget komplettera avtalen. Det kan vara svårt och kostsamt att göra detta, om inte ens alltid möjligt.

2.7 Imitation för legitimitet?

E-boken är ”immateriell” – den går inte att ta på. Det kan bidra till att den har varit svår att acceptera för vissa, hävdar Alexandra Borg som forskar om e-böcker ur ett litteratursociologiskt perspektiv. Mycket av diskussionen om e-böcker handlar om dess för- och nackdelar jämfört med tryckta böcker, och inte sällan framhålls då pappersbokens fysiska karaktär: doften av papper eller känslan av att vända blad. För att kompensera avsaknaden av materialitet ”härmar” e-boken den tryckta boken, menar Borg. På läsplattornas skärmläckare finns bilder av blytyper, skrivmaskinstangenter och eleganta reservoarpennor. I olika e-boksappar visar gränssnitten bokomslag, inbundna bokryggar och bokhyllor av trä.⁵¹ Det kan verka charmigt och harmlöst, men Borg påpekar att det finns problem med att e-böcker marknadsförs på ett sätt som för tankarna till fysiska böcker. För konsumenten kan det vara förvirrande, eftersom man kan tro att man kan äga och disponera en e-bok på samma sätt som en fysisk bok, vilket inte är fallet. Ur ett ekonomiskt perspektiv vore det också bättre att marknadsföra e-boken som något ”eget”. Den skulle då kunna ses som ett komplement snarare än ett substitut till pappersboken, vilket kan gynna den totala försäljningen av böcker, menar Borg.⁵²

Även OECD tar i sin rapport upp att e-böcker imiterar pappersläsning. E-boken har lanserats som en överlägsen ersättning för pappersboken, och konsumenterna har därmed uppmuntrats att tro att ett köp av en e-bok är det samma som ett köp av en tryckt bok. I rapporten menar OECD att e-boken borde marknadsföras som ett komplement till den traditionella boken och att det är viktigt att förklara skillnaderna tydligare. Som exempel nämner OECD att e-boken skulle kunna presenteras som ett sätt att få tillfällig tillgång till ett innehåll – till ett lägre pris. Det finns också rent tekniskt en möjlighet att få ”prova” en e-bok före köp, vilket skulle kunna utvecklas och förtydligas i reklamen. E-böcker kan vidare marknadsföras som en möjlighet för den som uppskattar interaktivitet och nätverkande.⁵³

Adlibris har under hösten 2013 lanserat en ny tjänst, Mondo. Tanken är att skapa en tjänst där kunden kan samla och visa upp sina böcker på samma sätt som man kan med tryckta böcker. Adlibris skriver i pressmeddelandet att läsning – vid sidan om själva texten – också handlar om att upptäcka, samla och visa upp sina böcker. Den nya tjänsten beskrivs som både en bokhylla, ett bibliotek och en bokhandel. Redaktörer ska guida till kvalitetsläsning, och den egna boksamlingen kan visas upp med hjälp av Facebook

⁵¹ Fenomenet att efterlikna ett redan känt objekt i syfte att öka igenkänningen eller legitimiteten – skeuomorfism – är inte unikt för e-böcker. Digitalkamerans klickande ljud eller mejlprogrammets ikoner som föreställer kuvert är andra exempel.

⁵² Borg, Alexandra: *Läsning i den digitala tidsåldern*, 2013.

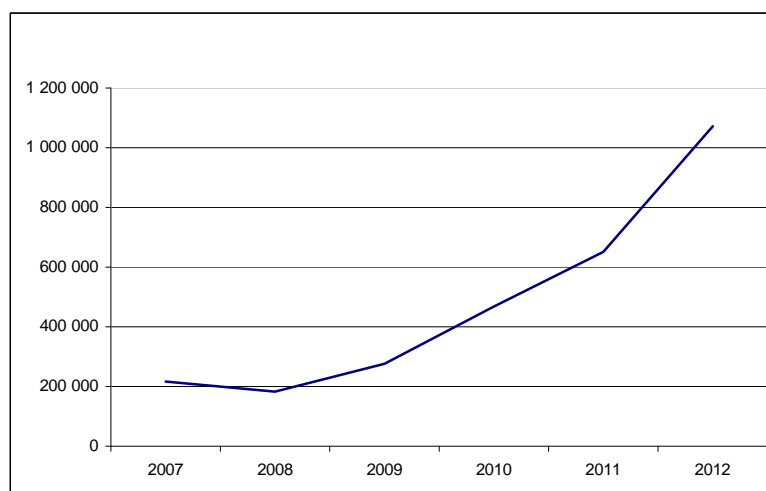
⁵³ OECD 2012, s. 18, 44–46.

eller Twitter.⁵⁴ Det är tydligt att Adlibris vänder sig till etablerade och kvalificerade läsare som uppskattar värden som associeras med tryckta böcker. Ambitionen verkar vara att få även e-böcker att förknippas med dessa värden.

2.8 Icke-kommersiell tillgång till e-böcker

Utlåningen av e-böcker vid de svenska folkbiblioteken ökar. Det gjordes över en miljon utlån av e-böcker 2012. Det är en ökning med 65 procent jämfört med 2011. Sedan 2009 har e-boksutlåningen ökat med 289 procent. E-boksutlåningen utgör dock fortfarande en mycket liten andel, knappt 2 procent, av den totala utlåningen vid folkbiblioteken. Man ska då komma ihåg att många folkbibliotek har satt ett tak för antalet e-bokslån av ekonomiska skäl, varför det finns anledning att tro att antalet lån hade varit fler om begränsningarna inte hade funnits.⁵⁵ E-resurserna kostade folkbiblioteken 43 miljoner kronor 2012, vilket motsvarar 10 procent av den totala mediebudgeten.⁵⁶

Diagram 2 Utvecklingen av folkbibliotekens e-boksutlåning, antal

Källa: SCB:s statistikdatabas, seb.se.

Även universitets- och högskolebiblioteken lånar ut e-böcker. Det finns mer än 3,7 miljoner e-bokstitlar att låna vid forskningsbiblioteken, och utlåningen 2012 uppgick till 9 miljoner. Andelen kurslitteratur i elektronisk form ökar.⁵⁷

Flera initiativ har tagits för att framställa och tillgängliggöra e-böcker vid sidan om den kommersiella marknaden:

⁵⁴ Adlibris, pressmeddelande 2013-09-24.

⁵⁵ *Bibliotek 2012*, Kungl. biblioteket 2013, s. 27.

⁵⁶ *E-förvärv 2013*, Kungl. biblioteket 2013, s. 7.

⁵⁷ *Bibliotek 2012*, Kungl. biblioteket 2013, s. 47, 49, 54.

Dejavu startades 2009 som Sveriges Författarförbunds publiceringstjänst för redan utgivna titlar, där upphovsmän återtagit rättigheterna och titlarna inte längre finns i tryck. Målsättningen med *Dejavu* är både att tillgängliggöra det litterära kulturarvet och att skapa ett alternativ till de ordinarie förlagen.

Litteraturbanken digitaliserar och tillgängliggör svensk skönlitteratur och viktigare verk inom humaniora. Litteraturbanken är en ideell förening som tillkommit på initiativ av Svenska Akademien. Verksamheten bekostas framför allt av Svenska Akademien och Kungl. Vitterhetsakademien. Syftet är att vara en fri kulturhistorisk och litterär resurs som är till för alla: forskare, lärare, studerande och litterärt allmänintresserade.

Inom *Projekt Runeberg* arbetar man på frivillig grund med att skapa fria elektroniska utgåvor av klassisk nordisk litteratur och göra dem öppet tillgängliga över internet. Det finns nu över 3 000 inskannade volymer. Projektet har sin bas vid Linköpings universitet.

Projekt Gutenberg är ett internationellt, ideellt projekt för att göra böcker med utgången upphovsrätt fritt tillgängliga på internet. Projekt Gutenberg erbjuder över 40 000 titlar, framför allt på engelska.

Europeana är ett projekt vars mål är att göra Europas kulturella och vetenskapliga arv tillgängligt för den breda allmänheten. I *Europeana* finns både bilder, ljud, filmer och texter. *Europeana* har sitt huvudsäte vid Nederländernas nationalbibliotek och finansieras av EU-kommissionen.

Google Books är ett projekt lanserat av företaget Google som syftar till att digitalisera en stor mängd böcker.⁵⁸ Man samarbetar dels med förlag, dels med fem utvalda bibliotek: Harvard University Library, Stanford University Library, New York Public Library, Oxford University Library och University of Michigan Library.

Även andra svenska institutioner digitaliserar och tillgängliggör böcker, exempelvis Kungliga biblioteket, olika universitetsbibliotek och Riksarkivet. För att bara nämna ett exempel så är Umeå universitetsbibliotek först i Sverige med att erbjuda tjänsten *Ebooks-on-demand*. Alla böcker i bibliotekets katalog som är tryckta före år 1900 kan beställas som en digital kopia om de kan skannas utan att boken tar skada. Ett trettiotal europeiska bibliotek erbjuder samma tjänst. Dessa har tillsammans bildat ett nätverk och skapat en gemensam katalog, som gör att tiotals miljoner äldre böcker blir sökbara och tillgängliga för digitalisering.⁵⁹

Litteraturutredningen föreslog att Kungliga biblioteket (KB) skulle få ett större ansvar för tillgången till e-böcker på biblioteken. KB skulle kunna göra det möjligt för externa distributörer att tillhandahålla e-resurser via den nationella katalogen Libris och säkerställa att upphovsrättsligt fri e-litteratur finns tillgänglig via Libris så att den kan förmedlas via det allmänna biblioteksväsendet.⁶⁰ KB har i anslutning till detta publicerat en förstudie om vad som behöver göras för att biblioteken ska kunna tillhandahålla

⁵⁸ Google har stämts för överträdelser mot upphovsrättslagstiftningen i samband med Google Books, se till exempel ”Googles bokskanning inför rätta”, *Dagens Nyheter* 2009-09-19.

⁵⁹ Umeå universitetsbiblioteks webbplats.

⁶⁰ SOU 2012:65 *Läsandets kultur*, s. 16.

e-böcker och vilken roll myndigheten har i det arbetet.⁶¹ KB har hösten 2013 fått i uppdrag att inleda en försöksverksamhet med att tillgängliggöra e-böcker.⁶²

I princip alla folkbibliotek erbjuder e-böcker, men nästan ingen har antagit något formellt policydokument som stöd för e-utlåningen. Som skäl anger man i stället en efterfrågan från låntagarna, en strävan att erbjuda ett modernt utbud och en uppfattning att e-böcker är ett medium bland andra som man tillgängliggör via biblioteket. E-boksforskarna Tom Wilson och Elena Maceviciute menar att bristen på policydokument är problematisk. Verksamheten har sällan uttalade mål eller syften och den utvärderas oftast inte. Inte heller tar man reda på om låntagarna är nöjda med tjänsterna.⁶³

2.9 Sammanfattning

Även om både utgivningen, försäljningen och utlåningen av e-böcker nu ökar, kan det länge förutspådda genombrottet inte sägas ha ägt rum. E-böckerna står för någon procent av förlagens inkomster och 2 procent av bibliotekens utlåning. Den svenska marknaden är fortfarande liten och det är framför allt biblioteken som köper e-böcker.

I Sverige har Elib länge varit ensam distributör, särskilt vad gäller försäljning till bibliotek. Nya aktörer börjar dock dyka upp. Ser man även till icke-kommersiell tillgång till e-böcker har dock alternativen varit fler under en länge tid.

Många förklarar den stora spridningen av e-böcker i USA med att det där har funnits ett enskilt företag som mycket målmedvetet satsat på att öka e-bokskonsumtionen, bland annat genom att sänka priserna och binda e-boksköparna till den egna läsplattan. Frågan är om – eller när – det amerikanska förlaget Amazon kommer att etablera sig i Sverige och vad det i sådana fall betyder för den svenska utgivningen och läsningen av svenska titlar.

E-böckerna påverkar etablerade förlags- och distributionsstrukturer på ett fundamentalt sätt. Det råder en osäkerhet om vem som bestämmer vad e-boken ska kosta, hur inkomsterna fördelas mellan olika länkar i utgivningskedjan och vilka de långsiktiga ekonomiska konsekvenserna kommer att bli. E-böckernas inträde har hittills inte på samma sätt lett till frågor om folkbibliotekens sätt att fungera eller funktion. Det är dock inte otänkbart att tillgången till icke-kommersiell e-litteratur på nätet samt de kommersiella förlagens ”utlåning” mot en månads- eller årsavgift kommer att väcka sådana frågor framöver.

Det finns diametralt motsatta sätt att betrakta frågan om illegal nedladdning. Vissa menar att den äventyrar hela e-boksutgivningen, andra menar att den tvärtom skulle kunna gynna e-boks försäljningen. Faktum kvarstår dock: illegal nedladdning av e-böcker är ett brott.

⁶¹ Förstudie: Sammanhållet nationellt system för distribution av e-böcker till bibliotek, Kungl. biblioteket 2013.

⁶² Regeringsbeslut Ku2013/2086/KO, Uppdrag till Kungl. biblioteket att inleda en försöksverksamhet med att tillgängliggöra e-böcker, 2013-10-24.

⁶³ Wilson, Tom & Elena Maceviciute: *Summary report on a survey of e-book provision in Swedish public libraries*, Borås Högskola 2012.

E-boken kan vara en möjlighet för personer med läsnedsättning. OECD uppmanar sina medlemsländer att uppmuntra e-boksbranschen till självreglering, så att alla e-böcker publiceras i Epub3. Epub3 stöder mjukvara som utvecklats för att öka tillgängligheten för personer med läsnedsättning.

Hittills har e-böckernas och pappersböckernas likhet betonats, och e-böcker har utformats för att se ut som tryckta böcker. På senare tid har det riktats uppmärksamhet mot att det inte alltid är okomplicerat, eftersom det trots allt finns stora skillnader mellan de två formaten. Andra pekar på att e-böcker har en potential som hittills inte har utnyttjats till fullo.

3 Lagar, regler och förslag som berör e-böcker

3.1 Upphovsrättslagen

Bestämmelser om hur tryckta böcker och e-böcker får användas och spridas finns i lagen om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.⁶⁴ Enligt lagen har en upphovsman – till exempel en författare – upphovsrätt till sitt verk. Men när ett exemplar av ett verk med upphovsmannens samtycke har överlåtits inom EU får exemplaret spridas vidare. Man säger att upphovsrättshavarens spridningsrätt har ”konsumerats” i och med att det första exemplaret har kommit ut på marknaden. Med andra ord: exemplar av en fysiskt utgiven bok får ges bort, säljas eller lånas ut. Detta är grunden till att det går att låna ut böcker vid bibliotek.

En e-bok betraktas inte som ett fysiskt exemplar av en bok, utan som en (elektronisk) tjänst som tillhandahåller bokinnehållet. Det finns ingen möjlighet för den som ”bara” köpt en tjänst, en e-bokslicens, att föra över den rätten på någon annan. Man kan inte låna ut eller ge bort ”sin” licens till e-boken. Det innebär att andra regler gäller för försäljning och vidare spridning (till exempel utlåning) av e-böcker än för tryckta böcker.

3.2 Biblioteksersättningen

Biblioteksersättningen har funnits sedan 1950-talet som ett sätt att kompensera upphovsmännen när deras verk lånas ut vid folk- och skolbibliotek. Ersättningen administreras av Sveriges författarfond och regleras i en särskild förordning.⁶⁵ Ersättningen bygger på statistik från biblioteken; de mest utlånade författarna får störst ersättning.

Biblioteksersättningen gäller dock inte e-böcker. Eftersom e-böcker inte är fysiska bokexemplar finns det ingen rätt att sprida dem vidare sedan de kommit ut på marknaden. Biblioteken måste i stället avtala om användandet av e-böckerna med rättighetshavarna (oftast förlag). Upphovsmännen får ersättning för utlåningen av e-böcker via dessa avtal.

Enligt gällande direktiv måste alla EU-länder respektera upphovsmännens rätt att få kompensation för bibliotekens utlåning av deras verk. Men direktivet behandlar inte digitalt innehåll, och hittills har såvitt känt inget land infört biblioteksersättning för e-böcker.⁶⁶

Regeringen menar i litteraturpropositionen att endast nyttjande av fysiska exemplar ska ligga till grund för biblioteksersättning. Regeringen avser att

⁶⁴ 19 § lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

⁶⁵ Förordning (1962:652) om Sveriges författarfond. Fonden förvaltas av Kammarkollegiet.

⁶⁶ Dir 2006/115/EG. Det finns ett internationellt nätverk för länder med biblioteksersättning, PLR International.

följa frågan om upphovsmännens försörjningsmöjligheter vid ökad e-boksutlåning, men kommer i dagsläget inte att utreda frågan vidare.⁶⁷

3.3 Moms

Sedan den 1 januari 2002 är momssatsen för böcker på alla typer av fysiska bärare (papper, CD, minnesstickor) 6 procent. Eftersom nedladdningsbara och strömmade böcker ur rättslig synvinkel är elektroniska tjänster omfattas de inte av den lägre moms nivån, utan har en momssats på 25 procent.

Flera debattörer har menat att det är motsägelsefullt att en och samma text beskattas olika beroende på format.⁶⁸ Likaså att det redan i dag är svårt att dra gränsen mellan e-böcker och andra digitala medieprodukter, då många nya e-böcker innehåller webblänkar och extramaterial. Det kommer förmodligen att bli ännu svårare om e-böckerna – vilket många tror – utvecklas till än mer mångfacetterade produkter.⁶⁹

Frankrike och Luxemburg införde lägre moms på e-böcker i januari 2012. I Frankrike är momssatsen 7 procent och i Luxemburg 3 procent. Som en följd av detta har länderna dragits inför EU-domstolen.⁷⁰ EU-kommisionen väntas dock under hösten 2013 lämna ett förslag på en gemensam moms nivå för alla typer av böcker, oavsett vilken plattform läsaren tillgodoser sig texten på.⁷¹

3.4 Fria bokpriser

Fasta bokpriser avskaffades i Sverige på 1970-talet. De flesta av EU:s medlemsländer har fasta bokpriser, däremot inte exempelvis Sverige, Finland, Danmark och Storbritannien. I flera länder med fasta bokpriser råder oklarhet om e-böcker ska omfattas av dessa.⁷²

3.5 Bibliotekslagen

Enligt den tidigare bibliotekslagen från 1996 ska allmänheten på folkbiblioteken avgiftsfritt få låna litteratur för viss tid. I den nya bibliotekslag som riksdagen antog hösten 2013 förtydligas att allmänheten avgiftsfritt ska få låna eller på annat sätt få tillgång till litteratur *oavsett publiceringsform*.⁷³

⁶⁷ Regeringens proposition 2013/14:3 *Läsa för livet*, s. 45.

⁶⁸ Se till exempel Lundén, Inga, Eva Bonnier, Åsa Steholt Vernerson, Mats Söderlund & Jöran Enqvist: "Lika moms för all läsning", *Dagens Industri* 2012-05-05.

⁶⁹ För en diskussion om gränserna mellan e-böcker och andra medier och moms, se Snickars 2012, s. 228.

⁷⁰ *Taxation: Commission refers France and Luxembourg to the Court of Justice over reduced VAT rates on ebooks*, Europakommisionen 2013.

⁷¹ Wikström, Cecilia: "Stoppa straffskatten på digitala medier", *Dagens Nyheter* 2012-12-08.

⁷² OECD 2012, s. 46–50.

⁷³ Regeringens proposition 2012/13:147 *Ny bibliotekslag*. Bet. 2013/14:KrU2 *Ny bibliotekslag*. Rskr 2013/14:26 *Ny bibliotekslag*.

3.6 Litteraturutredningen och litteraturpropositionen

Litteraturutredningen pekar på att den svenska e-boksmarknaden är osäker och att det är viktigt att det skapas ett omfattande svenskt e-litteraturutbud. En utveckling med starka internationella företag som etablerar sig i Sverige skulle kunna leda till att mycket av den e-litteratur som erbjuds är på engelska. Utredningen menar att det kan vara bekymmersamt både för marknadens utveckling och för det svenska språkets ställning.⁷⁴

Det är viktigt att folkbiblioteken i framtiden kan tillhandahålla elektronisk litteratur i ökad utsträckning, menar Litteraturutredningen. Utredningen skriver att det är en central utvecklingsfråga för biblioteken i ett alltmer digitaliserat samhälle. För medborgarna är det viktigt att biblioteken kan bidra med fri och opartisk tillgång till information och att de kan erbjuda lagliga alternativ till illegal fildelning. Man framhåller samtidigt att det är betydelsefullt att arbetet med elektronisk litteratur bidrar med andra mer värden än kostnadsfri tillgång. Med det avser man olika läsfrämjande aktiviteter eller alternativ till det utbud som marknaden erbjuder.⁷⁵

Litteraturpropositionen delar Litteraturutredningens bedömning och förslag vad gäller e-böcker och folkbibliotek. Propositionen slår fast att digitaliseringen av bokmarknaden och bibliotekens möjligheter att tillhandahålla e-böcker är en viktig framtidsfråga. Propositionen trycker särskilt på att skillnaderna mellan upphovsrättsligt skyddad och fri litteratur måste uppmärksammas i högre utsträckning än i dag och insatserna anpassas därefter.⁷⁶

Litteraturutredningen pekar på att utlåning vid bibliotek kan fungera som en inkörsport till att börja köpa böcker, men att biblioteken förmodligen också måste finna sig i vissa inskränkningar i tillgänglighetsförandet för att marknadsstörningarna inte ska bli för stora. Utredningen understryker behovet av att hitta en balans där det både blir lönsamt för förlagen att ge ut böcker och där folkbiblioteken ges möjlighet att tillgängliggöra dem.⁷⁷ Stöd till digitalisering av titlar är därför ett av utredningens förslag. Nya titlar digitaliseras som regel av förlagen, så Litteraturutredningen föreslår stöd till digitalisering av förlagens äldre tryckta titlar ("backlist").⁷⁸ Utredningen menar också att det är viktigt att folkbiblioteken kan hantera frågan om e-boksavtalen och pekar ut Sveriges Kommuner och Landsting som mest lämpad att träda in som avtalspart gentemot rättighetshavarna. Vidare föreslår utredningen att Kungliga biblioteket får i uppdrag att möjliggöra för externa distributörer att tillhandahålla resurser via den nationella katalogen Libris och säkerställa att upphovsrättsligt fri e-litteratur finns tillgänglig där

⁷⁴ SOU 2012:65 *Läsandets kultur*, s. 393–394.

⁷⁵ SOU 2012:65 *Läsandets kultur*, s. 416–417.

⁷⁶ Regeringens prop. 2013/14:3 *Läsa för livet*, s. 1, 36–39.

⁷⁷ SOU 2012:65 *Läsandets kultur*, s. 418.

⁷⁸ SOU 2012:65 *Läsandets kultur*, s. 429. Digitaliseringen kräver dock rättighetshavarnas tillstånd om texten fortfarande är skyddad av upphovsrätt, det vill säga om det inte har gått 70 år sedan författaren dog. Äldre förlagsavtal innehöll inga bestämmelser om e-rättigheter, och därför innehas de fortfarande av författaren eller dennes arvingar.

och kan förmedlas via det allmänna biblioteksväsendet.⁷⁹ Även i dessa avsnitt delar regeringen Litteraturutredningens perspektiv och förslag.⁸⁰

I oktober 2013 gavs Kungliga biblioteket i uppdrag av regeringen att inleda en försöksverksamhet med att tillgängliggöra e-böcker. Regeringen hänvisar i beslutet till att det är viktigt att folkbiblioteken i ökad utsträckning kan tillhandahålla elektronisk litteratur och lyfter särskilt fram litteratur som inte är upphovsrättsligt skyddad. Kungliga biblioteket får i uppdrag att utveckla möjligheten för externa leverantörer att tillhandahålla filer via Libris. Avsikten är att dels ge biblioteken enklare tillgång till fri litteratur, dels ge utrymme för konkurrerande distributörer att erbjuda e-böcker till biblioteken. Det bör i sin tur ge folkbiblioteken möjligheter att i större utsträckning förhandla om avgifter, skapa förutsättningar att bättre kostnadskontroll samt öka möjligheterna för biblioteken att välja sitt eget utbud.⁸¹

3.7 Sammanfattning

För tryckta böcker har det sedan länge funnits ett etablerat system för upphovsrätt, beskattning och utlåning. Det är inte okomplicerat att foga in e-böckerna i det befintliga regelsystemet. Upphovsrättslagen gör skillnad mellan tryckta böcker och e-böcker, och det får i sin tur konsekvenser för hur e-böcker beskattas, för rätten att låna ut e-litteratur och för hur ersättningen till upphovsrättshavarna ska utformas. Ett exempel är att det är olika momssats på tryckta böcker och e-böcker. EU-kommissionen väntas dock hösten 2013 lämna ett förslag på en gemensam moms nivå för alla typer av böcker.

Litteraturutredningen, litteraturpropositionen och den nya bibliotekslagen framhåller vikten av att folkbiblioteken erbjuder e-böcker. Samtidigt understryker de två första att det måste finnas en balans mellan bibliotekens och förlagens intressen för att utlåningen ska bli långsiktigt hållbar.

⁷⁹ SOU 2012:65 *Läsandets kultur*, s. 416–417, 429.

⁸⁰ Regeringens prop. 2013/14:3 *Läsa för livet*, s. 36–39, 50–52.

⁸¹ Regeringsbeslut Ku2013/2086/KO, *Uppdrag till Kungl. biblioteket att inleda en försöksverksamhet med att tillgängliggöra e-böcker*, 2013-10-24.

4 E-boksläsningen

För läsaren finns flera olika sätt att ta del av en e-bok. Man kan köpa den hos en e-bokhandel, låna via sitt bibliotek eller hämta den från någon av ovan nämnda webbplatser. En ny tjänst är att man kan köpa en ”boksingel”, som till exempel kan bestå av ett kapitel ur en bok. En singel kan också vara en längre, självständig text, som är mer omfattande än en artikel, men kortare än en bok. I vissa länder finns också reklamfinansierade tjänster där man kan strömma e-böcker, precis som man kan lyssna på musik direkt via strömningstjänster utan att ladda ned filerna.

E-böcker läses oftast på en smart telefon, surfplatta eller läsplatta. 2011 hade 2 procent av befolkningen tillgång till en läsplatta. Spridningen av smartmobiler och surfplattor ökade snabbt under 2012. Över hälften – 53 procent – hade 2012 tillgång till en smart telefon och var femte invånare (20 procent) använde en surfplatta. Användningen av surfplattor är vanligare bland personer med högre inkomst och utbildning. Den viktigaste faktorn är dock åldern; allra vanligast är användningen bland ungdomar mellan 12 och 15 år, där nästan hälften någon gång använder en surfplatta.⁸²

Det har hävdats att e-böcker och läsplattor är dyra och att det har gjort att många avstår från e-läsning.⁸³ Äldre e-bokstitlar kostar ofta mellan 20 och 50 kronor, medan nya och populära e-böcker kan kosta 150–180 kronor. En läsplatta kostar mellan 400 och 3 000 kronor.

4.1 Vilka läser och vilka läser inte?

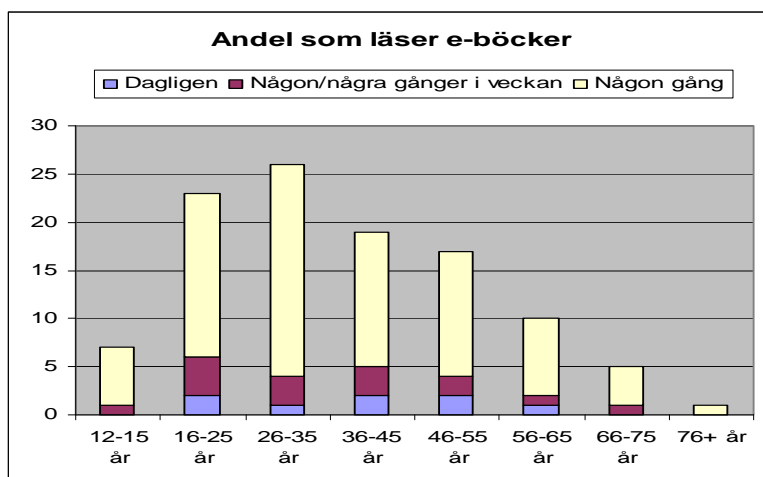
12 procent av befolkningen har någon gång läst en e-bok. 9 procent uppger att de läst en e-bok det senaste året (att jämföra med att 82 procent uppger sig ha läst en tryckt bok de senaste tolv månaderna). En genomsnittlig dag är det 0,5 procent som läser en e-bok.⁸⁴

⁸² *Svenskarna och internet 2012*, Stiftelsen för internetinfrastruktur 2013, s. 25. Bergström & Höglund 2013, s. 359–360. Facht 2012, s. 233.

⁸³ ”Därför är svenska e-böcker svårsålda”, *Svenska Dagbladet* 2012-11-15.

⁸⁴ *Svenskarna och internet 2012*, 2013, s. 41. Bergström & Höglund 2013, s. 362.

Diagram 3 Andel som läser e-böcker

Källa: *Svenskarna och internet 2012*, Stiftelsen för internetinfrastruktur 2013, s. 41.

E-boksläsningen är tydligt kopplad till *ålder*. Yngre läser även mer tryckta böcker än vad äldre gör, men skillnaderna är betydligt större för e-böcker.⁸⁵

Utbildning har också stor betydelse. 16 procent av de högutbildade och två procent av personer med låg utbildning har läst en e-bok det senaste året. Mönstret är ungefär detsamma som läsning av tryckta böcker. Likaså ökar läsning av såväl e- som pappersböcker i takt med ökad *inkomst*.

Jämfört med läsning av tryckta böcker är skillnaderna mellan *könen* små. Kvinnor läser betydligt mer pappersböcker än vad män gör, men det är ungefär lika stor andel kvinnor (9 procent) som män (8 procent) som läser e-böcker.

Det finns fler e-boksläsare i gruppen personer som har tillgång till en *surfplatta* (18 procent) eller *smartmobil* (12 procent). Likaså finns det fler e-boksläsare bland personer som har en vana att använda *bibliotek*. I den grupp som ofta gör biblioteksärenden på nätet är det 33 procent som har läst en e-bok det senaste året. Bland personer som besökt ett bibliotek det senaste året är motsvarande siffra 13 procent.

I den senaste SOM-undersökningen från Göteborgs universitet görs en regressionsanalys för att visa vilka faktorer som förklarar vem som läser e-böcker. De tre faktorer som har störst betydelse är enligt analysen att man är ung, har tillgång till surfplatta och att man brukar göra biblioteksärenden på nätet. Författarnas slutsats är därför att både traditionella bakgrundsvariabler – som utbildning och inkomst – och mer e-boksspecifika faktorer som tekniktillgång och biblioteksvanor kan förklara vilka som tillhör denna den första generationens e-boksläsare.⁸⁶

E-boksläsningen är mest utbredd i USA. Där har ungefär en fjärdedel av dem som är 16 år eller äldre läst en e-bok det senaste året och mer än hälften av barnen mellan två och tretton år. Det brukar bland annat förklaras med att

⁸⁵ Bergström & Höglund 2013, s. 362.

⁸⁶ Bergström & Höglund 2013, s. 363–366.

fler amerikaner äger en läs- eller surfplatta. Mönstret liknar i övrigt det svenska: ju högre utbildning och inkomst, desto fler som läser e-böcker. I USA är det fler kvinnor än män som läser e-böcker.⁸⁷

Störst andel yngre e-boksläsare finns i Japan. Det kan förklaras med att man där framför allt läser i sin mobiltelefon, ett redskap som många unga har tillgång till.⁸⁸

4.2 Pojkars e-läsning

Det sägs ibland att e-böcker kan vara ett verktyg för att få pojkar att läsa mer.⁸⁹

En amerikansk undersökning jämförde barn som läst e-böcker med barn som inte läst e-böcker. Den visade att de e-boksläsande barnen läste fler böcker för nöjes skull, än barnen som inte hade läst någon e-bok. Det gällde särskilt pojkarna: 26 procent av de e-boksläsande pojkarna och 16 procent av flickorna sade att de läste fler böcker nu sedan de börjat läsa e-böcker. (8 procent av pojkarna och 11 procent av flickorna uppgav däremot att de läste *färre* böcker för nöjes skull.) Å andra sidan fanns det fler flickor än pojkar i gruppen barn som ännu inte läst någon e-bok, men som var intresserade av att göra det.⁹⁰

En annan amerikansk undersökning studerade barn och ungdomar i motsvarande årskurs fem, sex och sju. Barnen deltog i så kallade ”reading improvement classes” och definierades som ”ovilliga läsare”. Under två månader fick de läsa e-böcker på läsplattor mellan 15 och 25 minuter om dagen. När två månader gått var det fler pojkar som hade en positiv inställning till läsning. Bland flickorna var det tvärtom något fler med en negativ attityd. Författarna menar att e-böcker kan vara en möjlig väg för att uppmuntra pojkar med negativa uppfattningar om läsning, särskilt med tanke på att läslust är en så viktig förutsättning för läsförmåga.⁹¹

En brittisk undersökning visar att det inte finns några skillnader mellan könen när det gäller hur många som läst e-böcker på sin fritid. Det kan jämföras med andra typer av läsning där det finns stora skillnader mellan könen: flickor läser mer skönlitteratur, pojkar mer tidningar.⁹²

⁸⁷ Den amerikanska statistiken tas ofta fram av förlag och liknande. Olika rapporter är ibland sinsemellan motsägelsefulla, varför det finns anledning att inte fästa alltför stor vikt vid exakta procenttal. *E-book reading jumps*, Pew Research Center 2012, s. 3–4. ”Who reads e-books?”, Random House webbplats 2013-01-07. ”More than half U.S. kids reading ebooks, new report shows”, Digital Book World, 2013. Bland dem som läser tryckta böcker är det ungefär lika många kvinnor som män som har läst en e-bok det senaste året.

⁸⁸ OECD 2012, s. 21.

⁸⁹ Det finns ännu inte så många undersökningar som kan belysa om det finns ett sådant samband och det urval som har gjorts här gör inte anspråk på att täcka all befintlig forskning.

⁹⁰ *Kids and Family Reading Report*, Scholastic/Harrison Group 2013, s. 8. Scholastic är ett förlag som, förutom att sälja böcker, arbetar för ökad läsning och läskunnighet.

⁹¹ Miranda, Twyla m.fl.: ”Reluctant Readers in Middle School: Successful Engagement with Text Using the E-Readers”, *International Journal of Applied Science and Technology* 2011, s. 85, 89.

⁹² Clark 2012, s. 26–28.

I en svensk uppsats jämförs upplevelsen av läsning i bok och på läsplatta bland högstadieungdomar. Studien visade att fler pojkar än flickor var positiva till läsning på platta.⁹³ Enligt den internationella PISA-undersökningen presterar svenska pojkar bättre än flickor på prov i digital läsning, medan flickor presterar bättre på prov i traditionell läsning.⁹⁴

De exempel som getts här är få och man ska inte dra för stora slutsatser utifrån ett så litet antal. Samtidigt är resultaten tillräckligt intressanta för att fortsätta ställa frågor om e-boken som ett verktyg för att arbeta läsfrämjande med pojkar.

4.3 Komplement eller substitut?

Ibland diskuteras om e-boken kommer att innebära den tryckta bokens undergång. Stiftelsen för internetinfrastruktur ställer frågan om e-boken ersätter den traditionella boken och har undersökt hur e-läsning och pappersläsning förhåller sig till varandra. Under en vanlig vecka har 61 procent av medborgarna läst en tryckt bok, 9 procent har läst både en pappersbok och en e-bok och 2 procent har endast läst en e-bok. De flesta som läst en e-bok har alltså också läst en tryckt bok. E-boksläsarna lägger dessutom ned ungefär lika mycket tid på pappersböcker som personer som inte läser e-böcker. Undantaget är den lilla grupp som läser e-böcker varje dag; de läser betydligt mindre tryckta böcker än andra. Författarna till rapporten menar därför att e-boken inte kan sägas ersätta den vanliga boken.⁹⁵

Slutsatsen att de som läser e-böcker även läser tryckta böcker, tas också upp av andra, till exempel den senaste SOM-undersökningen.⁹⁶ I en annan artikel, skriven av ett antal internationella forskare inom informationsvetenskap, beskrivs att ju mer en läsare uppskattar tryckta medier, desto mer sannolikt är det att han eller hon tar till sig e-böcker.⁹⁷

Intrycket att tryckta böcker och e-böcker snarare kompletterar än konkurrerar med varandra, får man även av en amerikansk undersökning som frågar när man som läsare föredrar en tryckt bok eller en e-bok (se diagram nedan):

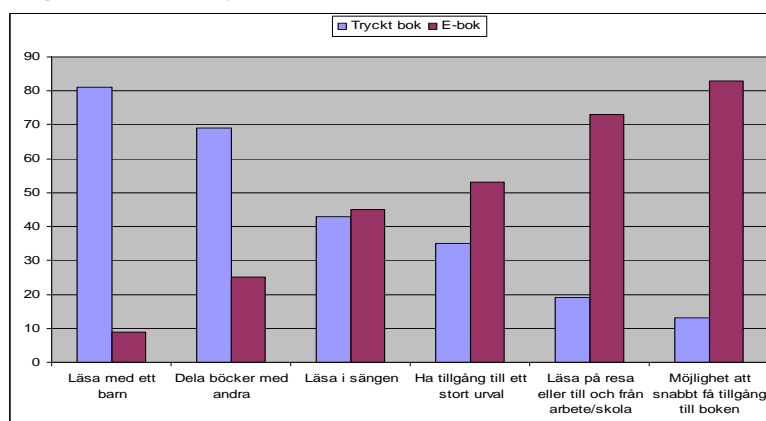
⁹³ Pumonon, Elina & Alexandra Staberg: *Platta kontra bok. En undersökning av elevers upplevelse av respektive medium*, Högskolan i Jönköping 2012, s. 33.

⁹⁴ *Digital och traditionell läsning. Analys av olika elevgruppers läsning utifrån PISA 2009*, Skolverket 2013, s. 24.

⁹⁵ *Svenskarna och internet 2012, 2013*, s. 41.

⁹⁶ Bergström & Höglund 2013, s. 363.

⁹⁷ Jung, Jaemin m.fl.: "Factors affecting e-book reader awareness, interest, and intention to use", *New Media & Society* 2012, s. 218.

Diagram 4 När en tryckt bok eller e-bok anses vara bättre (USA), 2011

Källa: Facht, Ulrika: "Aktuell statistik om e-böcker", i *Läsarens marknad, marknadens läsare. En forskningsantologi utarbetad till Litteraturutredningen*, 2012, s. 234.

Svaren visar att de två bokformaten bedöms ha mycket olika fördelar. Det finns situationer där de flesta föredrar en e-bok och andra där pappersboken är det självklara valet.

Litteraturutredningen refererar till erfarenheter från USA som pekar på att det möjligen är pocketbökköpen som minskar om e-boksläsningen ökar. Däremot finns det inga tecken på att pappersboken som sådan kommer att överges.⁹⁸ OECD förväntar sig inte lika drastiska förändringar när bokmarknaden blir alltmer digital som när till exempel musikmarknaden blev det.⁹⁹ Inte heller tror e-boksforskaren Mathias Klang att pappersböckerna kommer att försvinna. Tvärtom finns i dag ett stort intresse för den fysiska boken. E-böcker och tryckta böcker kommer att finnas sida vid sida.¹⁰⁰

4.4 Intervjuerna

Under de intervjuer som genomförts som en del av utskottets fördjupningsstudie ställdes frågor om e-boksläsningen och för vilka grupper e-boken kan tänkas vara särskilt viktig.

Författarförbundet pekar på att e-boken kan vara ett verktyg för att stimulera nya grupper av läsare. Förbundet ser e-boken som en pusselbit i det läsförbättrande arbetet och kopplar den till allas rätt att ha tillgång till litteratur.

Svensk Biblioteksörening pekar på att det finns en potential i att stimulera läsovana personer som äger en surfplatta att börja läsa e-böcker. Biblioteken kan använda e-boken som ett led i arbetet gentemot sina prioriterade grupper, exempelvis barn och unga och personer med funktionsnedsättning. Särskilt pekar föreningen på hur viktig en standardisering av formatet till

⁹⁸ SOU 2012:65 *Läsandets kultur*, s. 393.

⁹⁹ OECD 2012, s. 13.

¹⁰⁰ "Deckare och e-böcker förändrar vårt läsande", Sveriges Radio Vetenskapsradion Forum 2013-01-14.

Epub3 skulle vara för det arbete som Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) utför för att tillgängliggöra litteratur.

Förläggareföreningen tror att det kommer att dröja innan e-boken slår igenom på bred front. Men när läsplattan finns i var mans hand kommer utvecklingen att ta fart, och föreningen menar att e-böcker kan vara särskilt viktiga för barn och unga i skolan och förskolan och för personer med funktionsnedsättning.

E-böckerna är en viktig fråga för *Kulturdepartementet*, inte minst kopplat till frågan om läsning. E-böckerna berör många ärenden som är aktuella för departementet, såsom biblioteksersättningen, momsfrågan, bibliotekslagen och Litteraturutredningen.

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL), diskuterar e-böckerna i termer av folkbibliotekens möjligheter att fullgöra sitt uppdrag, bland annat att arbeta läsfrämjande. E-böckerna kan hjälpa fler att hitta till läsning, att läsa mer, på andra sätt och vid andra tillfällen. En annan aspekt är bibliotekens uppdrag att verka för förbättrad kunskap om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och deltagande i kulturlivet, eftersom e-boken är en del av it-landskapet.

Kulturrådet menar att man kanske gärna svarar ”tonårskillar” på frågan om det finns någon grupp för vilken e-boken har särskild betydelse. Men det finns även andra grupper som e-boken är viktig för och kan tilltala, exempelvis äldre. Potentialen i att sprida litteratur elektroniskt är stor. Om man satsar på att tillgängliggöra e-böcker kan många olika grupper få användning av det.

Kungliga biblioteket resonerar utifrån bibliotekens uppdrag och ser många möjliga användargrupper. Ur ett tillgänglighetsperspektiv har e-böcker fördelar för de målgrupper som Myndigheten för tillgängliga medier vänder sig till. Kanske kan till exempel möjligheten till interaktivitet också vara en fördel i det läsfrämjande arbetet riktat mot unga pojkar.

4.5 Sammanfattning

Läsningen av e-böcker ökar snabbare än tidigare. 2012 hade var åttonde person har läst en e-bok. Forskningen visar att både traditionella bakgrundsvariabler som utbildning och inkomst och mer e-boksspecifika faktorer som tekniktillgång och biblioteksvanor på nätet kan förklara vem som tillhör första generationens e-boksläsare. Spridningen av surfplattor och smartmobiler ökar just nu, vilket kan förväntas påverka e-boksanvändningen och vilka grupper som läser e-böcker.

De som läser e-böcker läser också tryckta böcker. Det förefaller vara en mycket liten grupp personer som enbart väljer e-formatet. I stället väljer man e-böcker i vissa situationer och tryckta böcker i andra.

En relevant fråga i sammanhanget är om e-boken når nya grupper av läsare. Svaret är nej, om man tar fasta på att de som läser e-böcker ofta redan är etablerade pappersboksläsare. Svaret är lite mindre självklart om man till exempel syftar på att skillnaden mellan mäns och kvinnors e-boksläsning är marginell, medan kvinnor läser betydligt mer tryckta böcker än män. Likaså läser fem gånger så många unga vuxna e-böcker jämfört med personer över

65 år, medan det inte alls skiljer lika mycket mellan olika åldersgrupper vad gäller läsning av tryckta böcker. Frågan är dock om de skillnader man ser kommer att bli bestående, eller om de hänger ihop med vilka grupper som befinner sig i teknikfronten och till exempel har tillgång till en surfplatta.

De undersökningar som genomförts av pojkars läsning av e-böcker är tillräckligt intressanta för att det kan vara värdefullt att fortsätta undersöka e-läsning som en läsfrämjande metod. Kunskapen om det eventuellt negativa samband som antyds kring flickor och e-läsning måste också fördjupas.

I de intervjuer som genomförts menar flera att e-boken kan vara positiv för att få nya grupper att läsa. Personer med funktionsnedsättning kan ha nytta av teknikens möjligheter, och unga, framför allt unga pojkar, nämns som möjliga att locka till läsning med hjälp av e-böcker. Det överensstämmer med bibliotekens prioriterade grupper, och i flera intervjuer kopplas e-boken till bibliotekens läsfrämjande uppdrag.

5 E-boksläsarens integritet

5.1 Relationen mellan läsare och distributör

E-böcker väcker på ett annat sätt än tryckta böcker frågor om relationen mellan läsaren och distributören. Köparen kan inte vara anonym och rätten att bestämma över boken är mer begränsad. En e-boksköpare måste ingå ett användaravtal med leverantören (en e-bokslicens). Avtalet tillsammans med de tekniska skydd som är inlagda i boken begränsar vad läsaren får och inte får göra. Det kan till exempel gälla på vilka enheter och hur många gånger som texten får laddas ned och om den får skrivas ut.

Köparens möjlighet att komma åt boken kan upphöra. Vid några uppmärksammade tillfällen har distributörer tagit bort köpta e-böcker från läsplattor. I USA raderade Amazon två George Orwell-böcker med oklar upphovsrätt från köparnas läsplattor. I Norge fick en e-bokskund hela sitt bibliotek raderat utan någon förklaring från Amazon. Dessa och andra exempel har startat en diskussion om huruvida man kan ”äga” en e-bok eller inte.¹⁰¹

Läsning av tryckta böcker väcker sällan någon diskussion om läsarens integritet. Pappersboken kan köpas, ägas och läsas i hemlighet. Den som köper en fysisk bok kontant behöver inte generera någon information om sitt val av litteratur. (Men betalar man med kontokort, drar medlems- eller klubbkort eller köper tryckta böcker på nätet kan information om bokval sparas.) Den tryckta boken kan i sig inte registrera och spara information om sina läsare eller om läsningen. Lån, beställningar och reservationer vid offentliga bibliotek är skyddade enligt en särskild paragraf i sekretesslagen.¹⁰²

För e-böckerna ser det annorlunda ut. E-boksleverantören kan se vilka söktermer man skriver in, hur länge man tittar på olika titlar och vilka böcker man köper. Om man strömmar ned boken eller använder olika lästjänster (för att till exempel göra anteckningar eller ta del av andra läsares kommentarer) kan leverantören också följa läsningen: hur ofta man öppnar boken, hur länge man läser, vilka avsnitt man hoppar över, bokmärken, understrykningar och anteckningar.¹⁰³ Vissa e-bokstjänster, som gör att man kan köpa och förvara böcker i ett digitalt bibliotek och läsa dem på olika enheter, har

¹⁰¹ Renman Claesson, Katarina: ”Boken, författaren och läsaren – en upphovsrättslig reflektion”, i *Läsarens marknad, marknadens läsare. En forskningsantologi utarbetad till Litteraturutredningen*, 2012, s. 245–248. SOU 2012/13:65 *Läsandets kultur*, 2012, s. 418. ”Amazon raderade kunds e-böcker utan förklaring”, SVT Nyheter 2012-10-23. Carlsson, Anders: ”E-boken gör läsaren till ett objekt”, Svenska Dagbladet 2013-08-03.

¹⁰² Bross, Susanna: *Biblioteken och juridiken*, 2005, s. 75.

¹⁰³ Sundin, Staffan: ”Ökad integration och koncentration. Den svenska bokmarknaden i förändring”, i *Läsarnas marknad, marknadens läsare. En forskningsantologi utarbetad till Litteraturutredningen*, 2012, 266–268. Renman Claesson 2012, s. 245–248. ”Your e-book is reading you”, *Wall Street Journal* 2012-07-19. Kalmteg, Lina: ”Med e-boken kan alla se dig läsa”, Svenska Dagbladet 2012-07-06. Sundberg, Sam: ”E-boken läser läsaren”, Svenska Dagbladet 2012-03-28. Carlsson 2013.

mjukvara för att spåra information om läsaren. Det kan handla om ålder, kön, om nedladdning av böckerna och om läsningen.¹⁰⁴

Användningen av så kallad metadata om kunderna verkar vara mer omfattande i exempelvis USA och Tyskland än i Sverige. Amazon samlar in ungefär 1 500 variabler från den kund som använder deras butik, och rekommendationerna är en viktig del av deras försäljningsstrategi.¹⁰⁵ Svenska återförsäljare har hittills inte lagt lika mycket vikt vid metadata. Adlibris försäljningschef har i en intervju uppgett att det dels beror på etiska frågor om var gränsen går för integritetskränkning, dels på att insamling av metadata är dyrt. När intervjun gjordes (2012) uppgav Adlibris att de inte samlade användardata från sin läsplatta. Vd:n för e-boksförlaget Telegram önskade dock att det vore möjligt att kombinera information från e-boksköpare med kunduppgifter från exempelvis mataffärer eller kontokortsföretag.¹⁰⁶

Tidigare har dessa frågor alltså framför allt berört läsare i Sverige om de valt att köpa böcker från utländska distributörer.

I Adlibris nya tjänst Mondo kan man göra understrykningar, kommentarer och anteckningar, och det går att dela dessa med andra via Facebook eller Twitter. Mondo möjliggör också läsning på flera olika enheter. Mondo är därför ett exempel på en tjänst som kan samla information om läsaren och läsningen. Förutom sedvanliga kunduppgifter innehåller kundregistret också profiler som bland annat görs utifrån inköpen.¹⁰⁷ Personuppgifterna ligger bland annat till grund för marknadsföring, och de kan lämnas ut till samarbetspartners utanför Bonnierkoncernen. Kunden har rätt att skriftligen utan kostnad begära ett registerutdrag och en rättelse eller radering av eventuellt felaktiga uppgifter och kan spärra uppgifterna mot marknadsföring.

Ljudboksleverantören Storytel kommer från och med december 2013 att erbjuda köparna en tjänst där kunden får tillgång till boken både som ljudbok och e-bok. Tjänsten ser till att bokmärket hela tiden befinner sig på samma ställe i både ljudboken och e-boken, så att man kan växla mellan de två medierna och ändå veta var i boken man är. Det är ytterligare exempel på en tjänst som gör det möjligt att följa läsningen.¹⁰⁸

Leverantörernas avsikt med att samla in data är att kunna skapa olika tjänster.¹⁰⁹ Medan man läser kan man hos vissa leverantörer till exempel se vilka understrykningar och anteckningar som andra läsare har gjort. Amazon lägger ut en lista på de oftast markerade avsnitten på sin webbplats.¹¹⁰ Uppgifterna kan också användas för att ge automatgenererade litteraturtips: om

¹⁰⁴ "Your e-book is reading you", *Wall Street Journal*, 2012-07-19.

¹⁰⁵ Laxgård, Kalle & Tove Leffler: "Kunskap är makt" i Tove Leffler (red.): *Bokens framtid – artiklar ur Svensk Bokhandel*, 2013, s. 109–111.

¹⁰⁶ Laxgård & Leffler 2013, s. 111–112.

¹⁰⁷ I användarvillkoren (som är gemensamma för Bonnierkoncernen) står: "Till dina grundläggande uppgifter påförs områdesbaserade och statistiskt beräknade profiler med utgångspunkt från din bostadsadress. Profilmått för området är utbildning, civilstånd, ålder, boendeform och bostadsortens läge, inkomstnivå, antal barn, resvanor och livsstil. Uppgifterna insamlas från dig genom dina inköp eller från annan källa, till exempel från offentligt tillgängliga register och databaser." Mondos webbplats.

¹⁰⁸ Arstad Djurberg, Joakim: "E-böcker nästa för Storytel", Idg.se, 2013-09-26.

¹⁰⁹ "Big e-reader is watching you", *The Guardian*, 2012-07-04.

¹¹⁰ "Your e-book is reading you", *Wall Street Journal*, 2012-07-19. Sandberg 2012.

man tidigare har köpt böcker i ett visst ämne kan man få förslag på andra böcker i samma genre. På aggregerad nivå används de som underlag för marknadsstrategier och liknande.¹¹¹

Om man som läsare inte vill att leverantören ska kunna följa läsningen kan man spara boken på en enda enhet och sedan låta bli att vara uppkopplad mot nätet. Det går då inte att använda tjänster såsom anteckningar, bokmärken och understrykningar och inte heller att läsa boken på olika enheter.¹¹²

5.2 Omedvetenhet om insynen

Integritetsfrågor är ett tänkbart statligt policyområde, anser OECD i sin e-boksrapport. OECD understryker att det inte bara är negativt att leverantörerna kan ”kika in” i läsningen, eftersom uppgifterna kan ligga till grund för nya tjänster. OECD menar att det däremot är ett problem att e-boksläsarna ofta inte är *medvetna* om att information om deras läsning kan samlas och föras tillbaka till företaget som sålt boken. På kort sikt uppmanar man därför till förbättrad konsumentinformation och transparens från e-boksleverantörernas sida. På längre sikt diskuteras om rättsfall kan leda till förändrad praxis eller policyreformer. Det offentliga kan ha ett ansvar för upplysning och medvetandegörande om att personlig information sparas och att det kan väcka frågor om läsarens integritet.¹¹³

Vissa amerikanska delstater har infört lagar som reglerar återförsäljarnas skyldighet att lämna ifrån sig information om enskilda e-boksköparens läsning till polis och åklagare. I Kalifornien krävs numera domstolsbeslut för att de digitala bokhandlarna ska behöva lämna ifrån sig uppgifter om sökningar, köp, läsning och understrykningar.¹¹⁴

I Sverige har integritetsfrågor alltmer börjat uppmärksammas i dagspress den senaste tiden. Förläggareföreningen tog dock upp frågorna i en rapport redan 2009.¹¹⁵

Integritetens förändrade förutsättningar i och med användningen av digitala medier har uppmärksammas även inom forskningen. Ett exempel är informationsvetarna Jones och Janes, som i en artikel diskuterar sökningen av e-böcker i Google Books. Google Books och andra liknande tjänster be-

¹¹¹ ”Your e-book is reading you”, *Wall Street Journal*, 2012-07-19. Lundgren 2012. Det har också diskuterats om lagringen kan komma att påverka utgivningen och litteraturen i sig. Förlagen och författarna skulle kunna använda informationen för att anpassa böckerna – om en stor andel aldrig läser klart en bok skulle förlaget kunna föreslå författaren att skriva kortare.

¹¹² ”Big e-reader is watching you”, *The Guardian*, 2012-07-04.

¹¹³ OECD 2012, s. 7, 52.

¹¹⁴ ”Your e-book is reading you”, *Wall Street Journal*, 2012-07-19. ”Big e-reader is watching you”, *The Guardian*, 2012-07-04.

¹¹⁵ ”Även om du är paranoid kan de vara ute efter dig”, *Svenska Dagbladet* 2013-06-16. ”Svårt att få Amazon att avregistrera dig”, *Kristianstadsbladet* 2013-04-29. *E-boken – Lätt att göra, svår att sälja* 2009, s. 28. Kalmteg, Lina: ”Med e-boken kan alla se dig läsa”, *Svenska Dagbladet* 2012-07-06. Sundberg, Sam: ”E-boken läser läsaren”, *Svenska Dagbladet* 2012-03-28. Carlsson, Anders: ”E-boken gör läsaren till ett objekt”, *Svenska Dagbladet* 2013-08-03.

skrivs ibland – både av andra och av sig själva – som en ersättning för dagens offentliga bibliotek, vilket gör det särskilt relevant att diskutera deras relation till användarna.¹¹⁶

De som söker böcker på nätet är oftast inte medvetna om att i princip allt de gör kan spåras och sparas och att informationen kan lämnas vidare, menar Jones och Janes. Det kan tvärtom upplevas som att en boksökning på internet görs helt anonymt. Jones och Janes pekar också på bristen på ömsesidighet – Google ser vad du gör, men du har ingen möjlighet att få insyn i vad Google Books vet om dig.

Det finns därför en maktobalans mellan Google Books och användarna, och obalansen kan komma att hämma viljan att söka information, menar de två informationsvetarna. Den fria informationssökningen är ett grundläggande element i det öppna samhället. Avsikten med att erbjuda kostnadsfri läsning till allmänheten är att uppmuntra kunskap hos så många som möjligt, men maktobalansen motverkar det syftet. Jones och Janes menar att det behövs lagstiftning för att se till att användarna skyddas när de söker litteratur, oavsett om det sker på internet eller ej.¹¹⁷

Katarina Renman Claesson forskar i immaterialrätt och har bland annat skrivit om e-böcker i Litteraturutredningens forskningsantologi. Hon menar att den information som förlagen har tillgång till kan användas i olika syften. Ett kan vara att få information för att skraddarsy och målgruppsanpassa marknadsföring.¹¹⁸ Förlagen kan dessutom ha ett intresse av att sälja kundinformation vidare, menar Renman Claesson. Personer som köper e-böcker om hälsa eller livsstil kan betraktas som en attraktiv målgrupp för reklam för hälsopreparat eller skönhetsprodukter.

Ett annat skäl kan vara för att spåra märkliga eller kriminella intressen eller för åsiktsregistrering. Renman Claesson ser risker med att informationen kommer i orätta händer eller att information lagras och i framtiden används på ett sätt som vi inte kan förutse i dag.¹¹⁹

Hantering av läsarinformation bör enligt Renman Claesson vara transparent och som huvudregel kräva samtycke. Med andra ord ska det vara uppenbart för e-boksköparen vilken information som sparas.¹²⁰

Det är i dag svårt att överblicka olika bestämmelser om individens integritet. Att titta på helheten skulle ge ny kunskap om hur integritetsskyddet ser ut och om det finns anledning att förstärka läsarens skydd, anser Renman Claesson. Det är inte självklart var en eventuell sådan förstärkning skulle kunna ske. Det är förmodligen lättare att föra in sådana skrivelser i konsumenttjänstlagen eller personuppgiftslagen än upphovsrättslagen, enligt Renman Claesson.¹²¹

¹¹⁶ Jones & Janes är för övrigt mycket positiva till Google Books och andra jämförbara projekt och de är noga med att påpeka att deras forskning inte ska ses som en kritik av Googles och andras ambition att tillgängliggöra e-böcker.

¹¹⁷ Jones, Elisabeth & Joseph Janes: "Anonymity in a world of digital books: Google Books, privacy, and the freedom to read", *Policy & Internet* 2010.

¹¹⁸ Samtal med Katarina Renman Claesson 2012-05-30.

¹¹⁹ Renman Claesson 2012, s. 245–248.

¹²⁰ Renman Claesson 2012, s. 245–248.

¹²¹ Samtal med Katarina Renman Claesson 2012-05-30.

5.3 Intervjuerna

Vid intervjuerna i samband med denna fördjupningsstudie ställdes en fråga om e-boksläsarens integritet.

Förläggareföreningen framför att föreningen inte har diskuterat e-böcker ur ett integritetsperspektiv och menar att frågan inte befinner sig högt upp på agendan i den internationella förlagsvärlden. Föreningen bedömer att det är en mindre viktig fråga i sammanhanget och ser den som en del av en större internet- och näthandelsdiskussion; vi lämnar spår efter oss på nätet hela tiden. Föreningens representant känner till att Amazon och Apple kan se och spara uppgifter om läsaren och läsningen och tycker att det kan vara ett problem att de stora aktörerna ibland agerar självsvalt. Men föreningen menar att det inte finns någon svensk aktör som agerar på samma sätt.

Företrädaren för *Statens kulturråd* tycker att frågan är intressant och viktig och drar liksom Förläggareföreningen paralleller till övrig näthandel. Intervjupersonen menar att det är svårt att se vilken räckvidd frågan har, precis som med många andra aspekter av e-boksfrågan. Mycket hänger på var förlagen kommer att lägga ”den etiska ribban” och vad de väljer att använda informationen till. Det är också viktigt att öka kunskapen om vilka juridiska rättigheter förlagen har enligt avtalen.

Författarförbundet anser att det är en intressant och mycket viktig fråga. Förbundet knyter den till yttrandefriheten och den enskildes rätt att läsa vad han eller hon vill. Enligt förbundets representant är det viktigt att man som privatperson känner sig trygg i att ens kulturkonsumtion inte är övervakad. Läsningen ska vara så fri och oövervakad som möjligt. Riskerna är annars att läsaren själv censurerar sitt val av litteratur. Biblioteken får en viktig roll i sammanhanget – de ska fungera som oberoende aktörer som gör ett självständigt urval, menar Författarförbundet.

Av de intervjuade institutionerna är det framför allt *Kungliga biblioteket* (KB) som har diskuterat frågor kring integritet och då ur ett biblioteksperspektiv. KB ser definitivt att det finns möjliga problem och tycker att det är bra att frågan tas upp. Vissa systemleverantörer ägs av riskkapitalbolag som kan säljas vidare, och en risk KB identifierar är att de då tar med sig information om lån och låntagare. Av hänsyn till låntagarna är det betydelsefullt att förhållandena kring bibliotekens utlåning är tydliga och att insynen därför bör öka. Det är oklart hur autentiseringen (identifieringen) av låntagarna går till, och KB har därför vänt sig till Elib för att få klarhet. Elib menar att autentiseringen sker hos bibliotekets systemleverantör, som dock i sin tur hänvisar tillbaka till Elib. KB har alltså ännu inte fått klarhet i frågan.

KB har i en rapport presenterat en konkretisering av Litteraturutredningens förslag att folkbibliotekens e-boksutlåning ska ske via Libris och att KB ska stå för distributörsplattformen. Då skulle uppgifter om låntagare och lån lagras i Libris och inte hos leverantörerna. Bibliotek och leverantörer skulle däremot kunna få del av anonymiserade uppgifter.¹²²

¹²² Så här skriver KB i sin rapport: ”Det finns ingen anledning att betvivla att autentiseringen av låntagarna och behandlingen av personuppgifter inte sker enligt rådande lagstiftning i dag, men det kan samtidigt vara värt att ställa frågan vad som händer med sådan data om en aktör i det ledet skulle gå i konkurs eller köpas upp. Frågan om låntagarautenti-

Svensk Biblioteksförning anser att e-boksläsarens integritet är en aktuell fråga som får mer och mer uppmärksamhet. Föreningen diskuterar frågan i ökad omfattning, men enbart relaterat till utlåning vid bibliotek. Föreningens ståndpunkt är att all data som genereras vid e-bokskonsumtion via biblioteken också ska kontrolleras av biblioteken. Anledningen är att det i sekretesslagen finns särskilda bestämmelser om hur låntagarnas integritet ska skyddas – exempelvis att uppgifter om lån raderas när mediet är återlämnat. E-bokslieferantörer omfattas inte av den lagstiftningen, vilket gör att lagens intentioner inte uppfylls. Biblioteksförningen menar att man kan lösa frågan med hjälp av lagstiftning. Ett alternativ är att kommunerna när de skriver avtal med leverantörer ser till att de förbinder sig att följa samma regler som gäller för biblioteken.

Kulturdepartementets representant menar att integritetsfrågor alltid är viktiga. På departementet har man däremot inte på tjänstemannanivå särskilt utrett frågan just i relation till e-boksläsningen.

5.4 Sammanfattning

Uppmärksamheten på frågor om e-boksläsning och integritet har ökat, och de diskuteras mer i media.

Missbruk av personuppgifter förefaller inte vara ett stort problem i dag, men de möjliga riskerna i framtiden bedöms av vissa aktörer vara stora. Flera pekar på att det är ett område där det är mycket svårt att överblicka konsekvenserna. Det finns, enligt dessa, principiellt viktiga problem kopplade till informations- och yttrandefriheten. Andra ser frågorna i ljuset av den ökade näthandeln, som innebär att det samlas personuppgifter och information om exempelvis konsumtionsvanor på ett annat sätt än tidigare.

Tydlighet gentemot köpare och låntagare och ökad kunskap och medvetenhet hos e-boksläsarna anses av flera av källorna vara ett första viktigt steg på vägen. Några menar att det dessutom behövs regleringar. Antingen ser distributörerna själva till att åstadkomma tydlighet och regler eller så krävs det offentlig inblandning.

seringen och i förlängningen låntagarnas integritet är viktig.” Ur *Sammanhållet nationellt system för distribution av e-böcker till bibliotek*, Kungl. biblioteket 2013, s. 27–28.

6 Frågan om ersättning vid utlåning av e-böcker

I pressen rapporteras ibland om den så kallade e-boksfrågan. Man syftar då på att förlagen och folkbiblioteken misslyckats med att komma överens om hur biblioteken ska tillgängliggöra e-böcker. Frågan har särskilt uppmärksammats i samband med Zlatan Ibrahimovics bok *Jag är Zlatan*. Att den blev så populär som utlånad e-bok blev en överraskning för många bibliotekschefer. Eftersom biblioteken oftast betalar per utlånad e-bok räckte inte bibliotekens medieanslag till för att täcka kostnaderna.

I upphovsrättslagen finns ett undantag som anger att det i och med att ett exemplar av en tryckt bok har kommit ut på marknaden är möjligt att ge eller sälja bokexemplaret vidare eller att låna ut det.¹²³ Undantaget är grunden för bibliotekens utlåning. För utlåning av tryckta böcker finns också ett sedan länge etablerat system för hur upphovsmännen ska kompenseras för en eventuellt minskad försäljning. Den statliga biblioteksersättningen fördelas utifrån de böcker som lånas ut vid folkbiblioteken. Dessutom betalar förstas biblioteken för de böcker de köper.

Men e-böcker omfattas inte av undantaget. E-böcker säljs inte som fysiska exemplar av en bok utan som en användarlicens till texten i elektronisk form. De omfattas då inte heller av biblioteksersättningen. Därför måste biblioteken ersätta förlagen på annat sätt än när man införskaffar och lånar ut en tryckt bok. Forskningsbiblioteken samverkar kring upphandling av licenser via det så kallade Bibsamkonsortiet vid Kungliga biblioteket. Kungliga biblioteket kan bistå med samordning eftersom universitets- och högskolebiblioteken är statliga, men kan inte göra detsamma för folkbiblioteken, som ju är kommunala. I stället tecknar folkbiblioteken – oftast kommunvis – avtal med förlagen. Folkbiblioteken och förlagen har dock haft svårt att komma överens om under vilka former e-böckerna ska tillgängliggöras på biblioteken, och man provar sig fortfarande fram för att hitta fungerande modeller.¹²⁴

6.1 Avtalen

Avtalen kan se olika ut. Man talar om i huvudsak fyra olika modeller¹²⁵:

- *Utlåningsmodellen* (kallas också *elibmodellen*). Utlåningsmodellen är den mest dominerande i dag. När biblioteket tecknar en licens utifrån utlåningsmodellen får det obegränsad tillgång till ett utbud. Varje gång en titel lånas ut betalar biblioteket en i förväg avtalad summa, för närvarande 20 kronor. Fördelen för bibliotekens del kan vara att de inte har

¹²³ 19 § lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

¹²⁴ Även i andra länder experimenterar förlag och bibliotek med formerna för ersättning, se Lynch, Kelly: "E-books: the future for publishers and libraries", *Collection Building* 2012, s. 78.

¹²⁵ *När kommer boomen?* 2011, s. 14–15. Olsson, Anders: *E-boken och folkbiblioteken. Samtalen mellan Svensk Biblioteksförning och Svenska Förläggareföreningen om en ny ersättningsmodell för e-böcker*, 2012, s. 8–10.

några kostnader för att välja ut, köpa eller ”lagerhålla” titlar. Å andra sidan kan det vara svårt för biblioteken att kunna förutsäga kostnaderna, som kan skena iväg om utlåningen blir oväntat hög. Biblioteket bygger inte heller sin egen samling.

- *Förvärvsmodellen* (kallas även *licensmodellen*, *overdrivemodellen* eller *biblioteksmodellen*). Förvärvsmodellen är den som mest liknar utlåning av tryckta böcker. Biblioteket köper en titel som endast kan lånas ut till en låntagare åt gången. För biblioteken kan det vara positivt att de själva styr vilka titlar de erbjuder, men en avigsida ur bibliotekets perspektiv är att e-boken kan bli ”utlånad”. En annan eventuell nackdel är att biblioteket måste ägna tid åt att välja vilka titlar som ska köpas in och att man riskerar att köpa titlar som sedan inte lånas ut.
- *Låntagarmodellen* (eller *användarstyrt förvärv*). I låntagarmodellen är det användarnas efterfrågan som styr. När en användare önskar få tillgång till en titel köps den in eller tillgängliggörs just för det aktuella lånet. Ibland sker det automatiskt, ibland går biblioteket in och väljer hur man ska anskaffa titeln. En fördel för biblioteket kan vara att endast de titlar som efterfrågas köps in. Å andra sidan förlorar biblioteket kontrollen över sitt utbud. Det är inte heller säkert att de titlar som tillgängliggörs är desamma som biblioteket skulle ha valt att köpa in, om ett helhetsperspektiv på verksamheten och samlingarna hade styrts.
- *Prenumerationsmodellen* (kan också kallas *Big Deals* eller *abonnemangsmodellen*). Biblioteket betalar en årlig avgift för att kunna låna ut ett förlags titlar. Biblioteket behöver inte sköta inköpen, men utbudet av e-böcker kan ändras utan att biblioteket kan göra något åt det.

Ett förlag måste inte sälja sina e-böcker till bibliotek och det finns exempel på förlag som har valt att avstå. Ett förlag kan också välja att ha en karenstid för en ny e-bok innan den blir möjlig att låna på biblioteken. Våren 2012 införde några stora svenska förlag en karenstid innan deras e-böcker blev tillgängliga via bibliotek. En annan begränsning är att det i vissa avtal för översatta böcker står inskrivet att boken över huvud taget inte får tillgängliggöras via bibliotek. Det gäller exempelvis 2012 års storsäljare *Femtio nyanser av honom*.¹²⁶

Med den nuvarande modellen hävdar biblioteken att det är svårt att förutse kostnaderna. Det är därför inte ovanligt att de pengar man anslagit inte räcker. I Trelleborg infördes ett totalstopp för e-boksutlåning en månad under första kvartalet då de medel som avsatts till e-böcker var slut. I Västerås tog juli månads anslag slut när det var en vecka kvar av månaden, vilket stoppade samtliga e-utlån. Flera bibliotek anger också ett tak för hur många e-böcker man kan få låna. Under 2013 har bland annat Östergötland, Västra Götaland, Värmland, Stockholm, Umeå, Lund, Lidingö, Danderyd, Ekerö och Upplands Väsby begränsat möjligheterna att låna e-böcker. I Värmland får man till exempel låna en e-bok i veckan, i Stockholm fem.¹²⁷

¹²⁶ ”’Femtio nyanser’ stoppas som e-lån”, *Svenska Dagbladet* 2012-09-14. ”Bokbranschen tar strid om e-böcker”, *Dagens Nyheter* 2012-01-26.

¹²⁷ Se till exempel Elmvret, Michael: ”Pengarna till e-böcker räcker inte till”, *Trelleborgs Allehanda* 2013-09-23.

6.2 Samtal för att nå en gemensam lösning

I dag tillämpas som sagt framför allt utlåningsmodellen, vilket innebär att biblioteket får tillgång till ett utbud och att det uppstår en kostnad varje gång någon lånar boken. Hittills har det vanligaste varit att alla titlar har samma pris, oavsett om de är nya och populära eller äldre och smalare. Men varken förlag eller bibliotek är nöjda med situationen.

De aktörer som tydligast profilerat sig i e-boksfrågan är Svenska Förläggareföreningen och Svensk Biblioteksforening. Förläggareföreningen, Biblioteksforeningen och ytterligare ett antal berörda aktörer påbörjade samtal i ersättningsfrågan i februari 2012.¹²⁸ Avsikten var att försöka hitta en modell som både förlag, författare och bibliotek kunde enas om. Under samtalen förespråkade förlagssidan förvärvsmodellen och bibliotekssidan en prenumerationsmodell.

Under senvåren 2012 avbröts dock diskussionerna.¹²⁹ Sedan samtalen avslutades har relationen mellan Svenska Förläggareföreningen och Svensk Biblioteksforening varit ansträngd.¹³⁰

Förläggareföreningen menar att folkbibliotekens utlåning hämmar tillväxten av e-boksmarknaden. Den svenska marknaden är liten och det har varit svårt att få tillräckligt många e-boksköpare för att det ska löna sig för förlagen att ge ut e-böcker på svenska. Bibliotekens utlåning gör enligt föreningen att incitamenten för läsaren att köpa boken minskar. Finns det inte tillräckligt många e-boksköpare kommer inte förlagen att ge ut några e-böcker. Förläggareföreningen menar därför att det även ligger i bibliotekens intresse att man låter en kommersiell e-boksmarknad växa fram. Föreningen håller inte med om att folkbibliotekens verksamhet skulle stå och falla med e-böckerna – bibliotek har alltid arbetat med ett brett utbud. Om bibliotekens modell skulle tillämpas menar Förläggareföreningen att e-boksutgivningen stoppas och att författarna därmed tystas.¹³¹

¹²⁸ I samtalen deltog Inger Edebro Sikström (bibliotekschef Umeå), Mikael Petrén (enhetschef Stockholms stadsbibliotek), Roland Esaiasson (myndighetschef Myndigheten för tillgängliga medier, f.d. Talboks- och punktskriftsbiblioteket), Niclas Lindberg (generalsekreterare Svensk Biblioteksforening), Peter Wilcke (chef Norstedts förlagsgrupp och ledamot i Förläggareföreningens styrelse), Pelle Andersson (förlagschef Ordfront förlag och ledamot Förläggareföreningens styrelse), Magnus Nyttell (ansvarig digital utgivning Bonnierförlagen) och Kristina Ahlinder (vd Svenska Förläggareföreningen), se Olsson 2012, s. 24–25.

¹²⁹ "Inget nytt avtal om e-böcker", *Dagens Nyheter* 2012-05-03. "Sammanbrott i samtal om e-bokslån", *Svenska Dagbladet* 2012-05-02.

¹³⁰ Se till exempel "Irritation efter annons om e-bokslån", *Svensk Bokhandel* 2012-07-04. "Säg hej till din nya bibliotekarie", Svensk Biblioteksforening 2012. "Bokbranschen tar strid om e-böcker", *Dagens Nyheter* 2012-01-26. Ahlinder, Kristina: "Tysta inte författarna", *Aftonbladet* 2012-07-09. Ekström, Åsa: "Kränkt part vill förhandla", *Biblioteksbladet* 2012. *Positionspapper e-böcker på svenska bibliotek*, Svensk Biblioteksforening 2012. Sundin, Olof: "Begränsad syn på bibliotekens samtida uppgifter", *Biblioteksbladet* 2013.

¹³¹ Ahlinder, Kristina: "Tysta inte författarna", 2012. Svedjedal, Johan: *Biblioteken och bokmarknaden*, Sveriges Förläggareforening 2013, s. 5, 42–43. "Delade meningar om lån av e-böcker", *Svt.se* 2012-09-17.

Förläggareföreningens mål är att etablera en e-boksmarknad med bred och attraktiv utgivning. Viktiga steg på vägen är enligt föreningen sänkt moms på e-böcker och minskad illegal e-bokspublicering.¹³²

Svensk Biblioteksforening framhåller att biblioteken även i fortsättningen vill göra rätt för sig och betala förlag och upphovsmän för den vara man köper. Föreningen anser att biblioteksersättningen borde omfatta även e-böcker. I sin argumentation kopplar föreningen e-böckerna till bibliotekens demokratiska uppdrag att tillgängliggöra information och kunskap till alla och hänvisar till FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. Biblioteksforeningen betraktar e-böcker som ett medium bland många andra som biblioteken erbjuder. Bibliotek har i alla tider förmedlat och introducerat nya medier till användarna, och e-böckernas ankomst är inte något annat än ett i raden av olika teknikskiften. När folkbiblioteken infördes trodde många att det skulle leda till minskad bokförsäljning, men så var inte fallet och så kommer det inte att bli nu heller. I stället fungerar bibliotek som introduktörer och ”skyltfönster” för förlagens produkter, anser Biblioteksforeningen.¹³³

Under hösten 2013 har Elib presenterat ett förslag till en ny modell. Målsättningen är enligt Elib att öka flexibiliteten. Biblioteken ska köpa in bok för bok och priset ska kunna variera mellan olika titlar. Elib uppger att förlagen är beredda att ta bort karenstider på nya böcker om principen om stycklicenser börjar tillämpas. Man kan också tänka sig att erbjuda abonnemangslösningar, där grupper av titlar erbjuds till ett fast pris.¹³⁴ Stockholms stadsbiblioteks Mikael Petrén menar att idéerna snarare är ett skal till en modell än en färdig lösning. Man måste veta hur priser, avtalstider och utbud ser ut innan man kan ta ställning till förslaget, menar Petrén. Samtidigt är han positiv till differentierade priser, till att biblioteken skulle få tillgång till nya titlar direkt och till att biblioteken ges större möjlighet att göra ett eget och aktivt urval.¹³⁵

Stockholms stadsbibliotek presenterade i en debattartikel några veckor senare ett förslag till en modell – Stockholmsmodellen – som delvis liknar Elibs förslag. Modellen används redan nu i stadsbibliotekets avtal med förlaget Ordfront. Enligt modellen får biblioteken tillgång till alla titlar, även nypublicerade. Biblioteket betalar för varje lån, men mindre för äldre titlar än för nya. Det finns ingen gräns för hur många gånger en bok får lånas ut. Än så länge saknas den tekniska lösningen för att biblioteket ska kunna begränsa utbudet, men tanken är att biblioteket i framtiden ska kunna göra ett urval. Till exempel ska man kunna prioritera viss litteratur utifrån det uppdrag biblioteket har. Stockholms stadsbibliotek menar att biblioteket med modellen fått ökade möjligheter att förutsäga och styra sina kostnader. Detta samtidigt som förlaget och författarna fått högre ersättning än tidigare,

¹³² Ahlinder, Kristina: ”Digitala utvecklingen positiv”, *Svenska Dagbladet* 2012-05-12.

¹³³ *Positionspapper e-böcker på svenska bibliotek*, Svensk Biblioteksforening 2012. *Säg hej till din nya bibliotekarie*, Svensk Biblioteksforening 2012.

¹³⁴ Nygren, Berit: *Friare prissättning med ny e-boksmodell*, Sveriges Radio Kulturnytt 2013-10-03.

¹³⁵ Nygren, Berit: *Positivt med ett initiativ på e-boksområdet*, Sveriges Radio Kulturnytt 2013-10-03.

fler av Ordfronts böcker har lånats ut och förlagets försäljning inte har påverkats negativt. För att komma vidare i e-boksfrågan menar man att det dessutom behövs en nationell e-boksplattform som administreras av Kungliga biblioteket, samt digitalisering av den svenska litteraturskatten.¹³⁶

Åtta representanter för förlagsvärlden svarade på artikeln. De är positiva till en differentierad prissättning och till bibliotekens ambition att flytta fokus från topplisteböcker till en bredare utgivning. Däremot menar de att modellen i sig inte ger högre ersättning till författarna – det regleras i avtalet mellan författare och förlag. Man anser vidare att det inte är förlagen som hindrar biblioteken från att bestämma antalet inköpta och utlånade e-böcker. Det beror snarare på bibliotekens budgeterings- och utlåningsmodeller och det stora e-boksflödet. Artikelförfattarna anser också att de saknar över tygande tecken på att e-boksutlåningen inte skadar e-boks försäljningen.¹³⁷

Kulturminister Lena Adelsohn Liljeroth skriver i en replik att digitaliseringen av bokmarknaden och bibliotekens möjligheter att tillhandahålla e-böcker är en viktig framtidsfråga. Den digitala utvecklingen menar hon därför har varit en central del i att förnya kulturpolitiken inom litteratur- och biblioteksområdet. Som kulturminister välkomnar hon att biblioteken tillsammans med sina huvudmän och avtalsparter diskuterar nya möjligheter för att gynna tillgången till fri e-litteratur.¹³⁸

Kanske är höstens debattinlägg ett tecken på att det finns en ömsesidig vilja att komma överens och på att en ny modell börjar ta form. Stadsbiblioteket efterlyser i sin artikel ett handslag mellan bibliotek och förlag, och förlagsrepresentanterna skriver att de vill fortsätta dialogen med siktet inställt på samförstånd genom ökad kunskap och förståelse.

6.3 Intervjuerna

Under de intervjuer som genomförts inför utskottets studie ställdes en fråga om ersättningen för folkbibliotekens utlåning av e-böcker.

Kulturdepartementets representant hänvisar till Litteraturutredningens förslag att SKL ska företräda kommunerna och att KB får ett ansvar för att tillgängliggöra e-böcker via Libris. I den nya bibliotekslagen finns en formulering om att alla lån ska vara avgiftsfria, alltså även e-bokslån.

Kungliga bibliotekets intervjuperson håller inte med de biblioteksföreträdare som tycker att e-boksutlåningen är dyr. Det kan visserligen vara svårt att beräkna utgifterna i förväg, men e-böckerna är egentligen ett kostnads-effektivt sätt att tillgängliggöra böcker.

KB menar att kärnfrågan i dag är om biblioteken över huvud taget kommer att kunna låna ut e-böcker framöver, med tanke på att förlagen har rätt att välja om de alls vill sälja till biblioteken. Biblioteken vill kunna låna ut allt, men deras rätt att låna ut måste ställas mot förlagens rätt att tjäna peng-

¹³⁶ Lundén, Inga & Mikael Petré: "Låt biblioteken bestämma antalet utlån av e-böcker", *Dagens Nyheter* 2013-10-29.

¹³⁷ Ahlinder, Kristina m.fl.: "Förlagen välkomnar ambition att öka bredden i utlåningen", *Dagens Nyheter* 2013-11-04.

¹³⁸ Adelsohn Liljeroth, Lena: "Regeringen driver på i e-boksfrågan", *Dagens Nyheter* 2013-10-29.

ar. Ett långsiktigt hållbart system måste bygga på ömsesidig vinning, enligt KB:s representant.

Någon bred överenskommelse mellan förlag och bibliotek tror inte KB är möjlig. Varken bibliotek eller rättighetsinnehavare är överens internt. KB har i stället valt att fundera på andra sätt att komma vidare med frågan. Ett sätt kan vara att hitta alternativ till dagens situation, där Elib har haft en nästintill monopolliknande ställning vad gäller att förse biblioteken med e-litteratur. Ett större antal distributörer skulle vara positivt, menar KB. Som exempel nämns Ordfronts och Stockholms stadsbiblioteks projekt, där biblioteket fått möjlighet att tillgängliggöra vissa av förlagets titlar. Ett annat exempel är att bibliotek i ökad utsträckning skulle kunna publicera material digitalt – det finns författare som kan vara intresserade av att tillgängliggöra sina verk som e-böcker via biblioteken.

KB ser att de kan ha en uppgift att skapa en infrastruktur för att underlätta fler liknande projekt. De flesta bibliotek saknar resurser och kompetens att arbeta med e-bokspublicering eller överenskommelser med enskilda förlag, men om KB skapar en standard skulle det kunna vara möjligt. Över huvud taget ser KB att man skulle kunna fungera som ett digitalt gränssnitt för bibliotekens e-boksutbud och som en systemoberoende mellanhand mellan å ena sidan förlag och distributörer och å andra sidan bibliotek. KB välkomnar ett förtydligat uppdrag och utökade resurser för att hjälpa folkbiblioteken att hitta fler, enklare, systemoberoende och mer standardiserade vägar att förmedla e-böcker, liksom ett större ansvar för den upphovsrättsligt fria litteraturen.

Kulturrådet förbereder sig inför att arbeta mer med frågor kring e-böcker för att främja litteratur och läsning. Kulturrådet resonerar kring hur man skulle kunna bidra till att bredda utbudet av e-böcker, vid sidan om den kommersiella marknaden. En idé man har är att kunna digitalisera och tillgängliggöra "Alla tiders klassiker" som e-böcker ("Alla tiders klassiker" består av 150 titlar som skolorna kan köpa till ett subventionerat pris efter stöd från Kulturrådet). Kulturrådet utlyser hösten 2013 en extra utdelning av bidrag till e-böcker och kommer vid denna ansökningsomgång särskilt att prioritera titlar inom ramen för Alla tiders klassiker. Man förbereder också för att göra om projektstödet till e-böcker så att det blir ett efterhandsstöd. Med andra ord kommer förlag att kunna ansöka om stöd först efter att e-boken har getts ut. Det är ett sätt för Kulturrådet att förbereda för den ökning av antalet e-boksansökningar som är att vänta. Ett efterhandsstöd gör att ansökningarna kan hanteras mer effektivt, både av den som söker och av Kulturrådet, anser Kulturrådet.

Kulturrådets företrädare välkomnar också ett ökat samarbete mellan olika myndigheter som arbetar med utgivning och tillgängliggörande av digitalt material. Närmast till hands ligger att utöka samarbetet med KB.

Litteraturutredningen föreslog att *Sveriges Kommuner och Landsting* (SKL) skulle kunna företräda folkbiblioteken i förhandlingar med förlagen, och SKL har ställt sig positivt till att representera sina medlemmars intressen. SKL:s styrelse har dessutom beslutat att e-böckerna är en prioriterad fråga, och engagemanget från medlemmarna är stort, enligt den person från SKL som intervjuades. SKL är nogna med att understryka att man aldrig kan

teckna avtal åt det enskilda biblioteket. Däremot kan man förhandla fram ett avtal som olika kommuner kan ta ställning till. Hur frågan konkret ska lösas har man ännu inte tagit ställning till. SKL har valt att först inventera medlemmarnas behov och vilka modeller som är tänkbara innan man tar kontakt med motparten. Man har därför tagit fram ett internt kunskapsunderlag.¹³⁹ För bibliotekens del handlar det inte enbart om kostnader; för dem är det även viktigt att få svar på hur den långsiktiga tillgången till litteraturen kommer att se ut och vilka möjligheter det finns att bygga egna samlingar, enligt SKL.

SKL ser gärna ett brett engagemang för frågan och menar att det är fler än de direkt berörda avtalsparterna som har ett ansvar för att den blir löst. Många aktörer har ett intresse av att litteratur finns tillgänglig, av att fler läser och av ett fungerande näringsliv. Precis på samma sätt som det finns en sorts gemensam överenskommelse om att det är bra att det finns bibliotek i ett samhälle, så är det fler än den enskilda bibliotekschefen och e-boks-distributören som berörs av att frågan om e-böcker på biblioteken blir löst. Givetvis kan inte dessa andra aktörer sätta sig ned och förhandla, men de kan skapa incitament och ge sitt stöd, så att det blir lättare att nå en lösning, enligt SKL.

Författarförbundet beskriver att det finns en viss oro bland förbundets medlemmar kopplad till övergången från tryckta böcker till e-böcker, eftersom man har sett hur andra branscher ställts inför ekonomiska utmaningar när medier digitaliseras.

Författarförbundet förespråkar biblioteksersättning även för e-böcker. För tryckta böcker finns ett fungerande system, som bygger på att ersättningen till författarna är tillräckligt hög för att systemet med biblioteksutlåning ska upplevas som legitimt av alla berörda parter, inklusive låntagarna. Att på samma sätt som för tryckta böcker göra ett undantag i upphovsrättslagen är inte rimligt eller önskvärt. Men en biblioteksersättning, som innebär att rättighetshavaren får ersättning både när biblioteket ”anskaffar” e-boken och när den lånas ut, skulle vara positiv.

Det finns ingen enkel lösning på ersättningsfrågan, menar förbundet. Klart är dock att det krävs politisk vilja för att det både ska finnas en fungerande kommersiell marknad och fungerande bibliotek. Alla berörda parter måste delta i en dialog, enligt Författarförbundet.

För övrigt menar Författarförbundet att diskussionen kring e-böcker alltför mycket fokuserar på marknadsfrågor, på bekostnad av ett samtal om vilken ställning litteraturen ska ha i samhället. Boken har ett ”dubbel värde”: den är dels en vara på en marknad, dels en kulturbärare. Därför finns det också ett stort politiskt ansvar för litteraturen, anser Författarförbundet.

Svenska Förläggareföreningen anser att priset som folkbiblioteken får betala för e-böcker är för lågt. Enligt dagens modell betalar biblioteken 20 kronor varje gång en låntagare lånar en e-bokstitel, varav hälften går till Elib och hälften till förlaget. Förlagets 10 kronor räcker inte för att täcka såväl royalty till författaren som produktion, formgivning och marknadsföring.

¹³⁹ Även om kunskapsunderlaget är internt går det att ta del av en presentation som bygger på underlaget, se Jonsson, David: *Kunskapsöversyn av e-boksfrågan i Sverige 2013*.

Till det kommer att biblioteken utgör närmare 90 procent av e-boksmarknaden. Risken är att biblioteksutlåningen gör att marknaden uppfattar e-böcker som gratis – att kommunen har betalat för boken tänker inte alltid låntagaren på. Momsen är dessutom högre för e-böcker, och den illegala nedladdningen är omfattande. Förlagen och författarna tvekar därför om man alls ska producera e-böcker och om man ska sälja dem till bibliotek. Föreningen menar därför att det är viktigt att frågan blir löst.

Förläggareföreningens representant menar att folkbiblioteken behöver arbeta fram nya budgeteringsmodeller som gör det möjligt att förutse och bättre planera utgifterna för e-böcker. Om biblioteken tycker att e-böckerna är för dyra får de vända sig till sina huvudmän – kommunerna – och diskutera saken, menar Förläggareföreningen. I den bemärkelsen är e-böckerna en politisk fråga. Men Förläggareföreningen vill understryka att frågan i övrigt inte ska lösas av politiker. Förlag är företag, och den fria, öppna marknaden ska inte styras av politiken. Staten ska inte tvinga någon att ge ut e-böcker eller att sälja dem till ett visst pris.

I stället är det bibliotek och förlag som ska komma överens. Under samtalen våren 2012 förde föreningen fram förvärvs-/biblioteksmodellen. Förläggareföreningens representant menar att försöket att genomföra den modellen på bred front var ett steg på vägen, men att föreningen nu inte förespråkar någon särskild modell. Det förs inte heller några samtal från föreningens sida. I stället diskuterar de stora förlagen direkt med enskilda bibliotek. Intervjupersonen tror inte på någon enhetlig lösning. Förlagen kommer att hitta olika lösningar, och det kommer förmodligen biblioteken också att göra. Föreningen väntar sig även en ökad variation; nya böcker kommer att vara dyrare, medan de som funnits på marknaden längre kommer att bli billigare. Avtalen kan komma att se olika ut vad gäller hur många gånger boken får lånas ut eller under hur lång tid biblioteket får disponera titeln.

En biblioteksersättning även för e-böcker anser inte Förläggareföreningen är en lösning. Varje e-boksutlån är ett köp och då ska det falla ut royalty vid varje utlåningstillfälle. Inte heller kan man ändra upphovsrättslagstiftningen och införa ett motsvarande undantag som för tryckta böcker. Samtidigt är det viktigt att författarna har bra förutsättningar att verka, även om utlåningen av tryckta böcker och därmed biblioteksersättningen skulle komma att minska i framtiden. En tanke är enligt Förläggareföreningens företrädare att författarna får statliga stöd som motsvarar summan av biblioteksersättningen, men att stödet inte på samma sätt som i dag kopplas till utlåningen. I stället skulle biblioteksersättningen kunna ses som ett brett statligt stöd till författarna, kanske i form av särskild författarpenning eller stipendier. Om det skulle vara möjligt att hitta en annan modell där ersättningen i någon form baseras på antalet utlånade titlar, är Förläggareföreningen öppen för ett samtal om en sådan lösning.

Svensk Biblioteks förening pekar också på att frågan i dag handlar om huruvida biblioteken över huvud taget kommer att kunna tillhandahålla e-böcker i framtiden. Om inte skulle en sådan utveckling strida mot bibliotekets uppdrag att göra ett självständigt urval av medier och tillhandahålla litteratur i de format användarna behöver, ett uppdrag som har förtydligats

ytterligare i den nya bibliotekslagens formulering om att folkbibliotekets utbud ska präglas av allsidighet och kvalitet, menar Biblioteksförningens representant.

Biblioteksförningen tror inte heller att det kommer att gå att hitta *en* lösning. Skillnaderna mellan olika förlag och bibliotek är för stora. Att SKL har fått i uppdrag att företräda folkbiblioteken är positivt – det är enligt förningen bra att den organisation som representerar bibliotekens huvudmän engagerar sig i frågan.

Förningens representant understryker att det bör bli enkelt för biblioteken att förvärva e-böcker. Leverantörer av andra medier tillhandahåller redan i dag olika sorters tillval när biblioteket gör beställningar. Biblioteket skulle för varje e-titel kunna välja om man är beredd att betala ett högt pris för en ny bok eller vänta tills priset sjunker. Likaså om biblioteket vill att e-boken ska kunna lånas ut till flera samtidigt eller om den endast kan erbjudas en låntagare åt gången. För att komma åt problemet med skenande utgifter för topplitelitteratur skulle man kunna välja att lägga in ett tak vid ett visst antal utlån. När tillvalen är gjorda räknas priset ut och biblioteket godkänner villkoren för den enskilda titeln. Fördelen för biblioteken med ett sådant tillvägagångssätt skulle vara att man kan köpa e-böcker i samma kanaler som andra medier och slippa förhandla om särskilda avtal, menar Biblioteksförningen.

Diskussionen bör handla mer om samhällets totala tillgång till e-böcker, menar Biblioteksförningen. Förningen syftar då dels på böcker som ännu inte digitaliserats, dels på sådant material som redan är digitaliserat men inte tillgängliggjort på ett tillräckligt användarvänligt sätt. Det finns nämligen en hel del fria e-böcker, men inte i något standardiserat format eller i en gemensam katalog, enligt förningen. Här skulle biblioteken ha en viktig roll och fokus kan riktas mot ett bredare utbud än enbart nya titlar.

Förningen menar att politikerna måste vara tydliga med att de vill att frågan blir löst. Biblioteken är politiska konstruktioner ett uppdraget att tillhandahålla e-böcker. Om de har problem att klara uppdraget är det ett politiskt ansvar att lösa situationen, anser Biblioteksförningen. Staten borde kunna använda de kanaler man förfogar över, exempelvis KB och Kulturrådet. Svensk Biblioteksförning har inte efterlyst någon förändrad lagstiftning, men hävdar att det finns en stark internationell rörelse som kräver att förlag måste erbjuda bibliotek att köpa deras e-titlar.

6.4 Sammanfattning

Än så länge dominerar den så kallade utlåningsmodellen för folkbibliotekens utlåning av e-böcker, men många är missnöjda med den. Flera alternativa modeller har diskuterats, men parterna har hittills stått långt ifrån varandra. Under hösten 2013 har dock både förlags- och biblioteksrepresentanter presenterat förslag till nya modeller och kanske kan man se dessa förslag som ett närmande. Till exempel bygger flera förslag på att framtida avtal kommer att skilja mellan nya och populära respektive äldre och smalare titlar. För närvarande förhandlar enskilda förlag och bibliotek om avtal och få verkar tro på en gemensam lösning för alla bibliotek och förlag. Samtidigt

är många positiva till att SKL företräder folkbibliotekssidan. Hur SKL:s roll kommer att se ut är fortfarande oklart.

Både Förläggareföreningen, Kungliga biblioteket och Biblioteksforeningen tar upp att det inte är självklart att biblioteken i framtiden kan erbjuda e-böcker. Som det ser ut i dag måste inte förlag sälja sina e-böcker till biblioteken om parterna inte lyckas komma överens.

E-böckerna förefaller vara en viktig fråga för både bibliotek och förlag. Förlagen beskriver att de inte kan producera och sälja en vara utan att få betalt för den. Biblioteken menar att de inte kan utföra sitt uppdrag om de inte kan erbjuda e-böcker och själva styra utbudet.

Vid sidan om samtal och förhandlingar har flera aktörer börjat fundera på alternativa sätt att förse allmänheten med e-böcker. Det finns en vilja att komma bort från fokuseringen på utlåning av topplisteböcker på biblioteken. I intervjuerna nämns flera förslag. Ett är att Kulturrådet skulle kunna ges i uppdrag att verka för en ökad produktion av e-böcker. Ett annat att rättighetsinnehavare kan uppmuntras att tillgängliggöra material digitalt via biblioteken. Ytterligare ett förslag som nämns i intervjuerna är att KB kan få ansvar för att arbeta för samordning och standardisering och för att göra det lätt att hitta och hämta e-böcker. KB har också i oktober 2013 fått ett uppdrag att inleda en försöksverksamhet med tillgängliggöra e-böcker.

Några tar upp att e-boksdiskussionen ofta handlar om ekonomi. Författarförbundet vill vrida diskussionen till att handla om e-boken som bärare av litteratur och varför det är viktigt. Förläggareföreningen menar å andra sidan att det när allt kommer omkring faktiskt handlar om ekonomi – förlagen kan inte ha en produktion som går med förlust.

Intervjupersonerna har varierande åsikter om statens ansvar. Många efterlyser ett större politiskt intresse och ett ökat engagemang, även om det inte nödvändigtvis innebär regleringar eller ändrad lagstiftning. I några bemerkelser identifierar intervjupersonerna ett offentligt ansvar. Man pekar då på att det finns ett samhällsintresse av att många läser. Vidare att folkbiblioteken är kommunala verksamheter och därmed politiskt styrda samt att de har uppdrag att förmedla en variation av medier och titlar utifrån ett självständigt uppbyggt bestånd. E-boksfrågan är en del av samhällets totala tillgång till litteratur, och det ligger i det gemensamma intresset att författare ges möjlighet att försörja sig. Att det offentliga skulle delta i eller påverka förhandlingarna mellan förlag och bibliotek har däremot ingen av de intervjuade efterlyst.

Författarförbundet och Biblioteksforeningen efterfrågar en biblioteksersättning även för e-böcker, alltså att författaren får en ersättning både vid inköp och vid utlån. Förläggareföreningen förespråkar däremot inte en sådan lösning. Däremot anser de att författarna bör kompenseras för minskade inkomster i samband med en eventuell övergång från utlåning av tryckta till digitala medier.

7 E-boksfrågan i andra länder

Det land där e-boksutvecklingen kommit längst är USA, följt av Storbritannien. I Frankrike, Tyskland, Spanien och Italien utgör fortfarande e-boks-försäljningen en mycket liten andel av bokmarknaden.¹⁴⁰

7.1 USA

USA är det land som har mest erfarenhet av e-böcker och där e-böcker har fått den största spridningen. E-böcker är nu den bäst säljande bokkategorin i USA, före både pocket och inbundet för barn och vuxna.¹⁴¹ Utbudet av titlar är stort.

Flera företag har tidigare knutit kunder till sig genom att erbjuda e-böcker i format som bara kan läsas på just deras läsplattor. Framför allt Amazon har gjort stora satsningar för att få e-böcker och läsplattor att slå igenom. Många menar att det har varit avgörande för den snabba spridningen av e-läsning i USA. Priset på en e-bok är dessutom lågt, ungefär 70 kronor, och det finns gott om gratisböcker på engelska från bland andra Google.¹⁴²

Det går att låna e-böcker på två tredjedelar av de amerikanska biblioteken. E-lånen vid biblioteken ökar, om än från en låg nivå, och 5 procent av biblioteksanvändarna har lånat en e-bok på biblioteket. Endast en tredjedel av amerikanerna känner dock till att de flesta folkbibliotek erbjuder e-böcker.¹⁴³ Amazon erbjuder också tillsammans med företaget Overdrive en tjänst där böcker kan lånas till en Kindle-läsare. Tjänsten går att nå via över 10 000 bibliotek. I USA dominerar förvärvsmodellen, alltså att biblioteken köper in titlar som lånas ut enligt de principer som gäller för fysiska böcker – en bok per låntagare. Amerikanska förlag har varit restriktiva med att låta biblioteken låna ut deras e-böcker. På senare tid har fler förlag erbjudit biblioteken sina titlar, men å andra sidan är priserna höga. Vissa förlag tillåter endast att e-boken lånas ut ett visst antal gånger, sedan måste e-boksfilen raderas.¹⁴⁴

7.2 Storbritannien

Efter USA är Storbritannien det land där e-böckerna fått störst spridning. Många förlag började satsa på e-böcker tidigt, men utvecklingen gick trots detta länge ganska långsamt.¹⁴⁵ Under 2012 sänktes priserna på e-böcker

¹⁴⁰ OECD 2012, s. 35–37.

¹⁴¹ ”E-böcker toppar försäljningslistor i USA”, *Svenska Dagbladet* 2011-04-15.

¹⁴² Andersson 2009, s. 10–14. *När kommer boomen?* 2011, s. 18–19.

¹⁴³ *E-book reading jumps*, 2012, s. 7.

¹⁴⁴ *När kommer boomen?* 2011, s. 18-19. *Förstudie: Sammanhållet nationellt system för distribution av e-böcker till bibliotek*, 2013, s. 12–14. *Bibliotekene og e-bøker – en statusbeskrivelse*, Nasjonalbiblioteket 2012, s. 16–17. Snickars, Pelle: ”Bibliotekens moment 22”, *Svenska Dagbladet* 2011-03-09.

¹⁴⁵ Andersson 2009, s. 17–19.

kraftigt på grund av ökad konkurrens, vilket fick marknaden att nästan fördubblas under det första halvåret. 2012 stod e-böckerna för nästan 13 procent av förlagens totala försäljning.¹⁴⁶

Biblioteken i var fjärde brittisk kommun erbjöd e-böcker för utlåning 2011. I Storbritannien har förlagen krävt att man måste gå till biblioteket för att få låna en e-bok. Den vanligaste affärsmodellen är att varje bibliotek betalar en licens som ger biblioteket rätt att låna ut en e-bok obegränsat antal gånger, men endast till en låntagare åt gången. Även i Storbritannien förs diskussioner om olika avtalsformer.¹⁴⁷

Storbritannien (eventuellt tillsammans med Nederländerna) förefaller vara det europeiska land som ligger närmast att införa en biblioteksersättning för e-böcker.¹⁴⁸

7.3 Norge

Den norska e-boksmarknaden är liten, och det var länge endast ett förlag som gav ut e-böcker.¹⁴⁹

De norska förlagen och biblioteken har haft svårt att komma överens om avtalen för e-böcker.¹⁵⁰ Under våren 2013 lanserade dock Den norske Forleggerforening en ny modell. Samma principer ska gälla för e-böcker som för tryckta böcker – biblioteken köper e-böcker titel för titel, och boken kan endast lånas ut till en person i taget. Förläggarna accepterar också att sälja till sammanslutningar av bibliotek (konsortier). Modellen ska prövas fram till slutet av 2015 och sedan utvärderas och utgöra grund för en permanent lösning.¹⁵¹ Norsk Bibliotekforening är positiv till förslaget, inte minst då det innebär att Den norske Forleggerforening uppmanar sina medlemmar att sälja e-böcker till bibliotek.¹⁵²

Hittills har endast ett fåtal bibliotek kunnat erbjuda e-böcker och då enbart de titlar som haft stöd från det norska Kulturrådet. I januari 2012 inleddes nämligen en provverksamhet, som innebar att titlar med statligt inköpsstöd skulle tillgängliggöras som e-böcker.¹⁵³ Det tog dock lång tid innan biblioteken i realiteten kunde erbjuda e-böcker till låntagarna, och i januari 2013 hade endast två bibliotekssammanslutningar påbörjat utlåning. Projektet har förlängts till 2014 med motiveringen att det tagit så lång tid att sätta igång.¹⁵⁴

¹⁴⁶ Förstudie: Sammanhållet nationellt system för distribution av e-böcker till bibliotek, 2013 s. 12. Ekström, Åsa: ”Priskrig på e-böcker en försäljningssuccé”, *Biblioteksbladet* 2012.

¹⁴⁷ Nord, Johanna: *E-böcker på folkbibliotek. Fokus på prismodell och bestånd*, 2012, s. 11-12. *När kommer boomen?*, 2011, s. 19.

¹⁴⁸ OECD 2012, s. 57-59. PLR Internationals webbplats, www.plrinternational.com/established/established.htm.

¹⁴⁹ ”E-bøker stadig mer populært”, *Drammens Tidene* 2011-01-06.

¹⁵⁰ ”Det blir ikke e-bøker i bibliotekene”, *Aftenposten* 2012-01-16.

¹⁵¹ ”E-utlån: anbefaling till medlemsforlagene”, Den Norske Forleggerforening 2013.

¹⁵² ”Uttalelse om Forleggerforeningens modell for e-bøker i bibliotek”, Norsk Bibliotekforening 2013.

¹⁵³ *Bibliotekene og e-bøker – en statusbeskrivelse*, 2012, s. 8-9.

¹⁵⁴ ”Fortsatt e-bøker på biblioteket”, *Drammens Tidene* 2013-02-06.

Dessutom har det genomförts ett pilotprojekt i ett norskt fylke (Buskerud). Projektet startade 2009 med stöd av den dåvarande biblioteksmyndigheten ABM-utveckling och Nasjonalbiblioteket och i samarbete med det enda förlag som då producerade e-böcker. Det är framför allt biblioteket i Drammen i Buskerud fylke som kommit igång med utlåning av e-böcker och inte minst läsplattor.¹⁵⁵

Det har ställts krav på ett större politiskt engagemang i Norge. Till exempel krävde bibliotekariernas fackförbund hösten 2012 att kulturministern och kulturdepartementet skulle definiera vilka förhållanden som ska gälla för e-böcker och vem det är som ska sköta förhandlingarna, men så har inte skett.¹⁵⁶

Om man i Norge haft svårt att hitta former för e-boksutlåning vid biblioteken, har man däremot kommit igång med digitalisering av litteratur. Det norska Nasjonalbiblioteket initierade det digitala biblioteket *Bokhylla* år 2009. Bokhylla ska i princip täcka alla böcker utgivna i Norge till och med år 2000. Man började med att digitalisera böcker utgivna på 1690-, 1790-, 1890- och 1990-talen.¹⁵⁷ Medan upphovsrättsligt fria böcker ska kunna laddas hem kommer upphovsrättskyddade verk endast att gå att läsa strömande. I augusti 2012 fanns 50 000 böcker i Bokhylla, men man hoppas att det kommer att vara 250 000 titlar år 2017.

För att kunna digitalisera och tillgängliggöra böckerna finns ett avtal mellan Nasjonalbiblioteket och författarnas upphovsrättsliga representant Kopinor. Nasjonalbiblioteket fick inledningsvis betala 56 norska öre och senare 36 öre för varje sida som digitaliseras.¹⁵⁸ För år 2013 har Nasjonalbiblioteket anslagit mellan 7 och 8 miljoner norska kronor för att bekosta ersättningen till Kopinor. Om en genomsnittlig bok är 185 sidor blir det totalt närmare 20 miljoner i upphovsrättsersättning för samtliga böcker som ska ingå i Bokhylla. Vid sidan av kostnader för upphovsrättsersättning tillkommer kostnader för arbetstid och utrustning.¹⁵⁹

Projektet Bokhylla har kritiserats från folkbiblioteken i Norge för att det tar resurser från annat arbete med e-böcker.¹⁶⁰

I Norge har författarnas förening begärt att bibliotekersättningen (bibliotekvederlaget) ska anpassas till den digitala utvecklingen och även omfatta e-böcker.¹⁶¹

¹⁵⁵ *Bibliotekene og e-bøker – en statusbeskrivelse*, 2012, s. 6. Dessutom fick projektet Nettbiblioteket statliga utvecklingsmedel 2010. Sex kommuner ingick, och målet var att åstadkomma ett gemensamt virtuellt bibliotek, men projektet har försenats, se *Bibliotekene og e-bøker – en statusbeskrivelse*, 2012, s. 7.

¹⁵⁶ "E-bøker i sneglefart mot bibliotekene", Adressa.no 2012-10-22.

¹⁵⁷ *Bibliotekene og e-bøker – en statusbeskrivelse*, 2012, s. 7–8.

¹⁵⁸ "E-bøcker fria på norska bibliotek", *Dagens Nyheter* 2012-08-30.

¹⁵⁹ Solberg, Per Olav: "Bokhylla.no: koster Nasjonalbiblioteket mellom 10 og 13 millioner", *Bok & Samfunn* 2009-04-24. Engan, Øivind: "100 000 norske bøker gratis på nett", *Verdens Gang* 2012-10-10.

¹⁶⁰ Gundersen, Bjarne Ruser: " - Taust og selvsentret", *Morgenbladet* 2012-10-26.

¹⁶¹ Tilleggsinspill til Kulturutredningen 2014, Den norske Forfatterforening, 2013. "Established PLR Schemes", PLR Internationals webbplats.

7.4 Danmark

Den danska e-boksmarknaden är – liksom den svenska – centrerad kring biblioteken, medan den övriga marknaden ännu är marginell.¹⁶² Danska bibliotek har lånat ut e-böcker sedan 2002. Randers bibliotek var länge ett nationellt resurscenter för e-böcker.

Projektet *Folkbibliotekens e-boksprojekt* lanserades 2011 och bekostas av myndigheten Kulturstyrelsen (f.d. Styrelsen för Bibliotek og Medier). Målet är att se till att biblioteken får ett bärkraftigt och hållbart e-boksutbud som inte är bundet till en viss plattform. I projektet ingår de sex centralbiblioteken, tre större folkbibliotek, två stora förlag och två systemleverantörer.¹⁶³

En viktig del i projektet är portalen *E-reolen*, som sjösattes i november 2011 som ett samarbete mellan samtliga kommuner och en majoritet av de danska förlagen. Representanter för förlag och bibliotek tog gemensamt fram ett avtal som angav villkoren för utlåningen. Låntagarna fick tillgång till hela utbudet, och vid ett utlån betalade biblioteket en ersättning till förlaget. Ersättningen varierade beroende på antal utlån och titelns ålder. De deltagande förlagen var tvungna att lägga ut alla sina e-titlar. E-reolen erbjöd som mest över 4 000 titlar till folkbibliotekens användare och blev snabbt en succé bland låntagarna.¹⁶⁴

Samtidigt fanns det en del kritik. Många menade att kostnaden per lån var för hög och man ifrågasatte varför inte staten själv kunde sköta förhandlingarna med förlagen, i stället för att överlåta den uppgiften på en projektgrupp.¹⁶⁵

När avtalet skulle omförhandlas i november 2012 stötte man på problem, och förhandlingarna mellan danska Forlæggerforeningen och Danmarks Biblioteksforening bröt samman. Antalet tillgängliga titlar i E-reolen minskade därmed till mindre än hälften. Forlæggerforeningen hävdade att utlåningen som pågått sedan 2011 hade skadat den kommersiella e-boksmarknaden eftersom böckerna lagts ut utan karantän eller andra hinder. Danmarks Biblioteksforening menar att även om biblioteken varit pionjärer på e-boksområdet, så gynnas den kommersiella marknaden på sikt.¹⁶⁶

Några danska förlag har i stället förordat en ny tjänst för e-bokslån, *Ebib*. Modellen innebär att biblioteken ska köpa in varje e-bok till nettopris och sedan ha rätt att låna ut den fyra gånger, men bara en gång i taget. Vill man kunna låna ut flera e-böcker samtidigt så måste biblioteken alltså köpa in fler exemplar. När de fyra utlånen är gjorda försvinner e-boken ur bibliotekens sortiment. Priset för böckerna i det system förlagen nu vill införa varierar dessutom – populära böcker är dyrare. Danmarks Biblioteksforenings ordförande menar att utvecklingen är positiv, eftersom han menar

¹⁶² Nord 2012, s. 10.

¹⁶³ *Bibliotekene og e-bøger – en statusbeskrivelse*, 2012, s. 14–15.

¹⁶⁴ *Förstudie: Sammanhållet nationellt system för distribution av e-böcker till bibliotek*, 2013, s. 11. Sanner Roosqvist, Jenny: ”Danska förlag lanserar lånesystem för e-böcker”, Sveriges Radio Kulturnytt 2012-01-15.

¹⁶⁵ *Bibliotekene og e-bøger – en statusbeskrivelse*, 2012, s. 14.

¹⁶⁶ *Förstudie: Sammanhållet nationellt system för distribution av e-böcker till bibliotek*, 2013, s. 11. Ekström, Åsa: ”Avbrutna e-boksförhandlingar i Danmark”, *Biblioteksbladet* 2012.

att det är viktigt att pröva olika e-boksmodeller. Vissa kommuner har valt att teckna avtal med Ebib, medan andra fortsätter att erbjuda sina användare e-böcker via E-reolen.¹⁶⁷

Ett annat omfattande projekt är *Danskernes digitale bibliotek*, DDB. Ursprunget är den stora danska biblioteksutredning som var färdig 2010. Tanken är att åstadkomma en gemensam organisation för nationella digitala bibliotekstjänster, som ska komplettera det lokala bibliotekets utbud. Biblioteken ska genom tjänsten kunna erbjuda digitala medier som film, spel, musik, litteratur och det digitaliserade kulturarvet. DDB är ett samarbete mellan Kulturministeriet, Kulturstyrelsen och Kommunernes Landsforening (KL). Man har sedan 2010 utrett hur ett sådant samarbete skulle kunna se ut, och biblioteken kan börja ansluta sig till DDB under hösten 2013.¹⁶⁸

Även i Danmark har man diskuterat om biblioteksersättningen (bibliotekspenning/biblioteksafgift) ska gälla e-böcker.¹⁶⁹

7.5 Finland

Utvecklingen med e-böcker på finska bibliotek har gått långsamt. Utbudet av e-böcker på finska har varit begränsat, men de tvåspråkiga biblioteken köper en del litteratur på svenska.¹⁷⁰

Undervisnings- och kulturministeriet har finansierat en försöksverksamhet med e-böcker vid stadsbiblioteken i Helsingfors och Åbo. Man har arbetat både med utlåning av e-böcker och läsplattor och med frågor kring avtal.¹⁷¹

Sedan 2012 erbjuder biblioteken i Helsingfors, Esbo, Grankulla och Vanda ett gemensamt elektroniskt utbud. Hösten 2012 bestod utbudet endast av 400 titlar, men man hoppas att antalet ska öka kontinuerligt.¹⁷²

2011 startade Rådet för de allmänna biblioteken¹⁷³ ett projekt (SSYK) som finansieras av undervisnings- och kulturministeriet och handhas av Helsingfors stadsbibliotek (som fungerar som centralbibliotek för de finländska folkbiblioteken). Projektet arbetar med hur bibliotekens utbud av e-material kan utvecklas och breddas, och SSYK har tagit fram en grund för de allmänna bibliotekens e-strategi.¹⁷⁴

¹⁶⁷ "Bibliotekerne etablerer forsøgsordning med eBib.dk", Dansk Bibliotekforening 2013. Sanner Roosqvist 2012.

¹⁶⁸ *Danskernes digitale bibliotek. Fælles løsning til digital formidling for folkebibliotekerne*, Kulturministeriet, Kulturstyrelsen & Kommunernes Landsforening 2012.

¹⁶⁹ PLR Internationals webbplats.

¹⁷⁰ "Helsingfors stadsbibliotek satsar på e-böcker", Svenska Yle 2012. Bibliotekene og e-bøger – en statusbeskrivelse, 2012, s. 15.

¹⁷¹ "Digitalt innehåll till de allmänna biblioteken", Biblioteken.fi 2012.

¹⁷² "E-bibblan öppnar i huvudstadsregionen", *Hufvudstadsbladet* 2012.

¹⁷³ Rådet för de allmänna biblioteken ska koordinera samarbetet mellan folkbiblioteken och är ett organ för gemensamma ställningstaganden. Rådet representerar folkbiblioteken i samarbetet kring det nationella biblioteksnetet. I rådet medverkar Centralbiblioteket för de allmänna biblioteken och landskapsbiblioteken samt utsedda representanter för biblioteken i landskapsbiblioteksdistrikten.

¹⁷⁴ "Digitalt innehåll till de allmänna biblioteken", Biblioteken.fi 2012.

2012 startade *Ereading-projektet* där de finländska folkbiblioteken deltar tillsammans med förlag och författare. Också detta projekt har statlig finansiering. Projektet strävar efter att skapa ett brett och lätthanterligt utbud för användarna och är ett försök att åstadkomma samarbete om prissättning, avtal, användarvillkor och tekniska lösningar.¹⁷⁵

I Finland finns *FinELib*, ett nationellt elektroniskt bibliotek under Nationalbiblioteket. Det är ett konsortium som bildats av bland annat universiteten och folkbiblioteken för anskaffning av e-resurser till medlemmarna. Det är främst inriktat på forskning och undervisning.¹⁷⁶

7.6 Sammanfattning

En viktig förklaring till att försäljning och läsning av e-böcker är mest utbrett i USA är att företaget Amazon där gått in målmedvetet för att etablera nya konsumtionsmönster. Amazon har satsat på gränssnitt, på teknikutveckling, på att hålla låga priser och på att knyta sitt e-boksutbud till en egen läsplatta.

Den kommersiella e-boksutgivningen har varit begränsad i Norge, Danmark och Finland. Liksom i Sverige står biblioteken för en stor del av e-bosköpen.

Även i andra länder än Sverige har det varit svårt för förlag och bibliotek att komma överens om hur utlåningen ska ersättas. De övriga nordiska länderna har under några år prövat sig fram. Förvärvsmodellen är nu den vanligaste formen för ersättning för bibliotekens utlåning.

Statliga insatser för att bredda e-boksutbudet förekommer i exempelvis Norge och Danmark. Stora insatser för att åstadkomma digitalisering av litteratur pågår, liksom centralt organiserade åtgärder för att tillgängliggöra böcker digitalt.

¹⁷⁵ ”Biblioteken med i eReading-projektet”, Biblioteken.fi 2012.

¹⁷⁶ ”Finelib – det nationella elektroniska biblioteket”, Nationalbibliotekets webbplats.

8 En bok är en bok är en bok? Avslutande analys

Denna fördjupningsstudie har visat att det i debatten och bland olika aktörer finns en kluven inställning till e-böcker. För många innebär de stora möjligheter, för andra förknippas de med problem.

Några menar att e-böcker är en del av framtiden. De gör det möjligt att bära med sig hela sitt bibliotek, med anteckningar och kommentarer. E-boken kan göra att läsandet blir socialt och interaktivt så till vida att de möjliggör en direkt kommunikation läsare sinsemellan och mellan läsare och författare. Utökade e-böcker kan komma att innehålla länkar, filmer, animationer och ljud effekter.

Andra tycker att e-böcker för utvecklingen bakåt. Många upplever att det är krångligt att ladda ned e-böcker och svårare och mindre tilltalande att läsa på en skärm. Möjligheten till uppkoppling gör att det är lättare att bli distraherad i sin läsning, och det finns farhågor om att förmågan att fördjupa sig i en text under en lång stund kommer att försämrats.

En sak är säker: frågan om e-böcker väcker stort engagemang. Förmodligen beror det starka känslomässiga engagemanget på att e-böckerna tangerar såväl den mycket privata läsoplevelsen som dagsaktuella frågor om barns läsning och bibliotekens framtid i det digitala kunskapssamhället.

Ibland hör man i debatten – både från förlags- och bibliotekshåll, liksom bland politiker från olika partier – att en bok är en bok är en bok, oavsett vilket medium som bär texten. På många sätt stämmer det förstås. En bok är en bok eftersom innehållet nästan alltid är exakt detsamma oavsett format och det för användaren inte alltid är så viktigt om man läser texten på papper eller skärm.

Samtidigt finns det skillnader mellan tryckta böcker och e-böcker, vilka får större följder än man först kanske tänker på. Att ”köpa” en e-bok ger inte samma tillgänglighet och behörighet som när man köper en traditionell bok. Utgivningen och distributionen av e-böcker ser annorlunda ut jämfört med traditionell förlags- och bokförsäljningsverksamhet, vilket på ett fundamentalt sätt påverkar rollen för författare, förlag och distributörer. Den digitala tekniken förändrar läsningen och läsarens relationer till upphovsmannen och till andra läsare; både författaren och andra läsare kan ta del av understrykningar och kommentarer, och det finns nya möjligheter till en dialog om texten. Dessutom ger tekniken möjligheter att följa och spara information om läsaren och läsningen. Informationen kan utgöra en grund för nya tjänster, men det finns samtidigt en oro för att den kan hamna i orätta händer.

Att det ibland blir svårt att ringa in vad e-böcker är, beror också på att den traditionella boken kanske är mer fysisk till sin karaktär än vi uppfattat. Även om många länge uppskattat att hålla en bok i handen, gjorde e-boken genom sin ”immaterialitet” det tydligt hur viktig boken är som artefakt. På det sättet har e-bokens inträde gjort att frågan om vad en bok egentligen är har ställts på sin spets – hur stor betydelse har bokens innehåll i relation till boken som objekt?

Det faktum att boken som företeelse är så förknippad med papper har gjort att förlag och distributörer har försökt efterlikna pappersbokens utseende och kvaliteter när de skapat exempelvis e-boksappar. Tanken är att det kan vara lättare att introducera nya grupper till e-läsning om det man möter när man öppnar en e-bok känns bekant. Men det kan också finnas andra skäl att vilja likna e-boken vid en bok. Om e-boken är en bok kan den omfattas av samma momssats som tryckta böcker. Det går att hävda att den ska lånas ut på bibliotek under samma förhållanden som annan litteratur. Om en e-bok betraktas som en bok blir det också möjligt att argumentera för att den bör finnas med i systemet med biblioteksersättning.

Att e-boken liknas vid och härmar pappersboken kan verka harmlöst, men det finns forskare och debattörer som hävdar att man därmed gör e-boken till något den inte är och att det försätter e-boken i ett dödläge. Imiterandet av den tryckta boken kan enligt dessa hindra utvecklingen av nya tjänster och funktioner. Om e-boken kunde utvecklas till ett komplement till den tryckta boken snarare än ett substitut skulle läsarna kunna välja det medium som passar dem bäst i olika sammanhang, menar dessa forskare och debattörer. Redan i dag kan vi se att läsarna ibland föredrar e-boken: man väljer en e-bok på resan, vid läsning av noveller eller serier eller när man bara vill läsa ett kapitel ur en bok. Många väljer hellre en pappersbok när man läser för barn eller i lampans sken en kullen höstdag. Det kan mycket väl tänkas att utvecklingen mot att tryckta böcker och e-böcker kompletterar varandra förstärks. I synnerhet om utvecklingen mot så kallade utökade e-böcker fortsätter.

När e-boken blir mer etablerad kommer den antagligen inte heller att behöva hämta legitimitet genom att imitera pappersböcker på samma sätt. Läsarna skulle bättre kunna veta vad de får om de väljer det ena eller det andra och inte som i dag ibland behöva känna sig förvånade eller till och med vilseledda när e-boken är något annat än en bok som läses på en skärm.

Förmodligen kommer därför skillnaden mellan tryckta böcker och e-böcker att bli större framöver. E-boken kommer att bli något annat än en digital variant av en tryckt bok, även om vi i dag inte riktigt kan förutse hur den framtida e-boken kommer att se ut. Även om läsning av e-böcker blir vanligare är det få som tror att den traditionella boken är hotad. Den fysiska boken har sina särskilda kvaliteter, och inget tyder på att pappersboken kommer att försvinna. Tvärtom kan man i dag se ett stort intresse för den tryckta boken.

Hittills har det varit yngre, etablerade läsare och personer i ”teknikfronten” som varit de främsta e-bokskonsumenter. Förmodligen kommer sammansättningen av läsargrupper att förändras om e-böckerna blir vanligare. Frågan är om e-böckerna till och med har en läsfrämjande potential, alltså att man kan nå *nya* läsargrupper med hjälp av just e-böcker. Kanske kan e-boken som ”elektronisk tjänst” och avsaknad av koppling till den traditionella pappersboken vara lockande för vissa. I sammanhanget nämns ibland att pojkar skulle vara mer benägna att läsa på skärm. Den forskning som finns är begränsad, men motsäger i alla fall inte den tesen. Eventuellt antyder dock samma undersökningar att e-boksläsning minskar flickors

läslust. Det finns med andra ord all anledning att fördjupa kunskapen om hur det förhåller sig innan man drar några slutsatser.

På senare tid har allt fler börjat ställa frågor om hur e-boksläsningen kan iaktas och registreras och om det är ett problem. Om e-boken ses som en elektronisk tjänst kan företagets inblick ses som en del av en större ”nätkultur”, där det är mer accepterat att konsumtionsmönster leder till tips eller där olika användare delar åsikter och kommentarer. Om en e-bok i stället betraktas som en bok väcker möjligheten till insyn vid e-läsning frågor om informationsfrihet, själv censur och övervakning. Bland andra OECD menar att ett första steg för att undvika att e-boksläsare upplever situationen som ett problem kan vara att öka kännedomen om att insyn och informationsinsamling kan förekomma.

För folkbibliotekens representanter är det självklart att man ska erbjuda e-böcker – det är en del av bibliotekens uppdrag enligt bibliotekslagen. E-böcker är ett i raden av de medieformat man tillgängliggör. Biblioteken upplever en efterfrågan på mediet och försöker tillgodose användarnas önskemål. Däremot har folkbiblioteken inte skriftligen i sina planer formulerat hur man ska arbeta med e-böcker, vid sidan om att tillgängliggöra dem. Förlagens utgångspunkt är en helt annan: de kan inte sälja en produkt till ett pris som inte täcker företagets kostnader. Om de inte får tillräckligt betalt för att e-böcker ska löna sig, avstår de från att producera e-böcker eller från att sälja dem till bibliotek. Att parterna haft svårt att komma överens handlar om att man har helt olika perspektiv snarare än att någondera parten har ”rätt” eller ”fel”.

För utlåning av tryckta böcker finns ett sedan länge utarbetat ersättnings-system som accepteras av de berörda parterna. Om e-böcker ska lånas ut på biblioteken måste ett motsvarande system åstadkommas för e-böcker. Det förefaller inte vara önskvärt eller realistiskt att ändra upphovsrättslagen, så balansen måste uppnås på andra sätt. Några stora förhoppningar om en gemensam överenskommelse finns inte för tillfället. De flesta verkar förvänta sig att utvecklingen – både i Sverige och utomlands – går mot att e-böckerna i avtalen liknas vid tryckta böcker: exempelvis att de endast kan erbjudas en låntagare åt gången och att det finns en gräns för hur många gånger e-boken kan lånas ut. På vissa håll har man prövat idén om att låntagaren måste komma till biblioteket för att kunna låna e-boken. Titlarnas ålder och popularitet kommer troligtvis att avgöra pris och utlåningsvillkor.

Parallellt med försöken att komma överens om avtal för utlåning förs i Sverige en diskussion om hur man kan komma bort från fokuseringen på populära titlar. Både förlags- och bibliotekssidan hävdar att det finns ett värde i att tillgängliggöra ett bredare utbud av e-titlar. Olika försök att åstadkomma ett utvidgat e-utbud till medborgarna pågår.

När allt kommer omkring handlar ”e-boksfrågan” om att teknikutvecklingen har gjort att tidigare begrepp och regler inte är lika enkla att tillämpa längre. Att tekniska förändringar under en period förorsakar instabilitet och anpassning av samhälleliga regleringar är inte unikt för frågan om e-böcker. Det är svårt att i dagsläget bedöma hur genomgripande förändringarna kommer att bli. I fallet med e-böcker handlar det mycket om begrepp som förändras. Den dag man kan besvara frågan om var gränsen går mellan en

e-bok, en tryckt bok och annat digitalt innehåll på nätet, kommer man också att ha svaret på många av de andra oklarheter som finns runt e-böcker. Då kommer det exempelvis att bli mer uppenbart vilken momsats som ska gälla, om e-böcker ska ingå i biblioteksersättningen och om det ska vara förlagens skyldighet att sälja e-böcker till bibliotek.

Men än så länge är en e-bok en bok, fast ändå inte.

BILAGA 1

Intervjuer

Inför studien har sju intervjuer genomförts. Följande personer har intervjuats:

Matilda Berggren, kansliråd Kulturdepartementet

Andreas Åberg, handläggare Statens kulturråd

John Augustsson, projektledare Kungliga biblioteket

Louise Andersson, expert kulturpolitik Sveriges Kommuner och Landsting

Kristina Ahlinder, direktör Svenska Förläggareföreningen

Niclas Lindberg, generalsekreterare Svensk Biblioteksförning

Gunnar Ardelius, ordförande Sveriges Författarförbund

Fyra frågor skickades ut i förväg. En första, allmän fråga gällde hur man betraktar e-böckerna och om man ser några fördelar respektive nackdelar med e-böcker jämfört med tryckta böcker. Den andra frågan berörde e-böcker kopplat till den pågående diskussionen om läsning och om e-boken har speciell betydelse för några särskilda grupper. Fråga tre rörde om man ser några problem med att man som e-boksläsare måste registrera sig och att läsningen och anteckningar kan följas och sparas, med andra ord att man som läsare inte kan vara lika anonym som när man läser en tryckt bok. Den fjärde och sista frågan handlade om hur man anser att ersättningsfrågan mellan förlag och bibliotek bör lösas och vem man menar har ansvar för att den blir löst.

Under intervjun fanns också möjlighet att ta upp ämnen som inte rymdes inom ramen för frågorna. Med tanke på det begränsade utrymmet i rapporten har inte samtliga synpunkter kunnat beskrivas lika ingående, men huvuddragen i intervjupersonernas resonemang har redovisats. Samtalen spelades in, och intervjupersonerna har före publicering fått ta del av de avsnitt som bygger på deras respektive intervjuer.

BILAGA 2

Källförteckning

Offentliga utredningar, propositioner mm

Regeringens proposition 2012/13:147 *Ny bibliotekslag*.

Regeringens proposition 2013/14:3 *Läsa för livet*.

Regeringsbeslut Ku2013/2086/KO, *Uppdrag till Kungl. biblioteket att inle-
da en försöksverksamhet med att tillgängliggöra e-böcker*, 2013-10-24.

SOU 2012:65 Litteraturutredningen, *Läsandets kultur*.

Riksdagstryck

Bet. 2013/14:KrU2 *Ny bibliotekslag*.

Framst. 2005/06:RS3, bet. 2005/06:KU21.

Prot. 2012/23:14 utskottssammanträde 2013-02-21 kulturutskottet.

Rskr 2013/14:26 *Ny bibliotekslag*.

Författningar

Dir. 2006/115/EG om uthyrnings- och utlåningsrättigheter avseende upp-
hovsrättsligt skyddade verk och om upphovsrätten närstående rättigheter.

Förordning (1962:652) om Sveriges författarfond.

Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

Övriga skriftliga referenser

Adelsohn Liljeroth, Lena: "Regeringen driver på i e-boksfrågan", *Dagens
Nyheter* 2013-10-29.

Adlibris, pressmeddelande 2013-09-24.

[www.mynewsdesk.com/se/adlibris_com/pressreleases/adlibris-lanserar-
adlibris-mondo-en-ny-vaerld-foer-digital-laesning-908873](http://www.mynewsdesk.com/se/adlibris_com/pressreleases/adlibris-lanserar-adlibris-mondo-en-ny-vaerld-foer-digital-laesning-908873)
(hämtad 2013-10-21).

Ahlinder, Kristina: "Digitala utvecklingen positiv", *Svenska Dagbladet*
2012-05-12, [www.svd.se/kultur/lordag-digitala-utvecklingen-
positiv_7191763.svd](http://www.svd.se/kultur/lordag-digitala-utvecklingen-positiv_7191763.svd) (hämtad 2013-08-12).

Ahlinder, Kristina: "Tysta inte författarna", *Aftonbladet* 2012-07-09,
www.forlaggare.se/content/debattartiklar/tysta-inte-f%C3%B6rfattarna
(hämtad 2013-06-03).

- Ahlinder, Kristina m.fl.: "Förlagen välkomnar ambition att öka bredden i utlåningen", *Dagens Nyheter* 2013-11-04.
- "Amazon allt närmare den danska marknaden", Ehandel.se 2013-06-23, www.ehandel.se/Amazon-allt-naermare-den-danska-bokmarknaden,2510.html (hämtad 2013-08-28).
- "Amazon raderade kunds böcker utan förklaring", SVT Nyheter 2012-10-23, www.svt.se/nyheter/varlden/amazon-raderade-kunds-bocker-utan-forklaring. (hämtad 2013-09-02).
- "Amazon vill börja sälja svenska böcker", *Sydsvenskan* 2013-10-27.
- "Amazon öppnar e-boksantikvariat", Computer Sweden 2013-02-13, www.computersweden.idg.se/2.2683/1.491399/amazon-oppnar-e-boksantikvariat (hämtad 2013-02-13).
- Andersson, Elisabet: "Därför är svenska e-böcker svårsålda", *Svenska Dagbladet* 2012-11-15, www.svd.se/kultur/darfor-ar-svenska-e-bocker-svarsalda_7669818.svd (hämtad 130829).
- Andersson, Pelle: "Bonniers kväver nytänkande", *Dagens Nyheter* 2012-05-07, www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/pelle-andersson-bonniers-kvaver-nytankande.
- Andersson, Sus: *E-boken – lätt att göra, svår att sälja*, Svenska Förläggareföreningen 2009.
- "Apple stäms för priskartell", *Dagens Nyheter* 2012-04-11, www.dn.se/ekonomi/apple-stams-for-priskartell/ (hämtad 2013-06-19).
- Arstad Djurberg, Joakim: "E-böcker nästa för Storytel", Idg.se 2013-09-26, <http://it24.idg.se/2.2275/1.525304/e-bocker-nasta-for-storytel> (hämtad 2013-09-29).
- Bergström, Annika & Lars Höglund: "Tidiga läsare av e-böcker", i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red.): *Vägskäl. SOM-undersökningen 2012*, Göteborgs universitet/SOM-institutet 2013.
- Bibliotek 2012*, Kungl. biblioteket, 2013.
- "Biblioteken med i eReading-projektet", Biblioteken.fi 2012-01-09, www.biblioteken.fi/sv-FI/aktuellt_i_branschen/arkivet/meddelanden/aktuellt/biblioteken-med-i-ereading-projektet (hämtad 2013-08-21).
- Bibliotekene og e-bøker – en statusbeskrivelse*, Nasjonalbiblioteket 2012.
- "Bibliotekerne etablerer forsøgsordning med eBib.dk", Dansk Bibliotekforening 2013-05-14, www.db.dk/artikel/bibliotekerne-etablerer-fors%C3%B8gsordning-med-ebibdk (hämtad 2013-08-27).
- Biblioteksstatistik, Kungl. bibliotekets blogg, <http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/forskningsbibliotek-och-specialbibliotek/> (hämtad 2013-05-15).

”Big e-reader is watching you”, *The Guardian*, 2012-07-04, www.theguardian.com/books/2012/jul/04/big-ereader-is-watching-you (hämtad 2013-08-26).

”Bokbranschen tar strid om e-böcker”, *Dagens Nyheter* 2012-01-26, <http://www.dn.se/dnbok/bokbranschen-tar-strid-om-e-bocker?rm=print> (hämtad 2013-06-05).

”Bookstats 2013”, Association of American Publishers 2013-05-15, www.publishers.org/press/103 (hämtad 2013-06-17).

Borg, Alexandra: *Läsning i den digitala tidsåldern*, Region Västerbotten 2013. <http://regionvasterbotten.se/wp-content/uploads/2013/05/L%C3%A4sning-i-den-digitala-tids%C3%A5ldern.docx> (hämtad 2013-08-13).

Borggren, Clara & Åsa Moberg: *Pappersbok och elektronisk bok på läs-platta – en jämförande miljöbedömning*, KTH Centre for Sustainable Communications, 2009.

Branschstatistik 2012, Svenska Förläggareföreningen 2013.

Broms, Susanna: *Biblioteken och juridiken*, Studentlitteratur 2005.

Carlsson, Anders: ”E-boken gör läsaren till ett objekt”, *Svenska Dagbladet* 2013-08-03, www.svd.se/kultur/understrecket/e-boken-gor-lasaren-till-ett-objekt_8395724.svd (hämtad 2013-08-29).

Cederskog, Georg: ”Floder av e-böcker når skolelever”, *Dagens Nyheter* 2013-05-11.

Christensen, Clayton: *The innovator's dilemma*, Harvard Business School 1997.

Clark, Christina: *Children's and Young People's Reading Today*, National Literacy Trust 2012, http://www.literacytrust.org.uk/assets/0001/4543/Young_people_s_reading_FINAL_REPORT.pdf (hämtad 2013-06-11).

”Cory Doctorow and the freemium model”, tidskriften Meanjins webbplats 2009-11-02, <http://meanjin.com.au/blog/post/cory-doctorow-and-the-freemium-model/> (hämtad 2013-09-25).

Danskernes digitale bibliotek. Fælles løsning til digital formidling for folkebibliotekerne, Kulturministeriet, Kulturstyrelsen & Kommunernes Landsforening 2012.

Datatermgruppens webbplats, www.datatermgruppen.se/index.php?option=com_content&view=article&id=89&Itemid=91&obj=a136&uttr=e-bok (hämtad 2013-03-15).

”Deckare och e-böcker förändrar vårt läsande”, Sveriges Radio, Vetenskapsradion Forum 2013-01-14, (hämtad 2013-07-09).

”Delade meningar om lån av e-böcker”, Svt.se 2012-09-17,
www.svt.se/kultur/bok/delade-meningar-om-lan-av-e-bocker (hämtad 2013-08-14).

”Den enes bov – den andras hjälte”, *Svenska Dagbladet* 2013-06-30,
www.svd.se/kultur/den-enes-bov-den-andres-hjalte_8299912.svd (hämtad 2013-08-23).

Den norske Forfatterforening, Tilleggsinnspill til Kulturutredningen, 2013,
www.regjeringen.no/upload/KUD/Styrer_raad_utvalg/Kulturutredningen/Fofatterforeningen_tilleggsinnspill.pdf (hämtad 2013-08-22).

”Det blir ikke e-bøker i bibliotekene”, *Aftenposten* 2012-01-16,
www.aftenposten.no/kultur/Det-blir-ikke-e-boker-i-bibliotekene-7093108.html (hämtad 2013-08-16).

Digital och traditionell läsning. Analys av olika elevgruppers läsning utifrån PISA 2009, Skolverket 2013.

”Digitalt innehåll till de allmänna biblioteken”, Biblioteken.fi 2012-08-17,
<http://sahkoisetsisallot.kirjastot.fi/tiedostot/digitalt-inneh%C3%A5ll-till-de-allm%C3%A4nna-biblioteken> (hämtad 2013-08-21).

”Does the brain like e-books?”, *New York Times Room for debate*,
www.roomfordebate.blogs.nytimes.com/2009/10/14/does-the-brain-like-e-books/ (hämtad 2013-09-13).

”Därför är svenska e-böcker svårsålda”, *Svenska Dagbladet* 2012-11-15,
www.svd.se/kultur/darfor-ar-svenska-e-bocker-svarsalda_7669818.svd (hämtad 2013-06-12).

”E-bibban öppnar i huvudstadsregionen”, *Hufvudstadsbladet* 2012-08-01,
hbl.fi/nyheter/2012-08-01/e-bibban-oppnar-i-huvudstadsregionen (hämtad 2013-08-21).

E-book reading jumps, Pew Research Center 2012,
http://libraries.pewinternet.org/files/legacy-pdf/PIP_Reading%20and%20ebooks_12.27.pdf (hämtad 2013-06-12).

”E-böcker fria på norska bibliotek”, *Dagens Nyheter* 2012-08-30,
www.dn.se/dnbok/dnbok-hem/e-bocker-fria-pa-norska-bibliotek (hämtad 2013-08-22).

E-böcker och ljudböcker på The Pirate Bay, Svenska Förläggareföreningen 2008.

”E-böcker toppar försäljningslistor i USA”, *Svenska Dagbladet* 2011-04-15,
www.svd.se/kultur/e-bocker-toppar-forsaljningslistor-i-usa_6095469.svd (hämtad 2013-06-10).

”E-bøker i sneglefart mot bibliotekene”, *Adressa.no*, 2012-10-22,
www.adressa.no/kultur/bok/article6510553.ece (hämtad 2013-08-23).

”E-bøker stadig mer populært”, *Drammens Tidene* 2011-01-06,
dt.no/kultur/e-boker-stadig-mer-populert-1.5936677 (hämtad 2013-08-16).

E-förvärv 2013, Kungl. biblioteket, 2013.

”E-utlån: anbefaling till medlemsforlagene”, Den Norske Forleggerforening 2013-04-16, www.forleggerforeningen.no/nyhetsarkiv/e-utlan-anbefaling-til-medlemsforlagene (hämtad 2013-08-26).

Ekström, Åsa: ”Avbrutna e-boksförhandlingar i Danmark”, *Biblioteksbladet*, biblioteksbladet.se/2012/10/15/avbrutna-e-bokforhandlingar-i-danmark/ (hämtad 2013-08-26).

Ekström, Åsa: ”Kränkt part vill förhandla”, *Biblioteksbladet* 2012-09-26, www.biblioteksbladet.se/2012/09/26/krankt-part-vill-forhandla/ (hämtad 2013-06-13).

Ekström, Åsa: ”Priskrig på e-böcker en försäljningssuccé”, *Biblioteksbladet* 2012-09-19, biblioteksbladet.se/2012/09/19/priskrig-pa-e-bocker-en-forsaljningssuce/ (hämtad 2013-08-12).

Elmvret, Michael: ”Pengarna till e-böcker räcker inte till”, *Trelleborgs Allehanda* 2013-09-23.

Engan, Øivind: ”100 000 norske bøker gratis på nett”, *Verdens Gang* 2012-10-10.

”Established PLR Schemes”, PLR International, www.plrinternational.com/established/established.htm (hämtad 2013-09-03).

Facht, Ulrika: ”Aktuell statistik om e-böcker”, i Ulla Carlsson & Jenny Johannisson (red.): *Läsarnas marknad, marknadens läsare. En forskningsantologi utarbetad för Litteraturutredningen*, Nordicom/Göteborgs universitet 2012.

”Femtio nyanser’ stoppas som e-lån”, *Svenska Dagbladet* 2012-09-14, www.svd.se/kultur/femtio-nyanser-stoppas-som-e-lan_7499506.svd (hämtad 2013-06-11).

”Finelib – det nationella elektroniska biblioteket”, Nationalbiblioteket.fi (datum okänt) <http://www.nationalbiblioteket.fi/bibliotek/finelib/FinELib-konsortium.html> (hämtad 2013-08-21).

”Fortsatt e-bøker på biblioteket”, *Drammens Tidene* 2013-02-06, dt.no/kultur/fortsatt-e-boker-pa-biblioteket-1.7755036 (hämtad 2013-08-23).

Fritt eller gratis? Den digitala bokens framtid, Svenska Förläggareföreningen 2013.

Förstudie: Sammanhållet nationellt system för distribution av e-böcker till bibliotek, Kungl. biblioteket, 2013.

”Googles bokskanning inför rätta”, *Dagens Nyheter* 2009-09-19, <http://www.dn.se/kultur-noje/nyheter/googles-bokskanning-infor-ratta/> (hämtad 2013-08-14).

Gundersen, Bjarne Ruser: ” – Taust og selvsentrert”, *Morgenbladet* 2012-10-26.

”Helsingfors stadsbibliotek satsar på e-böcker”, Svenska Yle 2012-05-08, <http://svenska.yle.fi/artikel/2012/05/08/helsingfors-stadsbibliotek-satsar-pa-e-bocker> (hämtad 2013-08-21).

”How much would you pay for a Spotify for ebooks?”, tidskriften Forbes webbplats 2013-05-09, www.forbes.com/sites/jeremygreenfield/2013/09/05/how-much-would-you-pay-for-a-spotify-for-ebooks/ (hämtad 2013-09-25).

”I väntan på vadå?”, *Filter* nr 31, april/maj 2013.

”Inget nytt avtal om e-böcker”, *Dagens Nyheter* 2012-05-03, www.dn.se/dnbok/dnbok-hem/inget-nytt-avtal-om-e-bocker (hämtad 2013-06-05).

”Irritation efter annons om e-bokslån”, *Svensk Bokhandel* 2012-07-04, www.svb.se/nyheter/irritation-efter-annons-om-e-boksl-n-1 (hämtad 2103-06-12).

Jones, Elisabeth & Joseph Janes: ”Anonymity in a world of digital books: Google Books, privacy, and the freedom to read”, *Policy & Internet* vol. 2:4 2010.

Jonsson, David: *Kunskapsöversyn av e-boksfrågan i Sverige 2013*, SKL 2013, www.slideshare.net/davidjonsson1293/eboksfragan-i-sverige-2013 (hämtad 2013-10-21).

Jung, Jaemin m.fl.: ”Factors affecting e-book reader awareness, interest, and intention to use”, *New Media & Society* 2012.

Kalmteig, Lina: ”Med e-boken kan alla se dig läsa”, *Svenska Dagbladet* 2012-07-06, www.svd.se/kultur/med-e-boken-kan-alla-se-dig-lasa_7325349.svd (hämtad 2013-08-27).

Kids and Family Reading Report 2013, Scholastic/Harrison Group, <http://mediaroom.scholastic.com/files/kfir2013-noappendix.pdf> (hämtad 2013-06-13).

Kumbhar, Rajendra: ”E-books: review of research and writing during 2010” i *The Electronic Library* vol. 30, nr 6 2012.

Laxgård, Kalle & Tove Leffler: ”Kunskap är makt” i Tove Leffler (red.): *Bokens framtid – artiklar ur Svensk Bokhandel*, 2013.

Lenas, Sverker: ”Självpublicering är en revolution”, *Dagens Nyheter* 2013-06-03.

Lundén, Inga, Eva Bonnier, Åsa Steholt Vernerson, Mats Söderlund & Jöran Enqvist: ”Lika moms för all läsning”, *Dagens Industri* 2012-05-05.

Lundén, Inga & Mikael Petrén: ”Låt biblioteken bestämma antalet utlån av e-böcker”, *Dagens Nyheter* 2013-10-29.

Lundgren, Eva: ”De vet vad, när och hur du läser”, *GU Journalen* nr 7, 2012.

Lynch, Kelly: "E-books: the future for publishers and libraries", *Collection Building* vol. 31 nr 2 2012.

Miranda, Twyla m.fl.: "Reluctant Readers in Middle School: Successful Engagement with Text Using the E-Readers", *International Journal of Applied Science and Technology* vol. 1 nr 6 November 2011.

Mondos webbplats, www.adlibris.com/mondo/kundtjanst/terms-and-conditions#personal-information (hämtad 2013-10-21).

"More than half U.S. kids reading ebooks, new report shows", Digital Book World, 2013, <http://www.digitalbookworld.com/2013/more-than-half-u-s-kids-reading-ebooks-new-report-shows/> (hämtad 2013-06-12).

Nord, Johanna: *E-böcker på folkbibliotek. Fokus på prismodell och bestånd*. Magisteruppsats Högskolan i Borås 2012.

Nygren, Berit: "Friare prissättning med ny e-boksmodell", Sveriges Radio Kulturnytt 2013-10-03, www.sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=478&artikel=5663408 (hämtad 2013-10-14).

Nygren, Berit: "'Positivt med ett initiativ på e-boksområdet'", Sveriges Radio Kulturnytt 2013-10-03, <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=478&artikel=5664049> (hämtad 2013-10-14).

När kommer boomen? En kartläggning av e-boken ur ett biblioteksperspektiv, Kungl. biblioteket 2011.

OECD: *E-books: developments and policy considerations*, OECD Digital Economy Papers, nr 208, OECD Publishing 2012.

Olsson, Anders: *E-boken och folkbiblioteken. Samtalen mellan Svensk Biblioteksforening och Svenska Förläggareforeningen om en ny ersättningsmodell för e-böcker*, kandidatuppsats Högskolan i Borås 2012.

Positionspapper e-böcker på svenska bibliotek, Svensk Biblioteksforening 2012-06-15, www.biblioteksforeningen.org/wp-content/uploads/2012/10/Positionspapper-ebocker-120615.pdf (hämtad 2012-06-10).

Publit, webbplats, www.publit.se/cms/om-publitt-2/ (hämtad 2013-08-21).

Pumonen, Elina & Alexandra Staberg: *Platta kontra bok. En undersökning av e-levers upplevelse av respektive medium*, Högskolan i Jönköping 2012.

Renman Claesson, Katarina: "Boken, författaren och läsaren – en upphovsrättslig reflektion", i Ulla Carlsson & Jenny Johannisson (red.): *Läsarnas marknad, marknadens läsare. En forskningsantologi utarbetad för Litteraturutredningen*, Nordicom/Göteborgs universitet 2012.

"Sammanbrott i samtal om e-bokslån", *Svenska Dagbladet* 2012-05-02, www.svd.se/kultur/sammanbrott-i-samtal-om-e-bokslan_7128757.svd (hämtad 2013-06-03).

- Sandberg, Sam: "E-boken läser läsaren", *Svenska Dagbladet* 2012-03-28, www.svd.se/kultur/sa-vet-forlagen-hur-du-laser_6956873.svd (hämtad 2013-08-26).
- Sanner Roosqvist, Jenny: "Danska förlag lanserar lånesystem för e-böcker", Sveriges Radio, Kulturmytt 2012-01-15, <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=478&artikel=5408174> (hämtad 2013-08-22).
- SCB: Statistikdatabas, www.scb.se.
- Snickars, Pelle: "Bibliotekens moment 22", *Svenska Dagbladet* 2011-03-09.
- Snickars, Pelle: "Boken som medium", i Ulla Carlsson & Jenny Johannisson (red.): *Läsarens marknad, marknadens läsare. En forskningsantologi utarbetad för Litteraturutredningen*, Nordicom/Göteborgs universitet 2012.
- Solberg, Per Olav: "Bokhylla.no: koster Nasjonalbiblioteket mellom 10 og 13 millioner", *Bok & Samfunn* 2009-04-24, www.bokogsamfunn.no/bokhylla-no-koster-nasjonalbiblioteket-mellom-10-og-13-millioener/ (hämtad 2013-10-18).
- Steiner, Ann: "Läsarnas marknad, marknadens läsare. Reflektioner över litteraturens materiella villkor", i Ulla Carlsson & Jenny Johannisson (red.): *Läsarnas marknad, marknadens läsare. En forskningsantologi utarbetad för Litteraturutredningen*, Nordicom/Göteborgs universitet 2012.
- Steiner, Ann: "Utmanad men inte hotad" i Tobias Nielsén & Sven Nilsson (red.): *Framtiden är nu. Kultursverige 2040*, Volante 2010.
- "Stockholms stadsbibliotek: Bibblan + Ordfront = 300 nya e-böcker", Stockholms stadsbiblioteks webbplats, www.biblioteket.stockholm.se/inspiration/artikel/bibblan-ordfront-300-nya-e-b%C3%B6cker (hämtad 2013-08-22).
- Sundin, Olof: Begränsad syn på bibliotekens samtida uppgifter, *Biblioteksbladet* www.biblioteksbladet.se/2013/01/21/begransad-syn-pa-bibliotekens-samtida-uppgifter/ (hämtad 2013-06-10).
- Sundin, Staffan: "Ökad integration och koncentration. Den svenska bokmarknaden i förändring" i Ulla Carlsson & Jenny Johannisson (red.): *Läsarnas marknad, marknadens läsare. En forskningsantologi utarbetad för Litteraturutredningen*, Nordicom/Göteborgs universitet 2012.
- Svedjedal, Johan: *Biblioteken och bokmarknaden*, Svenska Förläggareföreningen 2012.
- Svenskarna och internet 2012*, Stiftelsen för internetinfrastruktur 2012.
- "Sverige är fortfarande piraternas paradiset", Svenska Förläggareföreningen 2011, www.forlaggare.se/content/sverige-%C3%A4r-fortfarande-piraternas-paradis (hämtad 2013-06-24).

”Svårt att få Amazon att avregistrera dig”, *Kristianstadsbladet* 2013-04-29, <http://www.kristianstadsbladet.se/kronikor/article1873113/Konsten-att-fa-Amazon-att-avregistrera-dig.html> (hämtad 2013-08-26).

Säg hej till din nya bibliotekarie, Svensk Biblioteksförning 2012.

Söderling, Fredrik: ”Olaglig nedladdning av e-böcker förvånar branschen”, *Dagens Nyheter* 2011-09-20, www.dn.se/dnbok/dnbok-hem/olaglig-nedladdning-av-e-bocker-forvanar-branschen (hämtad 2013-06-24).

Taxation: Commission refers France and Luxembourg to the Court of Justice over reduced VAT rates on ebooks, Europakommissionen 2013-02-21, europa.eu/rapid/press-release_IP-13-137_en.htm (hämtad 2013-09-02).

Umeå universitetsbiblioteks webbplats: ”Beställ digitalisering”, www.ub.umu.se/service/bestall-digitalisering (hämtad 2013-08-22).

”Uttalelse om Forleggerforeningens modell for e-bøker i bibliotek”, Norsk Bibliotekforening 2013-07-16, www.norskbibliotekforening.no/article.php?id=3024 (hämtad 2013-08-23).

”Who reads e-books?”, Random House webbplats 2013-01-07, <http://randomnotes.randomhouse.com/who-reads-ebooks/> (hämtad 2013-09-24).

Wikström, Cecilia: ”Stoppa straffskatten på digitala medier”, *Dagens Nyheter* 2012-12-08.

Wikström, Morris: ”Små förlag går samman för att utmana digitalt”, Sveriges Radio Kulturnytt 2012-10-22, www.sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=478&artikel=5315810 (hämtad 2013-08-29).

Wilson, Tom & Elena Maceviciute: *Summary report on a survey of e-book provision in Swedish public libraries*, Högskolan i Borås 2012, <http://bada.hb.se/handle/2320/11743> (hämtad 2013-08-23).

”Your e-book is reading you”, *Wall Street Journal*, 2012-07-19, online.wsj.com/article/SB10001424052702304870304577490950051438304.html (hämtad 2013-08-26).

Årsredogörelse 2012, Statens kulturråd 2013.

”Även om du är paranoid kan de vara ute efter dig”, *Svenska Dagbladet* 2013-06-16, www.svd.se/kultur/aven-om-du-ar-paranoid-kan-de-vara-ute-efter-dig_8268036.svd (hämtad 2013-08-26).

Intervjuer

Kristina Ahlinder, direktör Svenska Förläggareförningen 2013-06-07

Louise Andersson, expert kulturpolitik Sveriges Kommuner och Landsting 2013-06-19

Gunnar Ardelius, ordförande Sveriges Författarförbund 2013-06-25

John Augustsson, projektledare Kungl. biblioteket 2013-05-31

Matilda Berggren, kansliråd Kulturdepartementet, 2013-06-17

Niclas Lindberg, generalsekreterare Svensk Biblioteksförning 2013-06-27

Andreas Åberg, handläggare Statens kulturråd 2013-06-05

Samtal med Katarina Renman Claesson 2013-05-30

2011/12:RFR1	MILJÖ- OCH JORDBRUKSUTSKOTTET Biologisk mångfald i rinnande vatten och vattenkraft – En uppföljning
2011/12:RFR2	UTBILDNINGSPOLITIKUTSKOTTET Utbildningsutskottets offentliga utfrågning om forsknings- och innovationsfrågor
2011/12:RFR3	MILJÖ- OCH JORDBRUKSUTSKOTTET Offentlig utfrågning om biologisk mångfald i rinnande vatten och vattenkraft
2011/12:RFR4	KONSTITUTIONSUTSKOTTET Konstitutionsutskottets seminarium om en nordisk samekonvention
2011/12:RFR5	NÄRINGSUTSKOTTET eHälsa – nytta och näring
2011/12:RFR6	KONSTITUTIONSUTSKOTTET Frågeinstitutet som kontrollinstrument Volym 1 och 2
2011/12:RFR7	SOCIALUTSKOTTET Socialutskottets öppna utfrågning på temat Missbruks- och beroendevård – vem ska ansvara för vad? torsdagen den 24 november 2011
2011/12:RFR8	TRAFIKUTSKOTTET Tillsynen av yrkesmässiga godstransporter på väg – En uppföljning
2011/12:RFR9	TRAFIKUTSKOTTET Trafikutskottets offentliga utfrågning den 8 december 2011 om järnvägens vinterberedskap
2011/12:RFR10	KULTURUTSKOTTET Verksamheten vid scenkonstallianserna – En utvärdering
2011/12:RFR11	KONSTITUTIONSUTSKOTTET Kunskapsöversikt om nationella minoriteter
2011/12:RFR12	UTBILDNINGSPOLITIKUTSKOTTET Rapporter från utbildningsutskottet Förstudie – utbildningsvetenskaplig forskning Breddad rekrytering till högskolan
2011/12:RFR13	SKATTEUTSKOTTET Uppföljning av undantag från normalskattesatsen för mervärdeskatt
2011/12:RFR14	TRAFIKUTSKOTTET Trafikutskottets offentliga utfrågning den 29 mars 2012 om framtida godstransporter
2011/12:RFR15	ARBETSMARKNADSUTSKOTTET Arbetsmarknadspolitik i kommunerna Del 1 Offentligt seminarium Del 2 Kunskapsöversikt
2011/12:RFR16	NÄRINGSUTSKOTTET Offentlig utfrågning om life science-industrins framtid i Sverige

2012/13:RFR1	FINANSUTSKOTTET Statlig styrning och ansvarsutkrävande
2012/13:RFR2	FINANSUTSKOTTET Utfrågningsprotokoll EU, euron och krisen
2012/13:RFR3	TRAFIKUTSKOTTET Trafikutskottets offentliga utfrågning den 29 mars 2012 om framtida godstransporter
2012/13:RFR4	MILJÖ- OCH JORDBRUKSUTSKOTTET OCH NÄRINGSUTSKOTTET Uppföljning av vissa frågor inom landsbygdsprogrammet
2012/13:RFR5	FÖRSVARsutskottet FöU Forskning och utveckling inom försvarsutskottets ansvarsområde
2012/13:RFR6	CIVILUTSKOTTET Kontraheringsplikt vid tecknandet av barnförsäkringar
2012/13:RFR7	KU, FiU, KrU, UbU, MJU och NU Öppet seminarium om riksdagens mål- och resultatstyrning: vilka mål, vilka resultat?
2012/13:RFR8	UTBILDNINGsutskottet Utbildningsutskottets offentliga utfrågning om gymnasiereformen
2012/13:RFR9	UTBILDNINGsutskottet Förstudier om – Förskolan – Utbildning för hållbar utveckling inklusive entreprenöriellt lärande
2012/13:RFR10	UTBILDNINGsutskottet Hur kan ny kunskap komma till bättre användning i skolan
2012/13:RFR11	SOCIALUTSKOTTET Socialutskottets öppna seminarium om folkhälsofrågor onsdagen den 27 mars 2013
2012/13:RFR12	ARBETSMARKNADsutskottet Mogen eller övermogen? – arbetsmarknadsutskottets offentliga seminarium om erfaren arbetskraft
2012/13:RFR13	TRAFIKUTSKOTTET Offentlig utfrågning om sjöfartens kapacitetsmöjligheter
2012/13:RFR14	TRAFIKUTSKOTTET Offentlig utfrågning om flygtrafikledningstjänsten – har vi landat i den bästa lösningen?
2012/13:RFR15	MILJÖ- OCH JORDBRUKSUTSKOTTET Offentlig utfrågning om oredlighet i livsmedelskedjan
2012/13:RFR16	UTBILDNINGsutskottet Utbildningsutskottets offentliga utfrågning om hur ny kunskap bättre ska kunna komma till användning i skolan
2012/13:RFR17	NÄRINGSUTSKOTTET Näringsutskottets offentliga utfrågning om en fossiloberoende fordonsflotta

2013/14:RFR1	SOCIALUTSKOTTET Etisk bedömning av nya metoder i vården – en uppföljning av landstingens och statens insatser
2013/14:RFR2	KULTURUTSKOTTET Uppföljning av regeringens resultatredovisning för utgiftsområde 17 Kultur, medier, trossamfund och fritid